

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องจัดการความรู้ของชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงในที่ดินและลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

4.1. บริบทชุมชนพัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

4.2. นโยบายและบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินทำกินของประชาชนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

4.3. องค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

จากการรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกตามโครงสร้างคำถามจากผู้ให้ข้อมูลหลักบนพื้นที่ที่ศึกษาและตอบแบบสอบถามการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกิน ตลอดจนนโยบายและบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินของประชาชน รวมถึงองค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงที่ดินและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนในกิจกรรมชุมชน สังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งสนทนากลุ่มมาเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มตัวอย่าง การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารทางวิชาการ ตำรา ที่วิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนระบบออนไลน์ต่างๆ

โดยผลสรุปจากการวิจัยที่ได้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน การจัดทำองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกิน นำไปสู่การลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ชุมชนสามารถจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ชุมชนใกล้เคียง ที่จะนำรูปแบบการจัดการไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ผู้การสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ต่อประเทศชาติต่อไปในอนาคต ผลการศึกษาที่ได้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 บริบทชุมชนพัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

4.1.1 บริบทชุมชน

ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนเก่าแก่ประมาณอายุราว 300 ปี โดยบรรพบุรุษของคนในตำบลแม่ทาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำแม่ทาดังแต่ปี พ.ศ. 2193 เนื่องจากหนีภัยสงคราม (เทอดศักดิ์ กองพรหม, 2543) จากนั้นในปี พ.ศ.2333 ได้มีการอพยพเข้ามาสมทบอีก เช่น ลัวขุนคง อพยพมาจากแจ้งหัวริน เมืองเชียงใหม่ เนื่องจากหลีกเลี่ยงภาษี 4 บาท (นิคม ไชยวรรณ และคณะ, 2542) ชนเผ่าเชียงแสนอพยพมาจากตอนเหนือของจังหวัดเชียงราย เนื่องจากหนีภาวะความแห้งแล้ง เมื่อมีการเปิดสัมปทานป่าไม้มีกลุ่มชาวเผ่าละคอน (เป็นชื่อเรียก เมืองลำปางว่าคนละคอนหรือคนนครลำปาง) เข้ามาค้าขายเกลือซึ่งรับขนส่งสินค้าจากทางรถไฟที่มาถึงเมืองลำปาง ส่วนหนึ่งชาวละคอนหนีศึกจากเมืองเขลางนคร (ลำปาง) มาตั้งหลักปักฐานอยู่ในตำบลแม่ทา โดยมีอาชีพปั้นกระเบื้องดินขอ ชาวขมุ ส่วนหนึ่งได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ชุมชนเดิมและอีกส่วนหนึ่งเข้ามาช่วงที่สัมปทานไม้ในพื้นที่โดยเข้มารับจ้างทำไม้ให้แก่บริษัทที่ได้รับสัมปทาน หลังจากหมดสัมปทานกลุ่มคนดังกล่าวจึงตั้งรกรากอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่อไป และกลุ่มคนลื้อหรือคนของที่อพยพมาจากเมืองลำพูน บ้านธิเป็นกลุ่มที่เข้ามาอาศัยอยู่ที่หลัง ซึ่งปัจจุบันชนเผ่าดังกล่าวได้ถูกกลืนเข้าไปเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่มีภาษาและวัฒนธรรมเดียวกัน ยกเว้นกลุ่มคนของที่ยังคงอนุรักษ์ภาษาของเป็นภาษาพูดไว้

4.1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบหุบเขา มีเทือกเขาใหญ่น้อยสลับซับซ้อน มีความสูงจากระดับน้ำทะเล โดยเฉลี่ยประมาณ 500-700 เมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 72,680 ไร่หรือ 116 ตารางกิโลเมตร 4 ใน 5 ของพื้นที่เป็นป่าเขา มีลำน้ำแม่ทาเป็นสายหลักในการดำรงชีวิต ในอดีตชุมชนมีวิถีชีวิตโดยทำเกษตรแบบดั้งเดิม มีการทำข้าวไร่ ต่อมาได้มีการบุกเบิกที่ลุ่มให้เป็นที่นา ที่ดอนให้เป็นที่สวน และเก็บหาของป่า ลำสัตว์เป็นอาหาร ยึดถือความเชื่อแบบดั้งเดิม และนับถือศาสนาพุทธ ดำรงชีวิตอย่างสัมพันธ์กับธรรมชาติ อยู่กันแบบพี่แบบน้องพึ่งพาอาศัยกัน ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแบบหน้ามือสู่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

แผนภาพ 4.1 ลักษณะภูมิประเทศของตำบลแม่ทาเป็นที่ราบเชิงเขา มีเทือกเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อน
สภาพดินทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2545)

ปัจจุบันตำบลแม่ทา มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าม่อน บ้านท่าข้าม บ้านค้อกลาง บ้านห้วยทราย บ้านป่าน้อย บ้านดอนชัย และบ้านใหม่ดอนชัย ชาวบ้านประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม เช่น ทำสวน ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน เลี้ยงโคนม โคเนื้อ ทำเกษตรกรรมยั่งยืน มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินรูปของสวนบุคคลมากขึ้นและอาชีพรับจ้าง ใช้แรงงาน มีโรงเรียน 3 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) 1 แห่ง และวัด 5 วัด อยู่ห่างจากอำเภอแม่ออน ประมาณ 35 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 80 กิโลเมตร ชุมชนตำบลแม่ทาทูทางทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีอาณาเขตติดต่อโดยรอบ ได้แก่

ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดกับ	ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ตำบลบ้านคำ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน

แผนภาพ 4.2 แสดงแผนที่ตั้งของตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2545)

การเดินทางจากเชียงใหม่เข้าไปในพื้นที่ตำบลแม่ทาเข้าได้ 2 ทางคือ

1. เข้าทางอำเภอแม่ออน ผ่านตำบลออนกลางและตำบลทาเหนือ ระยะทาง 70 กิโลเมตร
2. เข้าทางอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน บริเวณทางแยกทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 ผ่าน

ตำบลทาปลาดุก ระยะทาง 75 กิโลเมตร

แผนภาพ 4.3 แสดงลักษณะการเข้าถึง การเดินทางจากเชียงใหม่เข้าไปในพื้นที่ตำบลแม่ทา
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2545)

4.1.1.2. จำนวน หมู่บ้าน และจำนวนประชากร

จำนวนหมู่บ้านในเขต องค์การบริหารส่วนตำบล เต็มทั้งหมู่บ้าน 7 หมู่ และมีประชากรทั้งสิ้น 4,660 คน แยกเป็นชาย 2,352 คน หญิง 2,308 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 40.01 คน/ตารางกิโลเมตร และมี 1,346 ครัวเรือน

ข้อมูลจากฐานข้อมูลสถานีอนามัยห้วยทราย ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮ่อน จังหวัดเชียงใหม่
ณ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2558

ตาราง 4.1 ข้อมูลจำนวนประชากรตำบลแม่ทา

หมู่ที่	บ้าน	ครัวเรือน	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)
1	ทาม่อน	240	430	425	855
2	ท่าข้าม	193	385	359	744
3	ค้อกลาง	141	305	256	561
4	ห้วยทราย	291	516	495	1,011
5	ป่านอต	143	226	211	437
6	ดอนชัย	174	220	266	486
7	ใหม่ดอนชัย	164	270	296	566
รวม		1,346	2,352	2,308	4,660

4.1.2 พัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดิน

จากการศึกษาพัฒนาการ การถือครองที่ดินของคนในตำบลแม่ทา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นยุคออกเป็น 4 ยุคใหญ่ๆ คือ ยุคชุมชนจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (ช่วงก่อตั้งชุมชนจนถึงปี พ.ศ.2500) ยุคพืชเศรษฐกิจ (ปี พ.ศ.2500 ถึง ปี พ.ศ.2525) ยุคแย่งชิงทรัพยากร (ปี พ.ศ.2525 ถึงปี พ.ศ.2547) ยุครัฐกับชุมชนร่วมมือกัน (ปี พ.ศ.2547 – ปัจจุบัน) โดยประเด็นสำคัญที่กล่าวออกเป็นแต่ละยุค คือ วิธีการดำรงชีพ ลักษณะการถือครองที่ดิน รวมทั้งการขยายตัวของทุนภายในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ กับการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ยุคชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน (ช่วงก่อตั้งชุมชนจนถึงปี พ.ศ.2500)

ชุมชนเก่าแก่มียุรา 300 ปี อพยพหนีภัยแล้ง สงคราม และหกลึกเฉียงภาชี 4 บาท จากอาณาจักรล้านนา (เทอดศักดิ์ กองพรหม, 2544) เข้ามาจับจองที่ดินทำกินและตั้งถิ่นฐานถาวรอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่ทา โดยจับจองที่ดินบริเวณที่ลุ่มฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่ทาและบางส่วนของห้วยแม่บอนเพื่อสร้างบ้านและที่นา เพื่อปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน มีการร่วมกันสร้างฝาย (ทำนบกั้นลำน้ำ) กั้นลำน้ำแม่ทาและห้วยแม่บอนหลายแห่ง และขุดเหมือง (คลองส่งน้ำ) ไปตามไร่นา โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชาติที่มีอยู่เข้ามาประยุกต์ในการขุดเหมือง สร้างฝาย ซึ่งแม้ว่าการทำงานจะทำให้ชาวบ้านได้ผลิตผลจำนวนมากกว่าการปลูกพืชแบบนาหว่าน หรือระบบไร่หมุนเวียน แต่การขยายที่นาทำไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากต้องใช้แรงงานคนในการแผ้วถางขยายที่นา ทำให้การขยายที่นาปีละเล็กน้อย รวมถึงระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ใช้แรงงานคน

และสัตว์เลี้ยงรวมทั้งเครื่องมือการผลิตอย่างง่าย ๆ ทำให้ผลผลิตที่ได้รับแต่ละปีจึงไม่เพียงพอต่อการบริโภค โดยเฉพาะช่วงฤดูที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจึงมีการปลูกข้าวไร่เสริมในที่ดอนตามเชิงเขาที่สามารถปลูกได้ ทั้งมีการปลูกฝ้ายไว้ไว้ทอถุงห่ม ปลูกยาสูบ ไม้ผล ตามที่ดอน เช่น กล้วย มะม่วง ปลูกผักสวนครัวไว้ตามลานบ้านและหัวไร่ปลายนา เช่น ผักกูด ผักหนาม นอกจากนี้บางครั้งเรือนยังปลูกต้นชาไว้ตามขุนห้วยต่างๆ (ป่าเมี่ยง) เพื่อเก็บใบอ่อนมาหนึ่ง ทำเมี่ยง (พรใจ เดิมวาริ, 2534) อีกทั้งยังอาศัยป่ารอบหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต เช่น หาผักป่า สัตว์ป่า สมุนไพร ตัดไม้มาสร้างบ้านและทำเครื่องจักสาน ทำฟืน เป็นต้น

วิถีชีวิตของชุมชนมีการใช้เงินน้อยมาก ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการแลกเปลี่ยน แบ่งปันโดยหากจะใช้เงินสดซึ่งก็จะเป็นสินค้าที่ชาวบ้านไม่สามารถผลิตได้เอง เช่นเกลือ ที่ต้องไปซื้อมาจากตลาดท่าขมิพ (ปัจจุบันคือบ้านท่าขมิพ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน) ส่วนใหญ่ชาวบ้านจึงไม่ค่อยได้ติดต่อกับชุมชนภายนอกมาเท่าใด

จะเห็นได้ว่าการผลิตแบบยังชีพ ในยุคชุมชนจัดการทรัพยากรเอง แรงงานในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตและการสะสมทุน หากครอบครัวใดมีสมาชิกในครัวเรือนมาก นั่นหมายถึงขีดความสามารถในการสะสมที่ดินและอาหารก็จะมากไปด้วย การมีบุตรมากในยุคนี้จึงถือว่าเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว ดังจะเห็นจากผู้เฒ่าผู้แก่ รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ในชุมชนที่มีพี่น้องมาก อย่างไรก็ตาม ด้วยเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญ และสาธารณสุข การประสบปัญหาความเจ็บป่วย โดยเฉพาะไข้มาลาเรีย “ไข้ป่า” ทำให้จำนวนเหลือรอดของบุตรมีน้อย การขยายตัวของประชากรจึงขยายไปได้ไม่มากนัก จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนตำบลแม่ทา จำนวนญาติพี่น้องในอดีตพ่อแม่มีลูกมาก แต่ก็เป็นไข้ป่า เสียชีวิตไป อย่างกรณีแม่ปวน ทาพรม (ผู้สูงอายุในตำบลแม่ทา, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2558) มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน แต่มาเสียชีวิตไป 1 คน เนื่องจากป่วยเป็นไข้ จึงเหลือรอดเพียง 7 คน เป็นต้น

ในช่วงที่อาณาจักรล้านนายังมีฐานเป็นหัวเมืองประเทศราชของสยามอยู่นั้น ชุมชนตำบลแม่ทาเป็นเพียงแค่เสี้ยวหนึ่งในรูปของส่วยรายปีให้แก่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ (ไพร่ส่วย) โดยไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจของเจ้าผู้ครองนคร เนื่องจากตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตรอบนอก หมู่บ้านมีเอกเทศในการจัดการผลิต ใช้ทรัพยากร และปกครองตนเอง โครงสร้างอำนาจจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบเครือญาติและจารีตประเพณี การบังคับรับรองสิทธิการใช้ที่ดินจึงขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ มุ่งเน้นการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น (พรใจ เดิมวาริ, 2534)

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมื่อรัฐ (กรุงเทพฯ) มีการปฏิรูปการปกครอง เพื่อผนวกอาณาจักรล้านนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร ในปี พ.ศ.2442 โดยมุ่งผลักดันระบบเศรษฐกิจของภาคเหนือเปลี่ยนไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรามากขึ้น โดยการปฏิรูป

ระบบภาษี ยกเลิกการชำระภาษีด้วยผลผลิตในปี พ.ศ.2443 ยกเลิกการเกณฑ์แรงงานและให้เก็บเงินค่าแรงงานแทนการเกณฑ์ ปีละ 4 บาท (ปลาย่อ ชนชนนท์, 2529) ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ระบบการผลิตของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผลิตเพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชาวบ้านไม่มีเงินมากพอที่จะต้องไปจ่ายภาษีดังกล่าวให้แก่รัฐ ซึ่งถือเป็นเงินที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับระบบเศรษฐกิจในชุมชน จะมีก็เพียงชาวบ้านบางคนที่จะสมทนเอาไว้ เนื่องจากมีลูกมากซึ่งเป็นแรงงานในการบุกเบิกที่นา หรือชาวบ้านที่ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับพ่อค้าวัวเท่านั้น ที่พอจะมีกำลังในการจ่ายภาษีให้แก่รัฐ สำหรับชาวบ้านที่ไม่มีเงินภาษีไปจ่าย บางคนก็ต้องขายที่นา ที่จับจองที่ได้บุกเบิกไว้ให้แก่ชาวบ้านที่มีกำลังซื้อแล้วนำไปจ่ายภาษี หรือบางคนก็หลบหนีเข้าป่า บางคนก็อพยพไปอยู่ที่อื่น เช่น อพยพไปอยู่เมืองพร้าว เชียงแสน แม่สาย พาน หรือเชียงตุง เป็นต้น สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนเริ่มมีการติดต่อกับค้าขายกับภายนอกชุมชนมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการนำสินค้าในชุมชนไปจำหน่ายและรับซื้อจากนอกชุมชนมาขายให้แก่คนในชุมชน

ทั้งนี้รัฐบาลกรุงเทพฯ ยังเข้ามาจัดการควบคุมป่าเอง โดยเข้ามาอ้างสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของทรัพยากรในพื้นที่ โดยเฉพาะป่าใกล้หมู่บ้าน มองป่าเป็นสินค้าที่จะนำพารายได้ มาพัฒนาประเทศให้เท่าทันกับประเทศอื่นๆ โดยถือว่าทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 เป็นต้นมา ภายหลังจากที่รัฐบาลสยามได้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นและโอนกิจการทำไม้ให้เป็นของรัฐบาล การขอสัมปทานไม้ต่างๆ จากบริษัทต่างชาติจึงต้องขออนุญาตจากรัฐบาลกลางเพียงแห่งเดียวเท่านั้น บริษัทบอมเบย์เบอร์มา ได้ขออนุญาตสัมปทานทำไม้ในเขตภาคเหนือ

วิถีชีวิตชุมชนแม่ทาเริ่มเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่รัฐให้สัมปทานทำไม้แก่บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา โดยถูกสัมปทาน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2444-2451 ในพื้นที่ป่าขุนแม่ทา พร้อมกับป่าแม่คง ป่าแม่ถิบ ป่าไม้สาน แขวงลำพูน ป่าแม่มอก ป่าแม่เกาะ ป่าแม่ลวด แม่ทราบ ป่าแม่สุข แขวงเมืองลำปาง และป่าแม่จาย แขวงเชียงใหม่ และบริษัทได้ขอต่อสัญญาสัมปทานป่าไม้อีก 6 ปี และครั้งที่ 2 ในระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2507 กรมป่าไม้ได้ออกอนุญาตให้บริษัทเอกชนที่ลำปาง (บริษัท เคียไทยแสง) เหม่าทำไม้ลำปาง คือ การทำไม้ที่ตัดโค่นไว้แล้วในพื้นที่ป่าสัมปทานภาคที่ปิด และในพื้นที่ป่าที่หมดอายุสัมปทานป่าไม้แล้ว (หมัยโถม สุนทรสวัสดิ์, 2524) เรื่อยมาจนในช่วงปี 2500 บริษัทเอกชนก็ยังได้รับช่วงสัมปทานป่าไม้หมอนรถไฟ และไม้พินรถไฟ ต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ส่งผลให้ไม้สักและต้นไม้ใหญ่อื่นๆ ในเขตป่าใกล้หมู่บ้านถูกตัดโค่นลงเป็นอย่างมาก ยกเว้นเฉพาะป่าบริเวณขุนห้วยแม่แทน ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์เนื่องจากมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ว่า เป็นที่อยู่อาศัย เมืองของเจ้าผู้ดูแลชุมชน (เจ้าอาญาบอน) ซึ่งหากเข้าไปตัดไม้จะเกิดอาเพศขึ้น ความเชื่อดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาต่อต้าน ร้องขอไม่ให้มีการสัมปทานโดยอ้างกับรัฐว่าเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ควรอนุรักษ์รักษาไว้ให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้

แม้ว่ารัฐจะขยายอำนาจเข้ามาในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทั้งการอ้างสิทธิ์เหนือที่ดิน แต่อำนาจการจัดการผลิตและการจัดการทรัพยากรยังอยู่กับความสัมพันธ์ทางเครือญาติและจารีตประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลักเช่นเดิม

กล่าวโดยสรุปในยุคที่ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง จะเป็นเห็นได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติยังมีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อเทียบสัดส่วนประชากรกับทรัพยากรที่มีอยู่ ประกอบกับเป็นยุคที่ชุมชนมีระบบการผลิตเพื่อการดำรงชีพมากกว่าการผลิตเพื่อแสวงหาเงินตรา ชุมชนมีระบบเครือญาติช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการติดต่อกับภายนอกน้อย การสะสมที่ดินทำได้ด้วยการใช้ระบบแรงงานในครอบครัว หากครอบครัวใดมีสมาชิกมากก็จะมีศักยภาพในการขยายพื้นที่นา ที่ดินทำกินมาก ส่งผลถึงความมั่นคงในครอบครัวนั้นด้วย มีการส่งส่วยด้วยของป่าหาขายที่เป็นที่ต้องการของผู้ครองนครล้านนาเท่านั้น แต่หลังจากรัฐบาลกรุงเทพฯ ปฏิรูปการปกครอง โดยผนวกอาณาจักรล้านนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐกรุงเทพฯ ซึ่งมีนโยบายเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรามากขึ้น การเก็บเงินค่าแรงงานแทนเกณฑ์ปีละ 4 บาท ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง หลายครอบครัวต้องสูญเสียที่ดินเพื่อนำไปขายแลกเงินเพื่อไปจ่ายให้แก่รัฐ บางครอบครัวต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น เกิดระบบการติดต่อค้าขายกับคนนอกชุมชนมากขึ้น ผืนป่าในชุมชนถูกรัฐนำไปสัมปทานให้แก่บริษัททำไม้ โดยส่วนหนึ่งชาวบ้านได้เข้าไปรับจ้างตัดไม้ให้แก่ายทุน แต่ก็มีผืนป่าห้วยแม่แทนที่ชาวบ้านขอรักษาไว้ด้วยความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาหมู่บ้าน ให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ในยุคชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติเองเป็นการจัดการที่ขึ้นอยู่ด้วยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นเครื่องประกันความมั่นคงในสิทธิการใช้ที่ดินในชุมชน

ยุคพืชเศรษฐกิจ (ปี พ.ศ.2500 ถึง ปี พ.ศ.2525)

หลังจากรัฐให้สัมปทานไม้สัก จำนวน 2 ครั้งแล้ว รัฐได้ให้บริษัทเอกชนรับช่วงสัมปทานป่าไม้หมอนรถไฟ และไม้พืนรถไฟ ต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยการให้ชาวบ้านเข้าไปตัดไม้ในป่าที่ได้รับสัมปทานมาขายให้แก่ตัวแทนของบริษัท ซึ่งเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงเข้าไปจับจองที่ดินที่ไม่มีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งเกิดจากการตัดจากการสัมปทานป่าของรัฐ เพื่อนำไปทำเกษตรกรรม หลังการทำไม้ลำปางยุติลง รัฐได้มีพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ.2497 กำหนดให้เจ้าของที่ดินที่ครอบครองและทำประโยชน์ที่ดินอยู่ก่อนวันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ และที่ดินแปลงนั้นต้องเป็นที่ยังไม่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ ให้ไปแจ้งการครอบครองเพื่อออกแบบแจ้งการครอบครองให้ หรือเรียกโดยทั่วไปว่า ส.ค.1 (ศิริ เกวลินฤชต์, 2534) โดยให้ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนันเข้ามาจัดประชุมทำความเข้าใจและดำเนินการรังวัด

ที่ดินให้แก่ชาวบ้านที่แจ้งความจำนงให้ไปรังวัดทั้งที่บ้าน ที่นา และที่สวน เพื่อออกเอกสารการครอบครอง ศ.ค.1 ให้ ซึ่งหลังจากนั้นรัฐได้ประกาศเขตป่าไม้ถาวรขึ้นบริเวณรอบหมู่บ้าน เพื่อห้ามมิให้บุคคลเข้าไปยึดถือ จ้างจองแผ้วถาง หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้เข้ามาสำรวจแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยกันพื้นที่เฉพาะส่วนบริเวณที่เป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่นาออก ดังนั้นที่สวนและที่ไร่หมุนเวียนของชาวบ้านซึ่งไม่ได้กันออกจึงอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่รัฐบาลได้ประกาศ ในปี พ.ศ. 2512 (พรใจ เต็มวาริ, 2534)

ช่วงปี พ.ศ.2500 รัฐมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า โดยเน้นให้ภาคเอกชนเป็นผู้ผลิต ส่งเสริมการส่งออกสินค้าภาคการเกษตร เพื่อแลกเงินตราต่างประเทศมาซื้อสินค้าประเภททุนเพื่อนำเข้า โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชพาณิชย์ เช่น ข้าว ฝ้าย ยางพารา อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปอ ยาสูบ และถั่วประเภทต่างๆ เพื่อส่งออกโดยผ่านกลไกของบริษัทข้ามชาติทางการเกษตร (พรใจ เต็มวาริ, 2534) โดยก่อนหน้านี้ทางชุมชนตำบลแม่ทา ได้มีนายทุนที่อยู่ชุมชนใกล้เคียง ได้มาสร้างโรงบ่มยาสูบ ขึ้นที่บ้านท่าชมพู ขยายมาตั้งโรงงานบ่มยาสูบที่ตำบลแม่ทา โดยเจ้าของกิจการคือ ครูเทพ และครูผิน ชาวบ้านจึงเริ่มหันวิธีการผลิตจากผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อหาเงินมากขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มขยายพื้นที่ปลูกยาสูบเพิ่มขึ้น โดยการจับจองที่ดินที่ไม่มีต้นไม้ใหญ่เนื่องจากการถูกตัดจากการสัมปทานป่า แต่โรงบ่มยาสูบครูเทพ ครูผินต้องปิดกิจการลงเพียงเวลา 2-3 ปี เท่านั้น เนื่องจากประสบปัญหาขาดทุน โรงบ่มยาสูบไม่มีเงินมาจ่ายค่าบ่มยาสูบแก่ชาวบ้าน บริษัทอินทนนท์ ซึ่งเป็นเจ้าของโรงบ่มยาสูบหลายแห่งในเขตจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ ได้ซื้อกิจการโรงบ่มยาสูบจากครูเทพ ครูผิน พร้อมชักชวนให้ชาวบ้านหันกลับมาปลูกยาสูบอีกครั้ง โดยมีการทำสัญญากับบริษัทว่าจะต้องนำผลผลิตมาจำหน่ายให้โรงบ่มยาสูบตามจำนวนโควตาที่ได้รับไป โดยบริษัทจะเป็นผู้จ่ายปัจจัยการผลิตล่วงหน้าและยืมแม่ลงให้ก่อน (Advanced Capital) เมื่อขายบ่มยาสูบหมดคันแล้ว โรงบ่มจะจ่ายเงินส่วนที่เหลือหลังหักค่าใช้จ่าย ค่าต้นกล้าและยืมแม่ลงออกไปแล้วให้ชาวบ้าน แต่กลับพบปัญหาเรื่องการจ่ายเงินไม่ตรงตามเวลานัดของโรงบ่ม ทำให้ปริมาณคนปลูกยาสูบกับบริษัทลดลง ชาวบ้านเลยหันมาปลูกพืชอื่นๆที่รัฐมีนโยบายส่งเสริม โดยนำมาขายให้แก่บริษัทที่เข้ามาส่งเสริม แต่ก็ประสบปัญหาเรื่องของคุณภาพและมาตรฐานที่บริษัทรับซื้อ ทำให้ไม่รับซื้อสินค้าของชาวบ้าน บางบริษัทรับผลผลิตไปแล้วไม่จ่ายเงินตามที่สัญญาไว้ จนชาวบ้านต้องหาอาชีพใหม่ไปเรื่อยๆ ช่วงปี พ.ศ.2513 เกษตรตำบลได้นำถั่วพันธุ์ไทยนานมาให้ชาวบ้านทดลองปลูก ซึ่งประจวบกับทางโรงบ่มยาสูบอินทนนท์ได้เลิกกิจการลง เนื่องจากเกิดภาวะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านต้องหันมาปลูกถั่วแทน โดยบางรายก็ต้องนำยาสูบไปขายในโรงบ่มใกล้เคียง คือ โรงบ่มห้วยขมิ้น ตั้งอยู่ในตำบลทาเหนือปัจจุบัน จนมาปี พ.ศ.2518 บริษัทไทยเอนยาสูบ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทธุรกิจข้ามชาติ ได้ขอซื้อโรงบ่มยาสูบจากบริษัทอินทนนท์ โดยที่ดินยังคงเป็นของบริษัทอินทนนท์

โดยถือหุ้นในส่วนของที่ดินกับบริษัทไทยแอมยาสูบ โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกโดยใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น มีการใช้ยาฆ่าแมลง และปุ๋ยเพิ่มผลผลิต มีการใช้ทุนอย่างเข้มข้นโดยการเข้ามาของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ทำให้ชาวบ้านเริ่มรู้จักการเป็นหนี้ในระบบ โดยกู้เงินมาเพื่อลงทุนประกอบอาชีพ

สถานการณ์ปัญหาการตัดไม้ยังคงมีอยู่ แม้รัฐจะยุติการสัมปทานไม้แล้ว ด้วยฝีมือของคนในชุมชนที่เป็นผู้ตัดไม้เพื่อนำไปขายให้กับโรงบ่มยาสูบ และนายทุนต่างถิ่น ทั้งการจับจองพื้นที่ดอนติดเขตป่าอย่างต่อเนื่อง ด้วยความเชื่อที่ว่า ป่าเป็นของรัฐไม่ใช่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่กับป่า ซึ่งเมื่อต่างก็เข้าไปใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของส่วนรวมโดยขาดการดูแลรักษาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ก็จะไม่มีการสนใจหรือดูแลใช้สอยพื้นที่นั้นๆอย่างไม่มีขีดจำกัด ดังที่บทความ Target of the Commons. (Hardin, 1968) ผลกระทบที่ตามมาคือ ผืนป่าแม่ทามีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ทรัพยากรชีวภาพทั้งเชิงพันธุกรรม (Genetic) เชิงชนิดหรือประเภท (Species) และเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem) ได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก จากป่าที่เขียวชอุ่ม กลายเป็นป่าหัวโล้นภายในช่วงเวลา 4 ทศวรรษ

ในส่วนของอัตราการขยายตัวของประชากรในช่วงเวลาดังกล่าว กลับพบว่า มีจำนวนลดลงเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายในการคุมกำเนิดให้แก่ชาวบ้าน ปรับทัศนคติการมีลูกมากเพื่อให้มีศักยภาพในการขยายที่ดินทำกิน เป็น มีลูกมากจะยากจน ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีการวางแผนครอบครัว เฉลี่ยจึงมีลูกครอบครัวละ 2-3 คน ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนได้มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกมากขึ้น ทำให้มีการเข้าออกของคนในชุมชนที่เปลี่ยนไป เช่น บางคนเข้ามาแต่งงานกับคนในชุมชน และบางคนก็ออกไปแต่งงานและอยู่อาศัยออกไปนอกชุมชน หรือบางคนออกไปค้าแรงงานต่างถิ่น จนอพยพไปอยู่ที่อื่นถาวร เป็นต้น

โดยสรุป ในยุคพืชเศรษฐกิจ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของภาครัฐ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกยาสูบ และพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ในที่นาเพิ่มมากขึ้น หลังจากเสร็จจากฤดูการทำนา โดยมีการใช้ทุนอย่างเข้มข้นขึ้น ผ่านการส่งเสริมของบริษัทยาสูบ มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงในที่ดินมีแหล่งเงินทุนภายนอกเข้ามาคือ ธ.ก.ส. ชาวบ้านเริ่มมีหนี้สินเพื่อนำมาลงทุนภาคเกษตร ชาวบ้านบางคนเข้าไปตัดไม้ในป่าสัมปทานภาคที่ปิดแล้วให้แก่โรงบ่มยาสูบและนายทุนต่างถิ่น ขณะเดียวกันก็เริ่มมีการจับจองพื้นที่ดินว่างเปล่าที่เหลืออยู่ ซึ่งมักเป็นที่ดอนบริเวณลำห้วย เพื่อขยายพื้นที่ปลูกยาสูบและถั่วลิสงและพืชอื่นๆ ในช่วงฤดูฝน ทำให้สัดส่วนของที่ดินส่วนต่อที่นาเพิ่มขึ้น วิถีชีวิตชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เงินเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น มีอัตราการเข้าออกชุมชนเพิ่มมากขึ้น จากการเข้ามาแต่งงานกับคนในตำบล การอพยพไปค้าแรงงานต่างถิ่น มูลค่าที่ดินเริ่มแตกต่างกันไปตามลักษณะพื้นที่และการใช้ประโยชน์ รัฐมีโครงการพัฒนาชนบท มีการบังคับใช้

กฎหมายที่ดิน ป่าไม้ ในชุมชน เริ่มมีระบบกรรมสิทธิ์เอกชน โดยการออก น.ส.3ก ดังนั้นการใช้สิทธิ ในยุคนี้จึงมี 2 ระบบ คือ ระบบกรรมสิทธิ์หน้าหมู่ และระบบ กรรมสิทธิ์เอกชน

ยุคแห่งชิงทรัพย์ากร (ปี พ.ศ.2525 ถึง ปี พ.ศ.2545)

ในยุคนี้ วิธีการผลิตชุมชนเริ่มเปลี่ยน ตั้งแต่รัฐดำเนินแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 เป็นต้นมา โดยยุทธศาสตร์การพัฒนาระยะแรก มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตสินค้าเพื่อทดแทนการนำเข้า จากต่างประเทศมุ่งยกระดับความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ เท่าเทียมประเทศที่เจริญแล้ว(ตะวันตก) โดยการชักชวนต่างประเทศเข้ามาลงทุนอุตสาหกรรม เพื่อ แลกกับสิทธิประโยชน์และแรงงานราคาถูก ซึ่งปรากฏว่าล้มเหลว เนื่องจากศักยภาพในการผลิตต่ำ ต้นทุนการผลิตสูงสู้สินค้าต่างประเทศไม่ได้ ต่อมาได้มีการปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาแนวใหม่ มุ่ง นโยบายการผลิตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Oriented Industries) โดยการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือ ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด การตรึงอัตราค่าจ้างขั้นต่ำไว้ ผลักดันให้เกิดปฏิวัติเขียว (Green Revolution) โดยส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยว อาทิ ถั่วลิสง ยาสูบ และข้าวโพดฝักอ่อน ส่งผลกระทบต่อชุมชนเรื่องของ วิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลง ความเป็นอยู่ระบบเครือญาติลดน้อยลง เนื่องจากการผลิตที่มุ่งเรื่องรายได้ที่เป็นตัวเงิน มีการบุกรุก พื้นที่ป่าเพื่อนำมาเป็นที่ดินเพื่อการเกษตรมากขึ้น ฝืนป่ามีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว ป่าที่เคยอุดม สมบูรณ์ สัตว์ป่าที่เข้ามาอยู่อาศัย น้ำที่ใช้ในการอุปโภค บริโภค ทรัพยากรชีวภาพ เริ่มหายไป ประกอบกับความเชื่อของชาวบ้านว่าป่าคือของรัฐ เราต้องเข้าไปกอบโกยใช้ทรัพยากรให้เต็มที่ เป็น สาเหตุหลักของการล่มสลายของระบบนิเวศ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมตลอดถึงการขยายตัวการใช้ที่ดินของชาวบ้าน

การแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนตำบลแม่ทา เกิดขึ้นในหลายลักษณะ ทั้งการแย่งชิงทรัพยากร ที่มาจากการขยายตัวของพืชพาณิชย์ ซึ่งพบว่าในช่วงปี พ.ศ.2524 รัฐได้เข้ามาสร้างอ่างเก็บน้ำแม่บอน ในพื้นที่บ้านท่าข้าม บ้านค้อกลาง โดยในปีพ.ศ.2523 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราช ดำเนินตำบลทาเหนือและแควเยียมพสกนิกรในตำบลแม่ทา พ่อหลวงอ้าย สมไหว ได้ถวายฎีกา เรื่อง การขอสร้างอ่างเก็บน้ำแม่บอน หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำริให้มีการสร้างอ่าง เก็บน้ำแม่บอนขึ้นในปีถัดไป โดยเสด็จมาเป็นประธานเปิดอ่างเก็บน้ำแม่บอน ทำให้ชาวบ้านมีการใช้ ที่ดินเพิ่มขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่บอน เนื่องจากมีน้ำเพื่อทำการเกษตรเพิ่มขึ้น ประกอบกับมีพืชเศรษฐกิจ ตัวใหม่เข้ามาส่งเสริมในพื้นที่ควบคู่กับการการปลูกยาสูบ โดยในปีพ.ศ.2521 โครงการหลวงแม่ทา เหนือก็ได้จัดตั้งขึ้น มีพื้นที่เป้าหมายคือตำบลทาเหนือขยายมาถึงตำบลแม่ทา มุ่งส่งเสริมชาวบ้านมี

รายได้ ป้อนกันการปลูกป่า พร้อมกับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน โดยการส่งเสริมจากผู้นำในตำบลใกล้เคียง คือตำบลทาลาดุก โดยชาวบ้านบางคนเริ่มหันไปทดลองปลูกข้าวโพดฝักอ่อน เนื่องจากช่วงปีแรกที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์จึงไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ในแปลงผลิตทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำได้ผลผลิตที่คุ้มค่า และในช่วงปี พ.ศ.2525 ชุมชนตำบลแม่ทาประสบปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วมอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของชาวบ้านค่อนข้างมาก ประกอบกับทางนายอนันต์ ดวงแก้วเรือน กำนันตำบลแม่ทา ในยุคนั้น ซึ่งเป็นผู้นำนักพัฒนา มีนโยบายป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า และกระจายอำนาจการปกครองไปตามหมู่บ้าน เมื่อมีการจัดเวทีประชุมชาวบ้าน ก็ได้ทำความเข้าใจผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งชาวบ้านก็มีคำถามกลับมาว่า หากไม่ให้ชาวบ้านตัดไม้ขายแล้วจะหาอาชีพอะไรให้ชาวบ้านทำมากกว่าการปลูกยาสูบ เพราะต้องมีการใช้ทุนสูง ดังนั้นในปี 2526 ทางกำนันตำบลแม่ทา ร่วมกับผู้นำทางกรจึงหารือและเห็นว่าตำบลใกล้เคียงมีการส่งเสริมการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ซึ่งเป็นพืชที่น่าสนใจเนื่องจากต้นทุนไม่สูง มีเพียงปุ๋ยเคมีที่ใส่ในแปลงพืชเท่านั้น ไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง จึงรวมตัวกับผู้นำทางกรร่วมกับแกนนำชาวบ้านบางคนทำหน้าที่เป็นคนกลางส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวโพดฝักอ่อน รวมทั้งรับซื้อและหาปัจจัยการผลิตล่วงหน้าให้แก่ชาวบ้านจัดส่งให้แก่บริษัท UFC โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาอาชีพที่เหมาะสม แก่ปัญหาการตัดไม้ให้แก่เกษตรกร แต่ปัญหาการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดโดยการบุกรุกป่าเพิ่มยังคงมีอย่างต่อเนื่อง ขณะที่รัฐเริ่มเข้มงวดกับการจัดการป่าโดยเน้นการควบคุมโดยการออกเอกสารสิทธิ์ในรูปที่ดินทรัพยากรส่วนบุคคล โดยในปี พ.ศ.2521 ได้ออกเอกสารสิทธิ์ น.ส.3 ก และต่อมาปี พ.ศ.2533 ได้เปลี่ยนเป็นโฉนดในที่บ้าน พร้อมกับสร้างนโยบายและมาตรการในการอนุรักษ์ป่า โดยเตรียมประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ในรูป เขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ ในปีพ.ศ.2525 หลังจากนั้นก็ได้ให้เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ได้มารังวัดและออก สิทธิทำกินแก่ชาวบ้านเฉพาะที่ทำกินในเขตป่า ส.ท.ก. เท่ากับรัฐเป็นผู้บังคับและรับรองสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่ดอนหรือที่สวน และในปี พ.ศ.2535 มีมติคณะรัฐมนตรีประกาศเขตป่าอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำป่าต้นน้ำชั้น 1 A ซ้อนทับในพื้นที่อีกด้วย โดยไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” “ป่า” “ชุมชน” และ “ที่ดินทำกิน” มุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงมั่งคั่งในระบบเศรษฐกิจเป็นหลัก

การขยายตัวของประชากร ลดลง เนื่องจากการส่งเสริมการคุมกำเนิด และการอพยพโยกย้ายของแรงงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยคนหนุ่มสาวออกไปรับจ้างขายแรงงานนอกหมู่บ้าน หรือต่างจังหวัดเพิ่มขึ้น และแนวโน้มการออกไปขายแรงงานต่างประเทศของผู้ชาย ในประเทศเขตตะวันออก ได้แก่ ชาอดิอาระเบีย และแถบเอเชีย โดยเฉพาะประเทศไต้หวัน ญี่ปุ่น เพิ่มมากขึ้น โดยเดินทางผ่านนายหน้าต่างถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 เป็นต้นมา ซึ่งทุนที่ชาวบ้านนำไปเป็นดำเนินการคือการนำเอกสารสิทธิ์ น.ส.3 ไปจำประกัน ส่งผลให้ชาวบ้านบางรายที่ไปทำงานแล้วไม่ประสบ

ความสำเร็จกลับบ้าน จึงต้องเสียที่ให้แก่นายหน้า หรือบางรายต้องแบกรับภาระหนี้สินและดอกเบี้ยที่สูงเพื่อหาเงินมาไถ่ที่ที่ได้นำไปค้ำประกันไว้

ในช่วงปี พ.ศ.2530 โรงบ่มยาสูบเกิดภาวะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากชาวบ้านหันมาปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มาก ต้นทุนการผลิตต่ำกว่า เมื่อเทียบกับต้นทุนการผลิตยาสูบ แม้บริษัทจะเพิ่มราคาต่อกิโลกรัมให้แก่ชาวบ้านก็ตาม ดังนั้นในปี พ.ศ.2533 โรงบ่ม ไทยแอมยาสูบ จึงได้ยกเลิกกิจการลงในพื้นที่ตำบลแม่ทา

ปี พ.ศ.2529 นักพัฒนาเอกชนเข้ามาในชุมชน เพื่อรณรงค์การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยการพาไปศึกษาดูงานในภาคเหนือ – ภาคอีสาน – ภาคใต้ เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีเป้าหมาย ให้ชาวบ้าน “พึ่งตนเอง” ได้ ผ่านกระบวนการการรวมกลุ่มสร้างกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ เกิดกลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มปุ๋ยเคมี กลุ่มเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย รวม 15 กลุ่ม จึงร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมการพึ่งตนเอง โดยส่งตัวแทนกลุ่มละ 2 คนเข้าร่วมเป็นกรรมการจัดตั้งเป็น “เครือข่ายคณะกรรมการกลาง” เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2532 โดยมีกิจกรรมในการรวบรวมผลผลิตสร้างพลังต่อรองราคาผลผลิตจากพ่อค้าคนกลาง ต่อมาในปี พ.ศ.2535 เกิดวิกฤตความแห้งแล้งทั่วไปในภาคเหนือ ทำให้ขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ชาวบ้านจึงมีการวิเคราะห์ถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน โดยการออกไปศึกษาดูงานรูปแบบการทำเกษตรจนนำไปสู่การปรับแนวคิดระบบการผลิต ในรูปของเกษตรทางเลือก การไม่ใช้ปุ๋ยและสารเคมีในกระบวนการผลิต เมื่อมีผู้หันมาทำเกษตรทางเลือกเพิ่มขึ้น จึงมีการรวมกลุ่มจัดตั้งในรูป “กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ” ประกอบกับ นโยบายรัฐที่กดดันชาวบ้านในการเข้าจัดการพื้นที่ป่าของชาวบ้าน ทำให้เริ่มไม่มีความมั่นใจในที่ดินว่าที่ดินทำกินของตนเอง จึงมีแนวคิดที่จะต้องลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิ์ ที่ทำกิน และ ที่อยู่อาศัยของตนเองทั้งทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ใช้วิถีวัฒนธรรมและกฎระเบียบชุมชนเป็นกลไกในการสร้างพลังมวลชนในพื้นที่

ผลกระทบจากการที่ไม่มีน้ำใช้เพื่อทำการเกษตรอันเป็นรายได้ในการเลี้ยงชีพของชาวบ้านนั้น ทำให้ชาวบ้านเริ่มต้นตัวกันมากขึ้น ทั้งมีวงสนทนาช่วยหารื้อถอนที่ดินที่เกิดขึ้น โดยการช่วยเหลือด้านข้อมูล ทางวิชาการจากนักพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านในนามคณะกรรมการกลางตำบลแม่ทา ซึ่งมาจากกลุ่มคนที่ต้องการปรับแนวคิด ระบบการผลิตที่มุ่งขาย ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หันมาผลิตเพื่อยังชีพ การอยู่อย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ ไม่ใช้ปุ๋ยใช้ยาในการผลิต ในรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน ขยายแนวคิดสร้างกลุ่มที่เข้ามาช่วยเหลือกัน ร่วมกลุ่มต่อรองสร้างการยอมรับกับหน่วยงานภายนอก โดยการยกฐานะเป็นนิติบุคคลในรูปของ “สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2544 มุ่งหวังให้ชุมชนแม่ทากลับมามีผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ วิธีการผลิตที่เกื้อกูลกับธรรมชาติ มีระบบการผลิตที่เป็น

มิตรกับสิ่งแวดล้อม ร่วมกับทางสภาตำบลแม่ทา (ปัจจุบันยกฐานะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) โดยการนำของกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน ซึ่งเป็นกำนันที่มีวิสัยทัศน์มุ่งให้ชุมชนแม่ทา เป็นชุมชนที่สามารถจัดการดูแลตนเองได้อย่างยั่งยืน พร้อมเปิดรับเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ทั้งการนำความรู้ด้านประเพณี ความเชื่อวัฒนธรรม มาผสมผสานกับ ความรู้ด้านวิชาการ กฎหมาย มาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ.2534-2535 มีการร่วมมือกันทำงานด้านการจัดการทรัพยากร โดยมี คณะกรรมการกลางเข้าร่วมทำงานกับทางสภาตำบลก็ทำให้มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น กระบวนการทำงานของชุมชน ได้รับการรับรู้จากภายนอก โดยผ่านทางองค์กรพัฒนาเอกชน,ผ่านทางหน่วยงานราชการมากขึ้นกลายเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตำบลแม่ทา รูปแบบของสภาตำบลร่วมกับ กลุ่มองค์กรชาวบ้านสภาตำบลมีการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรและมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่า ในระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 4-5 คน (กรรมการป่า กำนัน, ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านเป็นคนแต่งตั้งขึ้น โดยผู้ทรงคุณวุฒิ กำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นกรรมการป่าโดยตำแหน่ง) มีการทำงานด้านการจัดการ ทรัพยากรอย่างเข้มข้น ตั้งกฎระเบียบห้ามสมาชิกในตำบลทุกคนรับเงินจากนายทุนค้าไม้โดยเด็ดขาดมี การจับคนลักลอบตัดไม้มาปรับไหม หากผิดครั้งที่ 2 จะมีการจับส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ กระบวนการ ดังกล่าวได้ทำให้พลังชาวบ้านสามารถหยุดยั้งพฤติกรรมการทำไม้เถื่อนลงได้ ซึ่งทำให้เกิดการตื่นตัวในการ อนุรักษ์ป่า และแบ่งแนวเขตป่าชุมชนของตำบลได้ชัดเจน มีการตั้งกฎระเบียบการใช้สอยป่า และการ อนุรักษ์ฟื้นฟู รวมทั้งการแบ่งกำลังของชาวบ้านออกตรวจป่าตามสายน้ำป้องกันการบุกรุกป่า

ปี พ.ศ.2535 ช่วงที่ตำบลแม่ทาเกิดวิกฤตภัยแล้ง ทางสภาตำบลจึงได้มีเวทีพูดคุยปรึกษาหารือ และมติเห็นสมควรให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าขึ้น เพื่อเข้ามาทำงานด้านการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะ ก่อตั้งกรรมการป่าขึ้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2536 มีกิจกรรมเรื่องของการทำบุญทอดผ้าป่า เดือนมีนาคม 2536 เพื่อหาเงินมาเป็นกองทุนให้กรรมการในการเข้าไปดูแลจัดการป่า มีเวทีพูดคุยการ แก้ไขปัญหาไฟไหม้ มีกิจกรรมการดับไฟตลอดช่วง 3 ปี คือปี พ.ศ.2536-2538

ปี พ.ศ. 2536 เริ่มมีกิจกรรมเรื่องการผลักดันงานด้านนโยบาย เพราะรู้ว่าตำบลแม่ทาเข้าไปอยู่ในพื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ฯปี พ.ศ.2525 (กรณีเจ้าหน้าที่รัฐจับกุมข้อหา ลักลอบตัดไม้ของราษฎรบ้านหมู่ 4 จำนวน 2 ราย) ทางผู้นำจึงได้นำข้อมูลที่ได้นำพูดคุยกันกับชาวบ้าน โดยอาศัยนักพัฒนาเอกชนขอแผนที่จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดทำข้อมูลแผนที่ในรูปแบบโมเดล มีการจัดเวทีร่วมกับองค์กรต่างๆ เชิญเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ข้อมูล ให้ความชัดเจนเรื่อง การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งชาวบ้านก็ไม่ได้รับข้อมูลที่ชัดเจน (รัฐก็เข้ามาจับกุมชาวบ้านที่เข้าไปทำงานในไร่-นาของชาวบ้าน โดยรัฐอ้างว่าเข้าไปใช้ประโยชน์ในเขตอุทยานฯอยู่อย่างต่อเนื่อง)

ช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านก็ได้เข้าร่วมกับทางพันธมิตรเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) ร่วมเวทีวิเคราะห์ปัญหาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้รัฐบาลรับรู้ปัญหาของชาวบ้าน กรณี 4 ปัญหา

1. ขกเลิกย้ายคนออกจากป่า
2. ขกเลิกการประกาศเขตอุทยานทับที่ทำกิน
3. ขกเลิกการออกเอกสารสิทธิที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย
4. ออกกฎหมายป่าชุมชน

มีการรวมคน 7,000 กว่าคน เดินขบวนมาที่จังหวัดลำพูนจำนวน 7 วัน ถึงวิทยาลัยเกษตรกรรมลำพูน รัฐบาลก็ได้เข้ามารับหลักการขอเจรจา (ส่งรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์คือ นาย ประจวบ ไชยสาส์น ขอมรับข้อเสนอของชาวบ้านทุกกรณีปัญหา หลังจากนั้นชาวบ้านก็สลายตัวกันกลับบ้าน (ไม่นานรัฐบาลชุดดังกล่าวก็หมดช่วงวาระการทำงาน ข้อเสนอต่างๆ จึงหมดไปตามอายุการทำงานของรัฐบาลชุดนั้น)

ปี พ.ศ.2543 สภาตำบลถูกยกระดับให้เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล การทำงานด้านการจัดการทรัพยากรเริ่มเปลี่ยนจากคนที่เป็นแกนนำในสภาตำบล มีการผลัดความรับผิดชอบการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรให้แก่กันระหว่างฝ่ายปกครองและฝ่ายบริหาร องค์การบริหารส่วนตำบลในช่วงนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการเท่าที่ควร อ้างว่าการจัดการทรัพยากรไม่มีกฎหมายรองรับ บทบาทหน้าที่ไม่ชัดเจน ที่สำคัญคือไม่มีงบประมาณรองรับ ทางองค์กรชาวบ้านจึงมีแนวคิดที่จะเข้ามาทำงานด้านการจัดการทรัพยากรในรูปของชุมชน โดยกำนัน, ผู้ใหญ่บ้านก็มอบอำนาจการดูแลรักษาป่าให้ชาวบ้านเป็นคนดำเนินการโดยสิ้นเชิง (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้านยังเป็นที่ปรึกษาให้ชาวบ้านอยู่) มีการตั้งกรรมการป่าขึ้นหมู่บ้านละ 15 คน จำนวน 7 หมู่บ้าน รวม 105 คน ได้ร่วมกันจัดทำแผนที่ทำมือพื้นที่ที่รายแปลงของชาวบ้านมีเจ้าหน้าที่อุทยานและป่าไม้อำเภอเข้ามาร่วมจัดทำเพื่อป้องกันการรุกกล้าเข้าในพื้นที่ป่า และ ลงรายชื่อรับรองแผนที่ทำกินของชาวบ้านรายแปลง

วันที่ 9 เมษายน 2545 ชาวบ้านร่วมกับกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือจัดเวทีเรียกร้องประเด็นปัญหา 8 กรณีปัญหาที่ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชาวบ้านได้เข้าร่วมเสนอการแก้ไขปัญหาย่อย 5 อย่างคือ ปัญหาที่ดินทำกิน, ปัญหา พรบ.น้ำ, ปัญหาป่าชุมชน, ปัญหาหนี้สิน, ปัญหาราคาพืชผล ซึ่งมติ ให้มีการตั้งกรรมการศึกษา ทางรัฐบาลจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบ ชื่อว่า ศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน

โดยสรุป ในยุคแย่งชิงทรัพยากร เป็นช่วงที่มีการผลิตพืชเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้น และมีการค้นหาพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ที่จำกัดของชุมชน โดยช่วงแรกมีการปลูกยาสูบอย่างเข้มข้น มีการใช้ต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ส่งผลให้ชาวบ้านบางคนหันไปตัดไม้ขายให้แก่โรงบ่มยาสูบแทน พร้อมกับมีการจับจองพื้นที่ดินว่างเปล่าบนที่ดอนมาเป็นสวน เพิ่มมากขึ้น พร้อมกับช่วงเวลาดังกล่าว

ชาวบ้านมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น อาทิ การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน การปลูกพืชโครงการหลวง และการทำเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเฉพาะข้าวโพดฝักอ่อน พบว่าต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่า ไม่มีค่าใช้จ่ายแมลง และการบำรุงรักษาน้อยกว่าการปลูกยาสูบ ชาวบ้านจึงหันมาปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเพิ่มสูงขึ้น จนทำให้ธุรกิจยาสูบต้องยุติลงด้วยจำนวนคนปลูกที่ลดน้อยลง ไม่คุ้มค่าต่อการดำเนินการ ขณะเดียวกันรัฐเข้ามาถือสิทธิ์ในที่ดินมากขึ้น โดยมุ่งให้มีกรรมสิทธิ์ในรูปของส่วนบุคคลมากขึ้น ทำให้กรรมสิทธิ์หน้าหมู่บ้านลดน้อยลง โดยเข้ามาจัดการพื้นที่ ทั้งการออกเอกสารสิทธิ์รับรองที่อยู่อาศัยในรูปของโฉนด ส่วนของที่ดินที่ชาวบ้านจองที่อยู่ในเขตป่า รัฐออกเอกสาร ส.ท.ก. ให้แก่ชาวบ้าน เงื่อนไขการให้สิทธิ์ในรูปส่วนบุคคลส่งผลให้ การลดลงของพื้นที่ว่างเปล่าที่สามารถจับจองได้ และการขยายตัวของประชากร ทำให้ที่ดินถูกจำกัดพื้นที่ไม่ให้มีการขยายบุกรุกเพิ่ม พร้อมกับการจัดการพื้นที่ป่ารัฐได้ดำเนินการประกาศเขตป่าสงวน และเตรียมประกาศเขตป่าอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ ซึ่งทับซ้อนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านบางส่วน โดยชาวบ้านทราบข่าวการเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ จากการที่ป่าไม้ได้เข้ามาจับกุมชาวบ้านในพื้นที่ ประกอบกับมีนักพัฒนาเอกชนเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านได้วิเคราะห์ตนเอง แก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ เกิดกลุ่มชาวบ้านในนามคณะกรรมการที่เข้าร่วมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาปากท้อง โดยปรับระบบการผลิตไปสู่การผลิตแบบดั้งเดิม คือการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ขยายแนวคิดสร้างกลุ่มเครือข่ายต่อการดำรงชีพ ผลผลิตกับพ่อค้าคนกลาง สร้างตลาดที่เป็นธรรมระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และนักพัฒนาเอกชนได้ช่วยเหลือด้านข้อมูลวิชาการ ในการแก้ปัญหาป่าไม้และที่ดิน จนนำไปสู่การเข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ ต่อผู้ผลักดันด้าน นโยบายเพื่อแย่งชิงทรัพยากรจากภาครัฐซึ่งมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับการอพยพแรงงานออกนอกชุมชน ตั้งแต่อพยพแรงงานไปในเขตภาคเหนือตอนบน กรุงเทพฯ ตลอดจนต่างประเทศ นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่ดิน การเปลี่ยนมือ วิถีชีวิตชุมชนถูกกำหนดจากปัจจัยภายนอกมากขึ้น เงินเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต ภายใต้การแปลงสินทรัพย์ที่มีอยู่ให้เป็นทุนในการหาอาชีพซึ่งนับวันยิ่งส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของประชาชนเพิ่มมากขึ้น

ยุครัฐกับชุมชนร่วมมือกันจัดการทรัพยากร (ปี พ.ศ.2547 – ปัจจุบัน)

นโยบายการพัฒนาประเทศ กับการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ ส่งผลก่อวิถีชีวิตชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วกับการเข้ามาของทุนภายนอก ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภคและการสาธารณสุข ทุนประเภททรัพย์สินที่เป็นส่วนบุคคล เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิต แม้ว่าชาวบ้านถูกจำกัดในเรื่องของการขยายพื้นที่ดินว่างเปล่าซึ่งเป็นการสะสมทุน ชาวบ้านเลือกที่จะสะสมเงิน โดยใช้ทุนสินทรัพย์ที่มีอยู่เป็นสินทรัพย์เพื่อค้าประกันในการทำงาน

ในช่วงปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา การไหลออกขอแรงงานหนุ่มสาวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยการออกไปค้าแรงงานต่างประเทศได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากในช่วงแรกที่แรงงานชายออกไปค้าแรงงานต่างประเทศ เช่น ใต้หวัน ญี่ปุ่น บรูไน ประสบผลสำเร็จจากการออกไปค้าแรงงาน โดยมีเงินตราต่างประเทศกลับมาใช้จ่ายในครอบครัว สร้างฐานะทางการเงินได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ช่วงอายุวัย แรงงานเป็นคนหนุ่มออกไปค้าแรงงานต่างประเทศมากขึ้น โดยขยายไปในประเทศเกาหลีใต้ ส่วนของผู้หญิงออกไปค้าแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าว ระบบการศึกษาทำให้ผู้จบการศึกษาออกไปทำงานในบริษัท ห้างร้าน มากยิ่งขึ้น ทำให้แรงงานหนุ่มสาวเริ่มลดน้อยลง คงเหลือแรงงานคนวัยกลางคนที่ยังคงมุ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีการปรับตัวการผลิตตามลักษณะพื้นที่ การเลี้ยงวัวนมเข้ามาได้รับความสนใจและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผลตอบแทนในการจำหน่ายนํ้านมดิบค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆ แต่ก็ต้องมีการลงทุนในด้านโรงเรือนให้ได้มาตรฐาน แม้วัวที่พร้อมให้ผลผลิตสูงเช่นกัน

ขณะเดียวกันรัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านในตำบลแม่ทาเริ่มต้นตัว ผนวกกับการมีพันธมิตรซึ่งเป็นนักพัฒนาเอกชนเข้ามาทำงานในพื้นที่สู่การสร้างโอกาสในการออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดภาคีเครือข่ายที่ประสบปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบนโยบายรัฐที่เข้ามาควบคุมดูแลทรัพยากรของชุมชนและแนวทางการต่อสู้เรียกร้องภายใต้การนำหลักวิชาการเข้ามาใช้ในการเรียกร้องต่อรอง จนเกิดกลุ่มเครือข่ายเกษตรภาคเหนือร่วมผลักดันด้านนโยบายการจัดการป่าไม้และที่ดิน สร้างพลังชุมชนท้องถิ่นภายในการทำงานตามช่องทางรัฐธรรมนูญไทย พลังเรียกร้องขับเคลื่อนของประชาชน นำไปสู่การร่วมมือ เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำงานร่วมกันของภาครัฐและประชาชนขึ้น

ปี พ.ศ.2546-2547 รัฐ ได้จัดตั้งศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน (ศตจ.) โดยให้ประชาชนยื่นจดทะเบียนแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ ณ ที่ว่าการอำเภอแต่ละแห่งทั่วประเทศ โดยรับจดทะเบียนผู้ประสบปัญหาต่างๆ อาทิ ปัญหาที่ดินทำกิน (สย.1) ปัญหาคนเร่ร่อน (สย.2) ปัญหาประกอบอาชีพผิดกฎหมาย (สย.3) ปัญหานักเรียน/นักศึกษาหางานทำ (สย.4) ปัญหาการถูกหลอกลวง (สย.5) ปัญหาหนี้สินภาคประชาชน (สย.6) ปัญหาที่อยู่อาศัย (สย.7) และปัญหาอื่นๆ (สย.8)

จากการยื่นจดทะเบียนผู้ประสบปัญหา พบว่า ตำบลแม่ทามีประชาชนเข้ายื่นจดทะเบียนผู้ประสบปัญหาที่ดินทำกิน (สย.1) มากเป็นอันดับ 1 ซึ่งผลจากการนำข้อมูลไปดำเนินการโดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ร่วมกับ นักพัฒนาเอกชน (NGO) ผลักดันแก้ไขปัญหาที่ดินตามข้อมูล สย.1 และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ภายใต้การดำเนินโครงการจัดตั้งศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.) และในภาคประชาชน

เอง ร่วมกับคณะกรรมการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล มีการเก็บข้อมูลเรื่อง ที่ดินของชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์โดยเก็บเงินจากชาวบ้านไร่ละ 5 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างกรมพัฒนาที่ดินมารางวัดที่เพื่อเป็นฐานข้อมูล

ชุมชนกับรัฐท้องถิ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหา พัฒนางานชุมชนเริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ.2547 องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารตำบล โดยได้นายกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องผลักดันด้านนโยบายป่าชุมชนในช่วงที่ยังเป็นกลุ่มเยาวชนในตำบล มีจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เป็นนักพัฒนารุ่นใหม่ เข้ามาสืบทอดแนวความคิดการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชน ในฐานะนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา การทำงานระหว่างท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่งจึงเริ่มเข้มข้นขึ้น ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยได้นำเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งระบบมาดำเนินการในรูปของระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เป็นเครื่องมือในการเรียกร้อง ต่อรองกับรัฐส่วนกลางที่จะให้ชุมชนหรือรัฐท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการดูแลจัดการทรัพยากรชุมชน ได้อย่างเต็มที่ภายใต้เงื่อนไขการดำรงอยู่ร่วมกับชุมชน โดยเรื่องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การรับฟังข้อเสนอแนะข้อคิดเห็นของคนรุ่นก่อน คนรุ่นใหม่นำมาประยุกต์ใช้ ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันของคณะกรรมการสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา การลงพื้นที่จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นชาวบ้าน ตลอดจนการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายภาค หก แนวทางการจัดการที่เหมาะสม จนได้แนวความคิดการจัดการที่ดินในรูป “โฉนดชุมชน” จึงเป็นที่มาของการของการแก้ไขปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัยโดยใช้แนวทาง “โฉนดชุมชน” การปรับรูปแบบการทำงานของชุมชนที่นอกจากจะต่อสู้เพียงข้อมูลที่ไม่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐ มุ่งให้ความสำคัญกับการจัดทำระบบฐานข้อมูลในรูปแบบของระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ นำหลักวิชาการมาใช้ในการจัดทำแผนปฏิบัติการมากขึ้น โดยเอาทุนและศักยภาพของรัฐท้องถิ่น ที่มีทั้งทุนทรัพยากร ทุนเงิน ทุนบุคลากร เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนงานที่ต้องใช้เทคนิคความรู้ความสามารถเฉพาะ

ปี พ.ศ.2550 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาได้ส่งบุคลากรในองค์กร คือผู้อำนวยการกองช่าง คือนายภาณุภูมิ วงแจ่ม ไปศึกษาอบรมเรื่องการทำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic information system: GIS) เพื่อนำมาออกแบบข้อมูลของชุมชน พร้อมกันนั้นก็ได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ กลับมาสอนชาวบ้านเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างความน่าเชื่อถือโดยนำข้อมูลวิชาการมายืนยัน เช่น ที่ผ่านมาเมื่อชุมชนเริ่มมีการแบ่งพื้นที่ในการดูแลป่า โดยการแบ่งเขตรับผิดชอบ ชาวบ้านจะทราบเพียงแต่ว่าแบ่งเขตตามแนวสันเขา ที่มีชื่อโดยชาวบ้านร่วมกันตั้งขึ้นภายใต้ข้อสังเกตที่ชัดเจน เช่น ห้วยน้ำขุ่น ลักษณะน้ำในแม่น้ำมีสีขุ่น ห้วยทราย ลักษณะคือมีทรายในลำห้วยมาก เป็นต้น แต่ไม่ทราบพิกัดหรือแนวเขตที่ชัดเจน เมื่อชาวบ้านและ

คณะกรรมการป่าตำบลแม่ทาได้เรียนรู้และปฏิบัติการลงพื้นที่การใช้เครื่องมือ (Global Positioning System: GPS) จับแนวเขตพิกัดเพิ่มเติมในส่วนที่ไม่ชัดเจนของพื้นที่ดินทำกิน ป่าใช้สอยและป่าอนุรักษ์ นำไปสู่การจัดทำแผนที่จำลองที่มีการจัดแบ่งพื้นที่ชัดเจน และข้อมูลนำเข้าสู่ระบบฐานข้อมูลใน สามารถนำมาวางแผนการจัดการและใช้ประโยชน์ได้

เมื่อมีการจัดแบ่งพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ แล้วในพฤษภาคม ปี 2550 องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาและคณะกรรมการป่าตำบลแม่ทา ได้นำข้อมูลที่ดินมาจัดแบ่งพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ และที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติขุนทา ซึ่งชาวบ้านเคยได้รับเอกสารสิทธิ์ ส.ท.ก. แต่รัฐได้เรียกคืนไปแล้ว ทั้งบางส่วนยังอยู่ในพื้นที่ป่าไม้อาวร ดังนั้นชาวบ้านจึงเห็นว่าความไม่มั่นคงในที่ดินในตอนนี้คือ ความไม่มั่นใจในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดินที่ชาวบ้านไม่ได้รับรองสิทธิ์ แม้ปัจจุบันคือที่ไร่ ที่สวนที่ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง หลังจากชุมชนมีนโยบายแผนงานในการจำกัดพื้นที่ไม่ให้มีการบุกรุกแผ้วถางเพิ่มก็ตาม ดังนั้นจึงนำข้อมูลที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ให้ชาวบ้านร่วมกันขีดแผนที่รายละเอียดบนกระดาษลอกลายโดยใช้แผนที่มาตราส่วน 1 : 4000 พร้อมกับกรอกข้อมูลรายละเอียดของพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ เช่น ชื่อเจ้าของแปลง ที่อยู่ ลักษณะพื้นที่การใช้ประโยชน์ พื้นที่โดยรอบ

ปี พ.ศ.2551 หลังจากทำข้อมูลเสร็จก็ได้มีการคืนข้อมูลให้กับชาวบ้านได้ตรวจสอบความถูกต้องของแนวเขตอีกครั้ง แล้วกลับมาทำข้อมูลให้สมบูรณ์ตรงกับความเป็นจริงเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดทำโฉนดชุมชนตำบลแม่ทา

ปี พ.ศ.2552 ทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา กับอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้หารือเรื่องการกันพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้โดยขอผืนป่าทางด้านทิศตะวันตก ของตำบลแม่ทาบางส่วนคือป่าอนุรักษ์บ้านป่าน้อย หมู่ 5 เพื่อเป็นเขตอุทยานแม่ตะไคร้ ทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทามอบหมายให้ทางคณะกรรมการป่าตำบลแม่ทาเข้าไปจับพิกัดกำหนดตำแหน่งโดยใช้เครื่องมือ (Global Positioning System: GPS) กันแนวเขตป่าอนุรักษ์ขึ้นใหม่

ในปีนั้นทางตำบลแม่ทาได้สมัครเข้าเป็นพื้นที่ 1 ใน 30 พื้นที่ของสำนักงานโฉนดชุมชนสำนักงานรัฐมนตรีเพื่อเข้าสู่กระบวนการการทำโฉนดชุมชน

วันที่ 4 – 12 กรกฎาคม 2553 คณะกรรมการป่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ใช้เครื่องมือระบบบอกตำแหน่ง (Global Positioning System: GPS) ตรวจสอบแนวเขตที่ทำกินของชาวบ้านอีกครั้งเพื่อป้องกันการถูกล้ำขยายพื้นที่เข้าไปในเขตป่า

วันที่ 6 ตุลาคม 2553 คณะทำงานสำรวจตรวจสอบพื้นที่ในการจัดให้มีโฉนดชุมชน นำโดยนายสาธิต วงศ์หนองเตย หัวหน้าคณะทำงานที่ปรึกษาด้านแผนงานและโครงการในคณะกรรมการกำกับและติดตามการปฏิบัติราชการในภูมิภาคของรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี มีผู้แทนกรม

ที่ดิน, กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ผู้แทนกรมป่าไม้ พร้อมคณะทำงาน ลงตรวจสอบพื้นที่ เพื่อดูความพร้อมของพื้นที่ในการทำโฉนดชุมชน ผลปรากฏว่าตำบลแม่ทาจัดเข้าอยู่ในลำดับความพร้อมที่จะจัดให้มีโฉนดชุมชนที่ลำดับ A ซึ่งเป็น 1 ใน 4 ตำบล ที่มีความพร้อมในลำดับนี้ คือพื้นที่ที่มีความพร้อมในการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ได้ตามกฎหมาย ชุมชนมีความพร้อม ความชัดเจนและความเข้มแข็งในการบริหารจัดการที่ดินในรูปแบบโฉนดชุมชน

เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2556 นางปวีณา หงสกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พร้อมคณะได้แก่ นายเจริญฤทธิ์ สงวนสัตย์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ลงตรวจเยี่ยมพื้นที่ตำบลแก้ไขปัญหาดิน และเป็นสักขีพยานในการทำข้อตกลงการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดินแนวใหม่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ระหว่างตำบลแม่ทากับหน่วยงานต่างๆ

แผนภาพ 4.4 แสดงการทำข้อตกลงการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดินแนวใหม่

บันทึกความร่วมมือการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดินแนวใหม่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่, ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, โครงการหลวงแม่ทาเหนือ, คณะทำงานการแก้ปัญหาดินที่ทำกินและที่อยู่อาศัยโดยชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือตอนบน, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

แผนภาพ 4.5 แสดงเอกสารบันทึกความร่วมมือการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่ดินแนวใหม่
ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

พลังการขับเคลื่อนของชุมชน ซึ่งมีได้เรียกร้องสิทธิเพื่อจะนำทรัพยากรธรรมชาติเป็นของตนเอง แต่เป็นการเรียกร้องสิทธิในการดูแลรักษาเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์โดยตรง เมื่อทรัพยากรได้รับการฟื้นฟูชุมชนใกล้เคียง ประเทศก็จะได้ประโยชน์จากการดูแลทรัพยากรด้วยเช่นกัน โดยรัฐเป็นหน่วยอำนาจการช่วยเหลือด้านงบประมาณ เนื่องจากกำลังคนมีจำกัดเมื่อเทียบกับพื้นที่ที่ต้องดูแลรับผิดชอบ ดังนั้นพลังชุมชนมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน จากการต่อสู้ ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ สร้างพลังชุมชนเข้มแข็ง จนเกิดการยอมรับจากหน่วยงานรัฐ กำลังใจ ที่ได้รับจากการต่อสู้ที่ยาวนาน สร้างความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถดูแลรักษาทรัพยากรสร้างความมั่นคงในที่ดินได้ โดยเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2558 คณะรัฐมนตรี นำโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ลงพื้นที่ตำบลแม่ทา พร้อมด้วยรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีการท่องเที่ยวและกีฬา รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ตามโครงการนำร่องตำบลแรกตามนโยบาย โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อมอบพื้นที่ดินในรูปแปลงรวม ตลอดถึงแผนพัฒนาพื้นที่ทำกินครบวงจรให้ชาวบ้านมีการจัดการและใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างยั่งยืน

โดยสรุปในยุคที่ชุมชนและรัฐร่วมมือกันจัดการทรัพยากร จะเห็นได้ว่าชุมชนเข้ามามีบทบาทในการต้องการเข้ามาเป็นมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแล จัดการทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกับรัฐ โดยการสร้างความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถจัดการดูแล และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ภายใต้การมองทรัพยากรเป็นของหน้าหมู่ ทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์โดยตรง และหากชุมชนไม่ดูแล

รักษาทรัพยากรที่มีอยู่ผลกระทบชุมชนก็ได้รับก่อนชุมชนอื่นเช่นกัน ดังนั้นการที่จะให้รัฐยอมรับการจัดการจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้หลักการทำงานภายใต้กรอบทฤษฎี ความน่าเชื่อถือของระบบฐานข้อมูล โดยนำหลักวิชาการเข้ามาใช้ในการทำงานผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ โดยคนในชุมชนเองต้องปรับทัศนะ เรียนรู้การจัดการข้อมูลได้ด้วยตนเอง จนนำไปสู่การสร้างการยอมรับพลังชุมชนจัดการตนเอง โดยการกำกับดูแลร่วมกันระหว่างรัฐกลาง กับ รัฐท้องถิ่น รัฐท้องถิ่น กับรัฐในท้องถิ่น ผสานความร่วมมือกับประชาชนที่อยู่ท้องทุ่ง ทำงานขับเคลื่อนร่วมกัน

4.2. นโยบายและบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินทำกินของประชาชนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

นโยบายผู้บริหารและบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ โดยอาศัยอำนาจรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 เป็นช่องทางในการพัฒนาแก้ไขปัญหาพื้นที่ภายใต้กฎหมายที่เปิดช่องทางในการดำเนินงาน มุ่งสร้างชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้ โดยการใช้ช่องทางทางกฎหมาย ในรูปของข้อบัญญัติท้องถิ่น ซึ่งนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งสร้างความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน ในการเข้ามามีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและแก้ไขปัญหาชุมชน มีการจัดทำข้อบัญญัติเพื่อเป็นเครื่องมือให้การทำงานเป็นไปได้อย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

การขับเคลื่อนพัฒนาพื้นที่รับผิดชอบดำเนินงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. นโยบายผู้บริหาร ถือเป็นหัวใจสำคัญการพัฒนาพื้นที่ของรัฐท้องถิ่น ซึ่งหากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีวิสัยทัศน์และนโยบายที่พร้อมให้การสนับสนุนการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นานโยบาย สู่แผนปฏิบัติ มุ่งสร้างความอยู่ดี กินดีของประชาชน เนื่องจากเป็นรัฐท้องถิ่นที่มีศักยภาพด้านทุนบุคลากร งบประมาณ ในการดำเนินงานพัฒนาในพื้นที่ได้อย่างเต็มที่

2. กฎ ระเบียบที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน ถือเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่จะทำให้ นโยบายนำไปสู่แผนปฏิบัติอย่างแท้จริงได้ ซึ่งต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยการอาศัยช่องทางกฎหมายในการจัดทำข้อบัญญัติตำบลเพื่อให้สิทธิชุมชนในการดูแล จัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่

3. ทีมงาน เป็นกลไกขับเคลื่อนที่ เกิดจากการนำนโยบายสู่แผนปฏิบัติภายใต้เงื่อนไข ระเบียบ ข้อบังคับที่กำหนด ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มนำ หรือกลุ่มที่ทำหน้าที่บริหารเป็นกลุ่มที่จะกำหนดนโยบาย

แผน ยุทธศาสตร์การทำงาน กลุ่มทำ หรือกลุ่มปฏิบัติการ และกลุ่มหนุน หรือกลุ่มองค์กรภาคีที่จะทำหน้าที่หนุนเสริมให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งใน 3 กลุ่ม จำเป็นต้องมีองค์ประกอบของทุกภาคส่วนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งรัฐท้องถิ่น ท้องที่ กลุ่มองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนกลุ่มคนรุ่นใหม่ซึ่งจะเป็นกลุ่มที่จะสามารถยกระดับเป็นผู้นำที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยการสืบทอดเจตนารมณ์แนวความคิดการดูแลจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอนาคตต่อไปได้

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอีกหนึ่งองค์กรของรัฐที่ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์การทำงานที่มุ่งให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน โดยมีนโยบายสู่แนวทางปฏิบัติ จัดทำออกมาในรูปแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการดำเนินงาน ทั้งนี้ในส่วนนโยบายของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายดังนี้

1. ส่งเสริมการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า
2. ส่งเสริมการบริหารจัดการขยะให้เกิดประโยชน์สูงสุด
3. ส่งเสริมสนับสนุนพลังงานทดแทน
4. ส่งเสริมสนับสนุนระบบการจัดการผังเมือง
5. ส่งเสริมสนับสนุนการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติ/ป้องกัน/ข้อมูล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

นโยบายผู้บริหารนำไปสู่การจัดทำวิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา

“SKYLIGHT MAETHA” “แม่ทา ไฟใส”

แม่ทาไฟใส: เป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้และน้ำไร้มลพิษ มีเศรษฐกิจที่รุ่งเรือง พืชเพื่อช่วยวัฒนธรรม กลุ่มการอยู่อาศัยและมีพันธกิจ การพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ประกอบด้วย

1. บำรุงรักษาป่าไม้พัฒนาระบบการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน
2. พัฒนาระบบรักษา รวมถึงบริหารจัดการนโยบายที่ยั่งยืน
3. ส่งเสริมพัฒนาบำรุงรักษา สิ่งแวดล้อม ปกป้องจิตสำนึกการรักษาสิ่งแวดล้อม
4. ส่งเสริมการศึกษาขยายโอกาสการศึกษาแก่ประชาชน
5. ส่งเสริมการพัฒนาการจัดระเบียบสังคม พัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ มีโครงสร้างพื้นฐานและบริการที่ดี
6. พัฒนาขีดความสามารถประชาชน ในการประกอบอาชีพ ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร
7. ส่งเสริมการอนุรักษ์สืบสานและฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมอันดี
8. ส่งเสริมการพัฒนาด้านสาธารณสุขเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี
9. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรการบริหารจัดการระบบงานราชการการมีส่วนร่วมของประชาชนและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล (องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา. 2559: 43)

จากนโยบายการส่งเสริมการดูแลรักษา จัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการที่ดินอย่างยั่งยืนขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ภายใต้การมีส่วนร่วมการทำงาน 3 ฝ่าย ท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่ง นำไปสู่กิจกรรมการสร้างการเรียนรู้ เกิดเป็นชุดความรู้ชุมชนจัดการทรัพยากรโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกประสานการทำงานร่วมกับภาคีในและนอกชุมชน

กระบวนการแก้ไขปัญหาป่าไม้และที่ดินขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา มีขั้นตอนกระบวนการ ดังต่อไปนี้

กรณีปัญหาป่าไม้ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาได้ มีนโยบายการสร้างข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ด้วยการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นในพื้นที่ หาช่องทางการรองรับสิทธิ์ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการป่า ศึกษาช่องทางในการนำระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า สร้างการยอมรับในทางกฎหมาย โดยเริ่มศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาสร้างเป็นข้อบัญญัติตำบลแม่ทา ตั้งแต่ ปี

พ.ศ.2547-2550 โดยการประสานพันธมิตร ภาควิชาความร่วมมือจากอาจารย์ไพสิฐ พานิชย์กุล คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนายไพโรจน์ พลเพชรคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย และได้ประกาศใช้ “ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ว่าด้วยการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา พ.ศ. 2550” โดยอาศัยอำนาจตามตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 และมาตรา 71 แห่งพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2546 ประกอบกับแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2545 ในการออกข้อบัญญัติ รองรับบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลงการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา เป็นต้นมา

กรณีที่ดิน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุดความรู้ชุมชนต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา เป็นบทสรุปที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเกี่ยวข้องของการจัดทำข้อมูลแบบประเมินตัวชี้วัดสำหรับการคัดเลือกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี โครงการนวัตกรรมท้องถิ่นปีงบประมาณ พ.ศ.2558 ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยประเด็นนโยบายและบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดิน โดยมีข้อมูลดังต่อไปนี้

ศึกษาและดำเนินการในรูปแบบ“โฉนดชุมชน” มุ่งส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สร้างอาชีพที่เกื้อกูลกัน โดยการจัดการพื้นที่ให้มีความเหมาะสมโดยการออกแบบ “ผังชีวิต-ผังตำบล” การจัดการสุขภาวะโดยองค์กรชุมชน มีระบบสวัสดิการ และการจัดการบริหารตำบล ระบบการสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นกำลังหนุนเสริมสืบทอดการทำงานของคนรุ่นก่อน โดยการนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เข้ามาทำงานบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าทำงานร่วมกัน โดยการจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่ตำบลแม่ทา การแบ่งพื้นที่ ทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์ ที่ทำกินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่ป่านุรักษ์ การจัดทำข้อมูลแปลงที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ของชาวบ้านเพื่อใช้เป็นระบบฐานข้อมูลสู่การต่อรองสิทธิ์ในการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ สร้างการยอมรับกับหน่วยงานรัฐ ผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้แก่

ในปี พ.ศ.2550 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาส่งผู้อำนวยการกองช่างองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา เข้ารับการอบรมการจัดทำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic information system: GIS) ที่คณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อนำมาออกแบบข้อมูลแผนที่ภูมิศาสตร์ตำบลแม่ทา ทั้งนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาได้จัดซื้อแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศของตำบลแม่ทาจากกรมพัฒนาที่ดิน ขนาด 1:4,000 เพื่อนำมาจัดทำระบบฐานข้อมูลของชุมชน

จากนั้นจึงได้จัดอบรมให้แก่อาสาสมัคร คณะกรรมการป่าชุมชน ในการเรียนรู้การใช้เครื่องมือ (Global Positioning System: GPS) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการบอกพิกัด ทำให้ทราบการแบ่งพื้นที่ของชุมชน จากนั้นจึงเริ่มทำการเดินสำรวจพื้นที่ ที่ชาวบ้านจัดแบ่งได้แก่ พื้นที่แนวเขตของหมู่บ้าน การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน ป่าอนุรักษ์ การแบ่งพื้นที่ดูแลรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้าน โดยแบ่งตามภูมิปัญญาชาวบ้าน (แบ่งตามสันเขา)

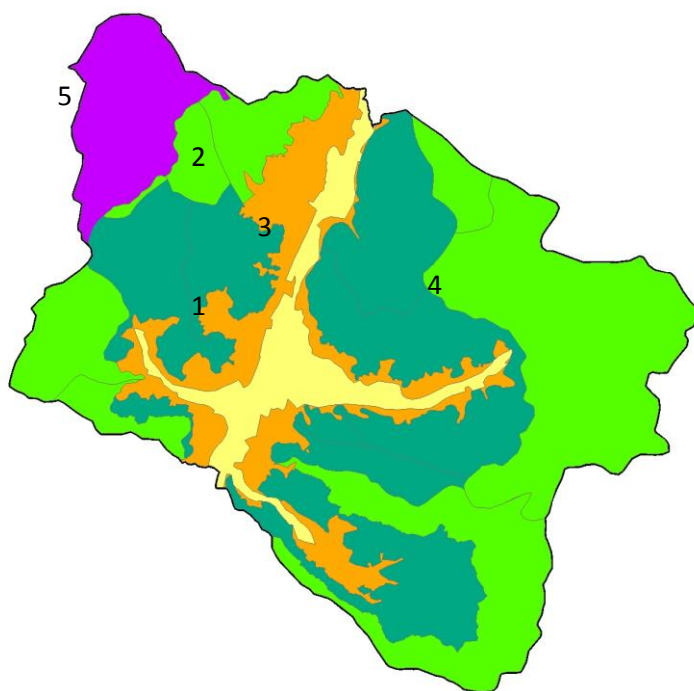

แผนภาพ 4.6 แสดงการอบรมการใช้เครื่องมือ (Global Positioning System: GPS) ให้แก่อาสาสมัคร คณะกรรมการป่า

แผนภาพ 4.7 แสดงการลงพื้นที่จับพิกัด (Global Positioning System: GPS)
เพื่อแบ่งประเภทพื้นที่ตำบล

เมื่อดำเนินการลงสำรวจพื้นที่เสร็จ ได้นำแผนที่ตามกฎหมายป่าไม้ แผนที่ป่าชุมชนแม่ทา เข้ามาซ้อนทับเปรียบเทียบ ข้อมูลพื้นที่กับการใช้ประโยชน์ในที่ดินและสิทธิการถือครองที่ดิน กับพื้นที่ที่รัฐประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่ทา ซึ่งปรากฏว่าพื้นที่ป่าสงวนขุนแม่ทาตามแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศปัจจุบันมีกลายเป็นพื้นที่ไร่นาของชาวบ้าน ซึ่งมีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องอยู่หลายครัวเรือน ซึ่งชุมชนได้จำกัดไม่ให้มีการขยายพื้นที่เพิ่มเติมตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 เป็นต้นมา ดังนั้นจึงมีการจำแนกพื้นที่ของตำบล แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ พื้นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ ที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ พื้นที่ป่าใช้สอย/ป่าชุมชน พื้นที่ป่าอนุรักษ์ และพื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้

แผนภาพ 4.8 แสดงเส้นแนวเขตที่มีค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2556)

จากการดำเนินการสำรวจแบ่งพื้นที่ ทำให้ทราบว่าตำบลแม่ทามีพื้นที่ทั้งหมด 72,680 ไร่ มีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์	เนื้อที่ 5,411 ไร่
2. ที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์	เนื้อที่ 9,292 ไร่
3. ป่าใช้สอย	เนื้อที่ 23,244 ไร่
4. ป่าอนุรักษ์	เนื้อที่ 29,451 ไร่
5. พื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้	เนื้อที่ 5,278 ไร่

จากข้อมูลทำให้ทราบว่าชุมชนมีที่ดินที่ไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์รับรองจำนวน 9,292 ไร่ซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าไม้อาวัว จำนวน 126 ไร่ และอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่ทา จำนวน 9,170 ไร่ ปัจจุบันเป็นที่ดินทำกินของชาวบ้าน ซึ่งทำให้ไม่มีความมั่นคงในการเข้าไปใช้พื้นที่ จึงนำมาสู่กระบวนการจัดทำระบบฐานข้อมูลรายแปลงการใช้ที่ดินในเขตป่าชาวบ้าน โดยการให้ชาวบ้านที่ประสบปัญหาที่ดินอยู่ในเขตป่ามาชี้แนวเขตที่ดินทำกินของตนเอง พร้อมก็นำข้อมูลที่ได้นำมาลงในรูปของระบบฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์

แผนภาพ 4.9 แสดงการนำข้อมูลมาลงในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศตำบลแม่ทา

แผนภาพ 4.10 แสดงการนำข้อมูลมาลงในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

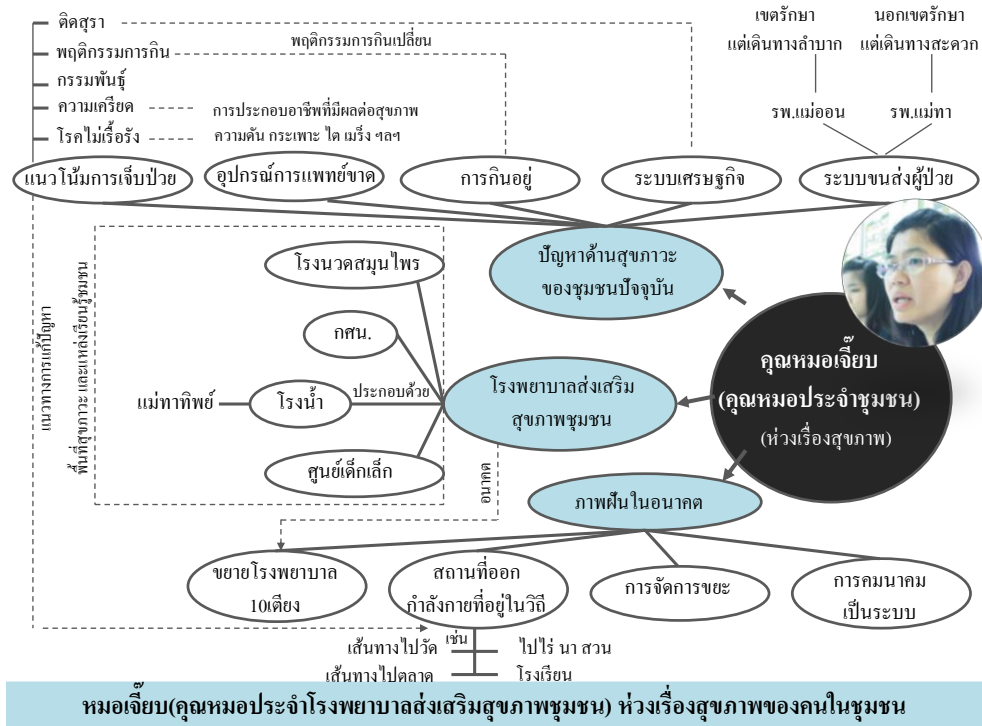
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2556)

ชุมชนตำบลแม่ทามีพื้นที่ทั้งหมด 72,680 ไร่หรือ 116 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่เอกสารสิทธิ์ 5,411 ไร่ โดยมีพื้นที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์อีก 9,170 ไร่ และที่ดินที่อยู่ในเขตป่าไม้ถาวรจำนวน 126 ไร่ เป็นโจทย์ที่องค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยมีแนวคำถามว่าจะทำอย่างไรให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดการพื้นที่ดินทั้งสามประเภทร่วมกับภาครัฐ เพื่อรองรับคนแม่ทาจำนวน 1,500 ครอบครัวรวมถึงครอบครัวที่จะขยายในอนาคต อยู่อาศัยและทำกินอย่างมีความสุขบนที่ดินครอบครัวละประมาณ 8 ไร่ ได้อย่างไร นำไปสู่กระบวนการดำเนินการสำรวจพื้นที่แนวเขตที่ดินทำกินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในตำบลแม่ทา เพื่อจัดทำหนังสือรับรองสิทธิชุมชน ในรูปของ “โฉนดชุมชน” โดยมีการรับรองการออกเอกสารมีผู้อำนวยความสะดวกสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นผู้เซ็นรับรอง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาซึ่งเป็นรัฐท้องถิ่นเป็นผู้จัดทำหนังสือ โดยออกเอกสารรับรองตั้งแต่ ปี พ.ศ.2556 เพื่อแสดงสิทธิให้คนในชุมชนได้รับทราบพื้นที่ดินนำไปสู่การจัดทำแผนส่งเสริมการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่เหมาะสมและคุ้มค่า สอดคล้องกับวิถีชีวิต ขณะเดียวกันก็ได้มีการระดมสร้างกองทุนที่ดิน เพื่อสนับสนุนเงินเพื่อลงทุนอาชีพให้แก่เกษตรกรที่มีที่ดินทำกินในเขตป่า ป้องกันการหลุดมือของที่ดินให้แก่ภายนอก ทั้งยังรวมถึงการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งในการวางแผนตำบลทั้งระบบ จำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน วิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้พื้นที่ โดยนำหลักวิชาการและข้อมูลการใช้พื้นที่จริงมาประกอบการพิจารณาต่อการออกแบบร่างเป็น “ผังชีวิต ผังตำบลแม่ทา” โดยมีขั้นตอนกระบวนการทำงานดังนี้

1. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมีการจัดเวทีประชาคมนำเสนอข้อมูล ยืนยันความถูกต้องของพื้นที่ดินในเขตป่าของชาวบ้าน

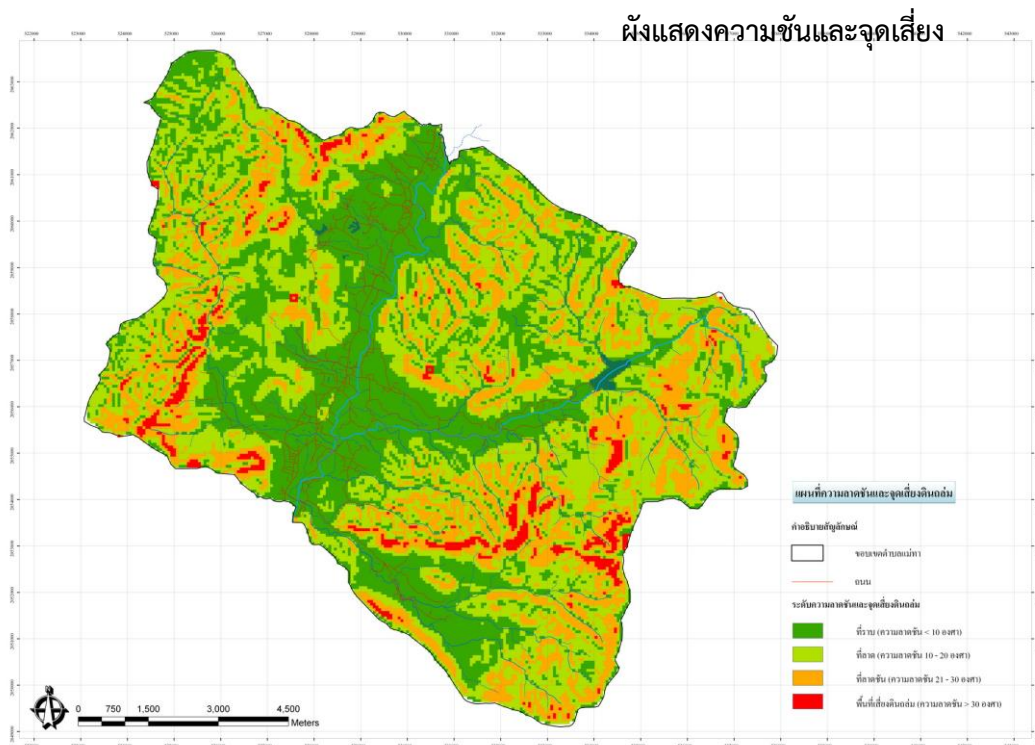
2. จัดเวทีหารือร่วมกับผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ ครูในโรงเรียน ผู้บริหารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มแม่บ้าน พนักงานโรงงานน้ำดื่มในชุมชน เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืน ตัวแทนเจ้าของฟาร์มวัวนม ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน โดยมีประเด็นแลกเปลี่ยนหลักคือ

- 2.1. งานที่แต่ละคนประกอบอาชีพในปัจจุบัน ทั้งงานส่วนรวมและงานส่วนตัว
- 2.2. ความฝันที่จะทำให้ชาวบ้าน “คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง”
- 2.3. การแก้ไขปัญหาหมลพิษจากฟาร์มโคนมในพื้นที่ควรอยู่ในรูปแบบใด

แผนภาพ 4.11 แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน

1. ศึกษาลักษณะดิน ความเสี่ยง ความเหมาะสมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของชุมชน ประกอบไปด้วย ข้อมูลความชันและจุดเสี่ยง, ข้อมูลคุณสมบัติของดินเพื่อการผลิต, ข้อมูลปริมาณน้ำในแต่ละกลุ่มน้ำตามหลักวิชาการร่วมกับทางคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศึกษาปริมาณน้ำเพื่อแก้ปัญหา น้ำไม่พอใช้ของประชาชนช่วงฤดูแล้งและปัญหาน้ำหลากในฤดูฝน

แผนภาพ 4.12 แสดงความลาดชันของพื้นที่เสี่ยงภัยธรรมชาติ
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา.(2556)

2. วิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้พื้นที่ในอนาคต โดยการวางในรูปแบบของผังตำบล ตามหลักวิชาการ ความเหมาะสมของพื้นที่แต่ละแห่ง โดยใช้กลุ่มสถาปนิก กลุ่มคนใจบ้าน เข้ามาเป็นภาคีในการจัดทำข้อมูลประกอบไปด้วย ที่สาธารณะ, ที่อยู่อาศัย, พื้นที่ปศุสัตว์, พื้นที่ป่านุรักษ์, พื้นที่ป่าใช้สอย, พื้นที่ทางวัฒนธรรม, พื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ, พื้นที่สงวนไว้สำหรับปลูกข้าว, พื้นที่เกษตรกรรมทั่วไป, พื้นที่เกษตรอินทรีย์คุณภาพ

3. จำแนกการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ การใช้ประโยชน์ปัจจุบันของชาวบ้าน เช่น ที่อยู่อาศัย พื้นที่ปศุสัตว์ พื้นที่เกษตร พื้นที่ป่า เป็นต้น

4. ออกแบบหรือโมเดล “ผังชีวิต ผังตำบลคนแม่ทา” จำลองพื้นที่เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาร่วมกับชุมชนและนำเสนอแนวคิดการทำงานให้แก่หน่วยงานภายนอก

แผนภาพ 4.13 แสดงการมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดทำแผนที่จำลอง

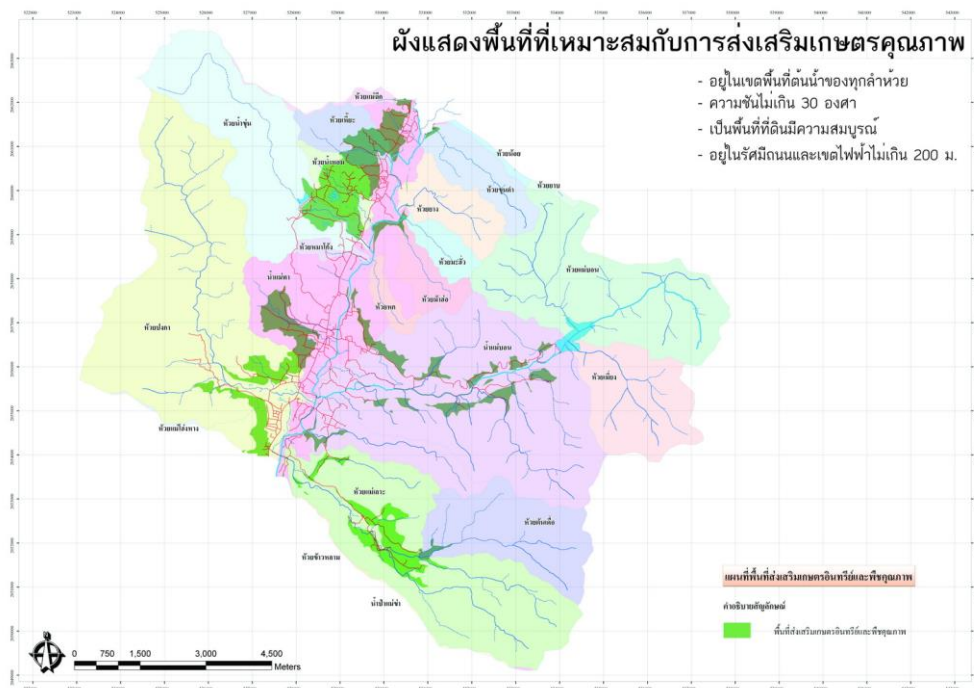
5. จัดทำหนังสือรับรองพื้นที่ทำกินชาวบ้าน “โฉนดชุมชน” โดยชุมชนเป็นผู้รับรอง “ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา” องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดำเนินการ

แผนภาพ 4.14 แสดงหนังสือรับรอง โฉนดชุมชนของชาวบ้าน

6. จัดเวทีหารือวางแผนการพัฒนาสร้างกองทุนที่ดิน ที่รับรองโดยชุมชน มีองค์กรภายนอกเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เข้ามาสนับสนุนทุน ความรู้ องค์กรภายใน ร่วมระดมทุนเข้าไป ถือหั่น ดำเนินงาน

7. พัฒนาข้อมูลสู่การผลักดันด้านนโยบายสาธารณะ ออกมาในรูปผังแสดงพื้นที่ต่างๆ ได้แก่

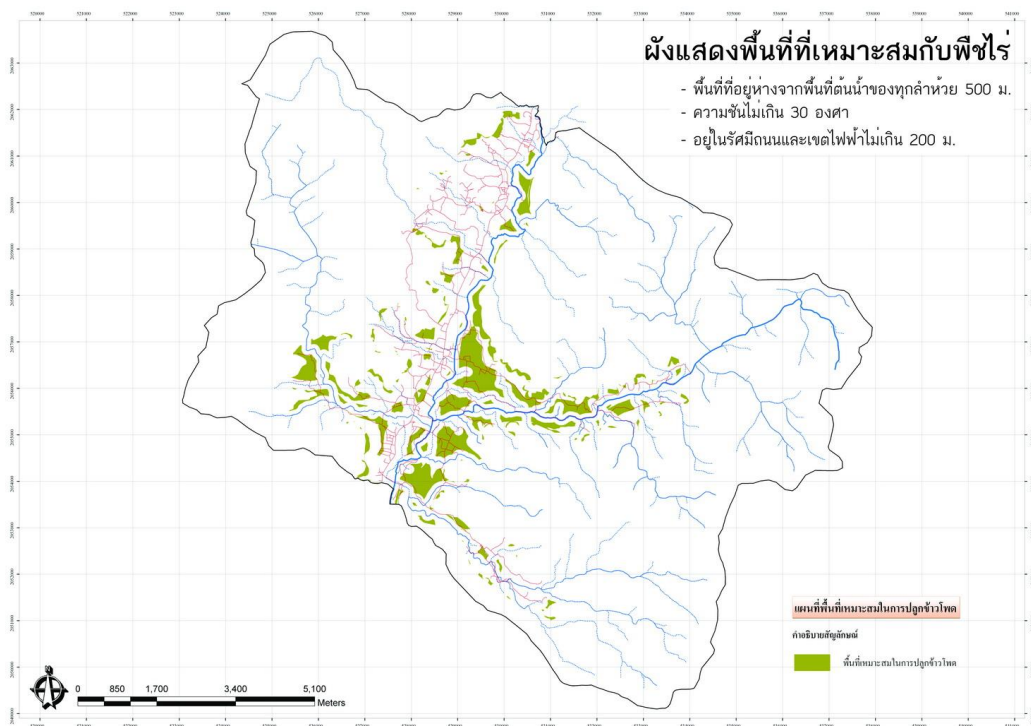

แผนภาพ 4.15 ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมกับเกษตรคุณภาพ

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา.(2556)

ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมกับเกษตรคุณภาพ

1. ต้องอยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำของทุกลำห้วย
2. ความชันไม่เกิน 30°
3. เป็นพื้นที่ที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์
4. อยู่ในรัศมีถนนและเขตไฟฟ้าไม่เกิน 200 เมตร

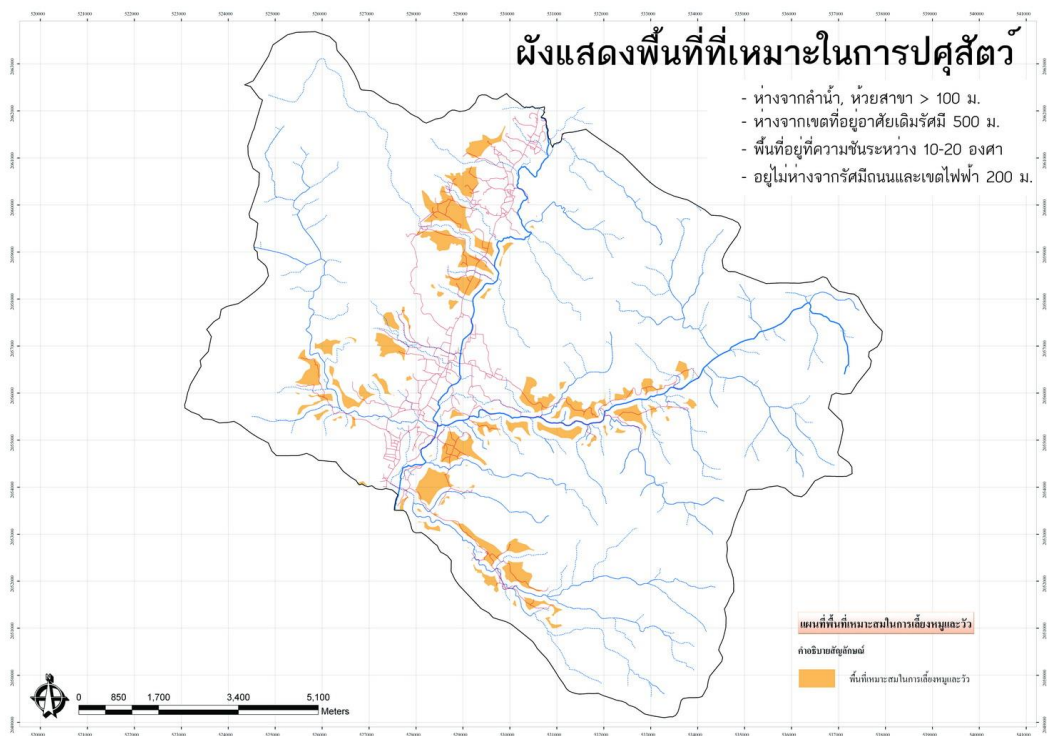
แผนภาพ 4.16 ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมกับพิชไร

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา.(2556)

ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมกับพิชไร

1. พื้นที่ที่อยู่ห่างจากพื้นที่ต้นน้ำของทุกลำห้วย 500 เมตร
2. ความชันไม่เกิน 30°
3. อยู่ในรัศมีถนนและเขตไฟฟ้าไม่เกิน 200 เมตร

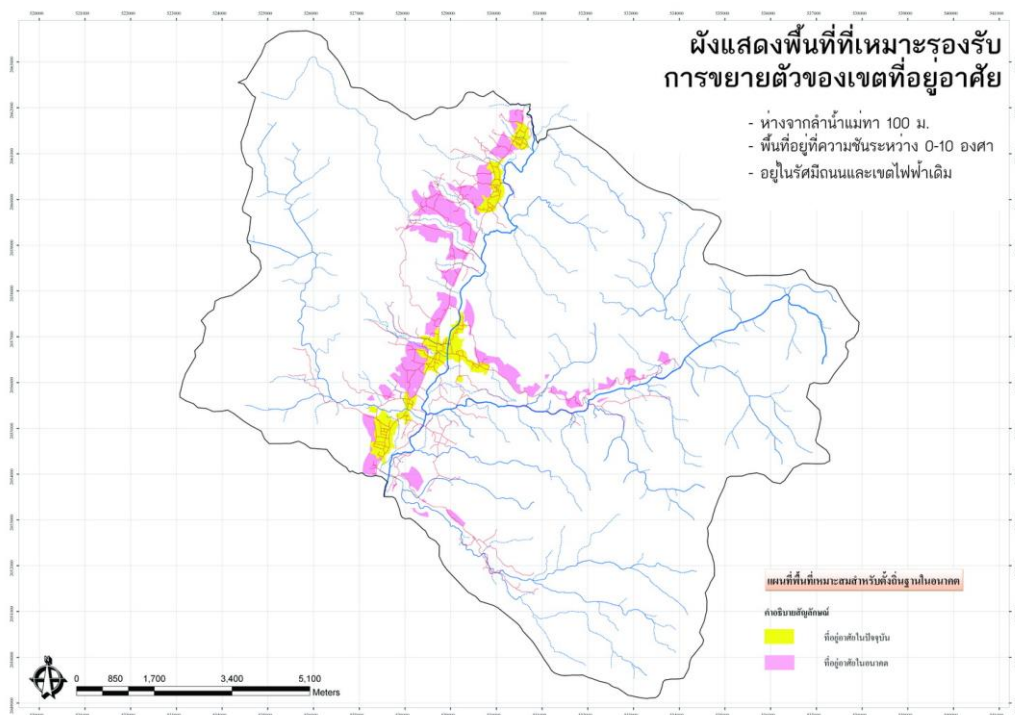
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภาพ 4.17 ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกสัตว์
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา.(2556)

ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกสัตว์

1. ห่างจากลำน้ำ ห้วยสาขา > 100 เมตร
2. ห่างจากเขตที่อยู่อาศัยเดิมรัศมี 500 เมตร
3. พื้นที่อยู่ที่ความชันระหว่าง 10 -20°
4. อยู่ห่างจากรัศมีถนนและเขตไฟฟ้า 200 เมตร

แผนภาพ 4.18 ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมรองรับการขยายตัวของเขตที่อยู่อาศัย
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2556)

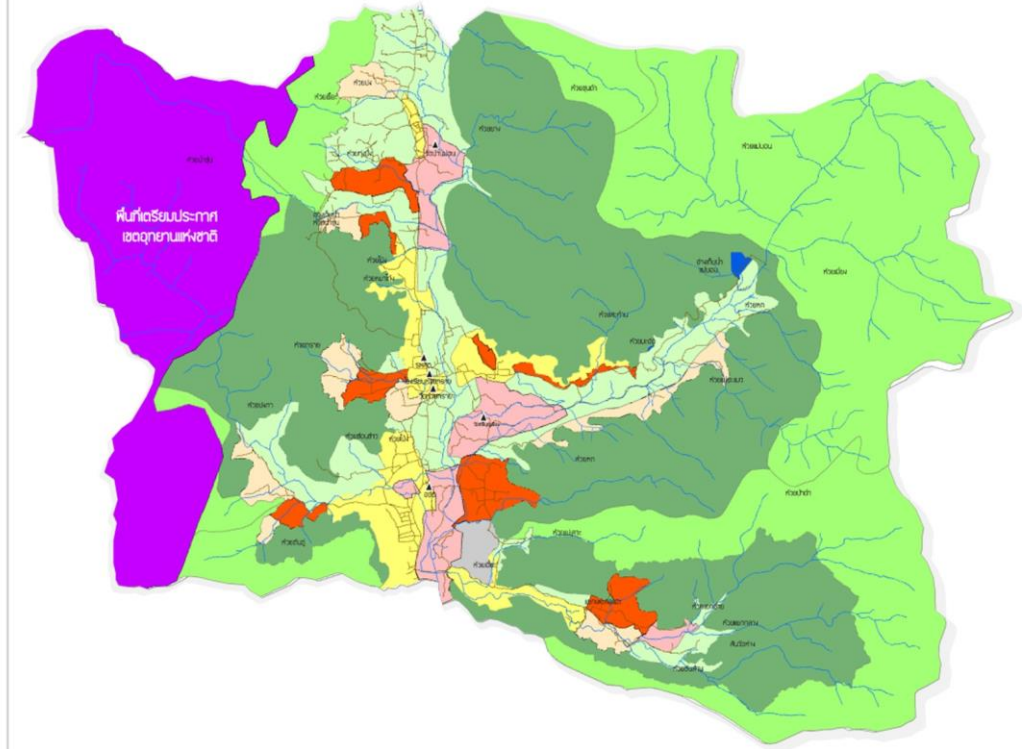
ผังแสดงพื้นที่ที่เหมาะสมรองรับการขยายตัวของเขตที่อยู่อาศัย

1. ห่างจากลำน้ำแม่ทา 100 เมตร
2. พื้นที่ที่มีความชันระหว่าง 0 -10°
3. อยู่ในรัศมีถนนและเขตไฟฟ้าเดิม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ผังชีวิต-ผังตำบลของคนแม่ทา

ผังการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับตำบลอย่างยั่งยืน

แผนภาพ 4.19 ผังแสดงการจำแนกความเหมาะสมการใช้พื้นที่ในอนาคต ของชุมชน โดยแบ่งเป็น

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2557)

สัดส่วนความเหมาะสมของที่ดินแต่ละประเภท

พื้นที่สาธารณะ	พื้นที่ 80	ไร่ คิดเป็น 0.11%
ที่อยู่อาศัย	พื้นที่ 2,659	ไร่ คิดเป็น 3.63%
พื้นที่ปลูกสัตว์	พื้นที่ 1,652	ไร่ คิดเป็น 2.26%
ป่าอนุรักษ์	พื้นที่ 24,040	ไร่ คิดเป็น 32.82%
ป่าใช้สอย	พื้นที่ 23,602	ไร่ คิดเป็น 32.22%
พื้นที่ทางวัฒนธรรม	พื้นที่ 280	ไร่ คิดเป็น 0.38%
พื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้	พื้นที่ 10,788	ไร่ คิดเป็น 14.73%
พื้นที่สงวนรักษาปลูกข้าว	พื้นที่ 1,912	ไร่ คิดเป็น 2.61%
พื้นที่เกษตรกรรมทั่วไป	พื้นที่ 6,567	ไร่ คิดเป็น 8.97%
พื้นที่เกษตรอินทรีย์คุณภาพ	พื้นที่ 1,670	ไร่ คิดเป็น 2.28%

จะเห็นได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นองค์กรกลาง ในการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระหว่างภาครัฐและชุมชน การออกแบบผังชีวิต ผังตำบล โดยการนำระบบฐานข้อมูลมาเป็นเครื่องมือในการออกแบบพัฒนางานในพื้นที่ครบวงจร ทำให้ความสัมพันธ์กับภาครัฐและชุมชนกับการจัดการทรัพยากรมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น เกิดเป็นพลังขับเคลื่อนการสู่การสร้าง ความมั่นคงในที่ดินทำกินของชาวบ้าน สู่การลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อม ผ่านแผนงานกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเกิดจิตสำนึก ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาทิ

แผนกิจกรรมการอนุรักษ์ ดำเนินการทำแนวพื้นที่กันชน(Buffer-Zone) ระหว่างพื้นที่ป่าชุมชนและพื้นที่แนวที่ทำกินชาวบ้าน ใช้รูปแบบปลูกป่าแนวกันชน โดยได้รับความร่วมมือจากกรมป่าไม้ในการจัดหากล้าไม้ดอก มาปลูกในชุมชน ซึ่งในปีงบประมาณ 2558 ดำเนินการนำร่องในพื้นที่บ้านหมู่ที่ 2-3 ระยะทาง 10 กิโลเมตร จำนวน 3,000 กล้า ประกอบไปด้วย

- อินทนิล ออกดอกช่วงเดือน มีนาคม – เมษายน ของทุกปี
- ราชพฤกษ์ ออกดอกช่วงเดือน เมษายน – กรกฎาคม ของทุกปี
- ชัยพฤกษ์ ออกดอกช่วงเดือน กุมภาพันธ์ – เมษายน ของทุกปี
- กัลปพฤกษ์ ออกดอกช่วงเดือน มกราคม – เมษายน ของทุกปี
- หางนกยูง ออกดอกช่วงเดือน เมษายน – พฤษภาคม ของทุกปี
- ป๊อบ ออกดอกช่วงเดือน กันยายน – พฤศจิกายน ของทุกปี
- พิกุล ออกดอกตลอดปี
- ปักหม้อ ออกดอกช่วงเดือน ธันวาคม – มีนาคม ของทุกปี
- กวาว ออกดอกช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ของทุกปี
- พระยาเสือโคร่ง ออกดอกช่วงเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ ของทุกปี

ข้อสังเกต การปลูกไม้ดอกและเป็นไม้ต่างถิ่น จะทำให้เห็นการแบ่งพื้นที่ระหว่างที่สวนและที่ป่าได้ชัดเจนเมื่อต้นไม้ดอกออก ป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่เพิ่ม

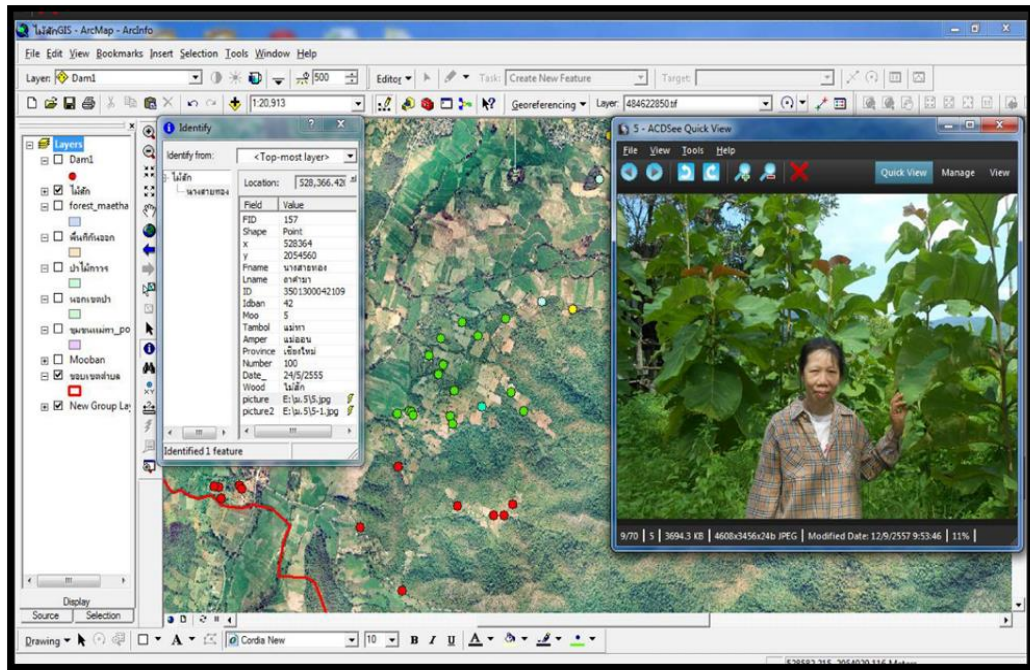
แผนกิจกรรมการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ โดยการสลับ/ย้าย/แลกเปลี่ยน กิจกรรมการผลิตไปยังพื้นที่ที่เหมาะสม การออกแบบวางผังพื้นที่ในระดับย่อย (พื้นที่ริมน้ำ, พื้นที่เลี้ยงสัตว์ วัว/หมู) และการกำหนดพื้นที่เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ ให้เพียงพอต่อระบบการผลิตในตำบล จัดทำแผนพัฒนาเข้าสู่ข้อบัญญัติตำบลแม่ทา เป็นต้น

แผนกิจกรรมการวางแผนเพื่อรองรับการขยายตัวของประชากรในอนาคต ทั้งการขยายตัวของที่อยู่อาศัยในแต่ละหมู่บ้าน และพื้นที่ส่วนกลางของตำบล (โรงพยาบาล/โรงเรียน/ตลาด/สถานีขนส่ง)

การกำหนดเส้นทางการพัฒนาของโครงสร้างพื้นฐาน (ถนน/ไฟฟ้า/น้ำ) การกำหนดพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ และกำหนดพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมพลังงานจากแก๊สชีวภาพรองรับการขยายตัวปริมาณปศุสัตว์ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการประกอบอาชีพของชุมชน ป้องกันปัญหาผลกระทบที่จะส่งผลกระทบต่อในอนาคต

แผนกิจกรรมการฟื้นฟู โดยส่งเสริม สนับสนุนการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยจัดทำเป็นโครงการปลูกป่าเศรษฐกิจ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 เป้าหมายการปลูกไม้ยืนต้น จำนวน 150,000 ต้น หรือคิดเฉลี่ยครัวเรือนละ 100 ต้น ให้ได้ภายใน 10 ปี โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ท้อร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ในการจัดหากล้าไม้เศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้ไผ่ ส่งเสริมชาวบ้านปลูกไม้ในไร่นาของตนเอง โดยมีเป้าหมายลดการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเป็นกุศโลบาย โดยมีเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่สีเขียว สร้างความชุ่มชื้นขึ้นในชุมชน โดยชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาให้ต้นไม้คงอยู่ โดยสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแลรักษา ผ่านกิจกรรมโครงการปลูกไม้ใช้หนี้ โดยผู้เข้าร่วมโครงการ ต้องดำเนินงานภายใต้เงื่อนไข กล้าไม้สัก 1 กล้า ชาวบ้านต้องจ่ายค่ามัดจำกล้าไม้ 3 บาท/ต้น เมื่อปลูกครบ 3 ปี จำนวนอัตราการรอดของกล้าไม้เกิน 80% ของจำนวนที่นำไปปลูกทาง โครงการจะคืนเงินมัดจำ พร้อมค่าดูแลรักษาต้นไม้ต้นละ 0.50 บาทต่อปี โดยหากเมื่อตรวจสอบแล้วพบว่ากล้าไม้ที่นำไปปลูกมีอัตราการรอดไม่ถึง 80% ทางโครงการจะยึดเงินมัดจำ 3 บาท (ระหว่างปี หากกล้าไม้ตายสามารถปลูกซ่อมแซมได้) ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านรู้สึกรับผิดชอบ ดูแลรักษาอนุบาลต้นไม้ให้รอดตายได้มากที่สุด ซึ่งทางหลักวิชาการพบว่า หากเราดูแลรักษาต้นไม้ในช่วง 3 ปี แรก อัตราการรอดของต้นไม้มีสูงกว่าการปลูกแล้วไม่ได้ดูแลรักษา พร้อมกับมีการจัดทำทะเบียนผู้เข้าร่วมโครงการ ออกเอกสารรับรองการปลูกต้นไม้ในแปลงของเกษตรกร เพื่อยืนยันการใช้พื้นที่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภาพ 4.20 แสดงข้อมูลพิกัด และรายละเอียดการปลูกพืชในพื้นที่ของชาวบ้าน
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2558)

กม.ท 313062557

หนังสือรับรองการปลูกไม้ยืนต้นในพื้นที่ตำบลแม่ทา

โดย: คณะกรรมการที่ดินชุมชนตำบลแม่ทา วัตถุประสงค์: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา

ชื่อ นามสกุล: นายสมชาย ใจดี

เลขหมายบัตรประชาชน: 3 5013 00002 14 0

พื้นที่: 100 ไร่ 1 ส่วนแม่ทา ตำบลแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ประเภทของไม้ที่ปลูก: ☒ ไม้สัก ☐ ไม้ยูคา

☐ ไม้ชิงชัน ☐ ไม้ยางพารา

จำนวน: 100 ต้น ตามแบบแปลนของ...

วันที่ปลูก: 24 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2557

ในหนังสือรับรองฉบับนี้... (ต่อหน้า) ... (ต่อหน้า) ...

หรือ ปลูกในพื้นที่ของ (นาย,นาง) ... (ต่อหน้า) ...

ลงชื่อ: ... ผู้จัดทำข้อมูล

(นายสมชาย ใจดี)

ตำแหน่ง: ...

พิกัด X ... Y ...

(498)

ลงชื่อ: ... ผู้รับรองข้อมูล

(นายสมชาย ใจดี)

ตำแหน่ง: ...

หนังสือรับรองฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อ เป็นการรับรองการปลูกไม้ยืนต้นในพื้นที่ที่ดินของราษฎรตำบลแม่ทา
ตำบลแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ตามโครงการจัดการที่ดินทำกิน และเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ประจำปี พ.ศ. 2557

(นายสมชาย ใจดี)

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา

- 5 มิ.ย. 2557

แผนภาพ 4.21 แสดงหนังสือรับรองการปลูกต้นไม้ในแปลงที่ดินทำกินชาวบ้าน

ผลจากการดำเนินงานเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 – 2558 พบว่า ชุมชนเริ่มดำเนินโครงการปลูกต้นไม้ไปทั้งสิ้น จำนวน 167,936 ต้น คิดเฉลี่ย 124 ต้น/ครัวเรือน โดยคาดหวังไว้ว่า ชุมชนจะสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ได้ในอนาคต แนวคิดการปลูก ครัวเรือนละ 100 ต้น ใช้ฐานคิดจากกรมป่าไม้ คือ การปลูกต้นไม้ 1 ไร่: 100 ต้น เมื่อผ่านไป 10 ปี จะต้องมีการตัดสาง 50% เพื่อให้ต้นไม้ที่เหลือได้เจริญเติบโตอย่างเต็มที่ ซึ่งไม้ที่ถูกตัดสางในพื้นที่ดินของชาวบ้าน คาดหวังไว้ว่าจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ หากอนาคตรัฐมีนโยบายที่เห็นชอบกับแนวคิดของชาวบ้าน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตาราง 4.2 แสดงจำนวนการปลูกไม้ยืนต้นตำบลแม่ทา ตั้งแต่ปี 2552-2558

หมู่	ปี 52		ปี 53		ปี 54		ปี 55		ปี 56		ปี 57		ปี 58		
	จำนวน ราย	จำนวน ตัน	จำนวน ราย	จำนวน ตัน	จำนวน ราย	จำนวน ตัน	จำนวน ราย	จำนวน ตัน	จำนวน ราย	จำนวน ตัน	จำนวน ราย	จำนวน ตัน	จำนวน ราย	จำนวน ตัน	
1	129	12,232	45	7,402	50	250	49	4,550	5	500	13	1,900	16	2,120	
2					48	10,750	46	4,500	3	500	15	2,150	22	1,952	
3					41	9,180	41	3,740	8	1,200	20	1,380	10	1,755	
4					61	9,000	90	6,645	28	2,960	15	2,600	35	4,420	
5					59	24,200	62	6,200	13	1,650	14	1,700	19	2,425	
6					51	14,750	51	4,950	15	1,600	2	150	11	810	
7					40	10,250	53	5,250	1	100	2	150	22	2,065	
รวม	129	12,232	45	7,402	350	78,380	392	35,835	73	8,510	81	10,030	135	15,547	
524 ราย							546 ราย							135 ราย	
98,014 ตัน							54,375 ตัน							15,547 ตัน	
รวมจำนวนผู้ปลูกทั้งหมด (ราย)							1,205 ราย								
รวมจำนวนที่ปลูกทั้งหมด (ตัน)							167,936 ตัน								

แผนกิจกรรมการจัดตั้งกองทุนที่ดินเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ที่ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ ป้องกันที่ดินหลุดมือไปให้กับนายทุนนอกชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และสถาบันพัฒนา องค์การชุมชน (พอช.) ในการสนับสนุนเงินกองทุนดำเนินงาน และการระดมเงินหุ้นจากแต่ละหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกองทุนที่ดิน ปัจจุบันมีทุนหมุนเวียน จำนวน 2,766,425 บาท อ้างใน องค์การบริหารส่วน ตำบลแม่ทา (2558.)

ผลจากกระบวนการทำงาน โดยมุ่งสร้างการมีส่วนร่วม ของรัฐ ท้องที่ ท้องถิ่น ท้องทุ่ง มุ่ง สร้างความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนต้นน้ำ เอื้อประโยชน์แก่ชุมชนอื่นที่อยู่กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้รับประโยชน์ร่วมด้วยโดยวันที่ 5 เมษายน 2558 คณะรัฐมนตรี นำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ลงพื้นที่ตำบลแม่ทา พร้อมด้วยรัฐมนตรี กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีการท่องเที่ยว และกีฬา รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ตามโครงการนำร่องตำบลแรกตาม นโยบาย โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อมอบพื้นที่ดินในรูปแปลงรวม ตลอดถึงแผนพัฒนาพื้นที่ทำกินครบวงจรให้ชาวบ้านตำบลแม่ทามีการจัดการและใช้ประโยชน์ใน ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยแยกเป็น

1. รับมอบพื้นที่ป่าชุมชนจำนวน 7 หมู่บ้าน ให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ จำนวน 3,698 ไร่ แยก เป็น

1.1 หมู่ที่ 1 จำนวน 513 ไร่	บริเวณพื้นที่ป่า ห้วยชุมคำ
1.2 หมู่ที่ 2 จำนวน 633 ไร่	บริเวณพื้นที่ป่า แม่บอน
1.3 หมู่ที่ 3 จำนวน 574 ไร่	บริเวณพื้นที่ป่า แม่จะแมว
1.4 หมู่ที่ 4 จำนวน 570 ไร่	บริเวณพื้นที่ป่า ห้วยน้ำขุ่น
1.5 หมู่ที่ 5 จำนวน 646 ไร่	บริเวณพื้นที่ป่า แม่ปงกา
1.6 หมู่ที่ 6 จำนวน 195 ไร่	บริเวณพื้นที่ป่า แม่ปงกา
1.7 หมู่ที่ 7 จำนวน 567 ไร่	บริเวณพื้นที่ป่า ห้วยแม่เลาะ

แผนภาพ 4.22 แสดงเอกสารการรับมอบพื้นที่ป่าชุมชน 7 หมู่บ้านในตำบลแม่ทา

2. รับมอบพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ(สวนป่า) 50 ไร่ ให้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ดูแลรับผิดชอบ โดยมีแผนในการส่งเสริมพื้นที่ โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ ได้แก่

ไม้สัก จำนวน 200 ต้น (เริ่มดำเนินการในปีที่ 1) โดยใช้หลักวิชาการการปลูกไม้สัก 1 ไร่ ปลูกได้จำนวน 100 ต้น โดยเมื่อปลูกไปได้ระยะเวลาหนึ่งประมาณ 10 ปี จะต้องมีการตัดสางออกส่วนหนึ่ง เพื่อให้ไม้จำนวนที่เหลือเจริญเติบโตได้เร็วยิ่งขึ้น

พืชสมุนไพร ประกอบไปด้วย มะตูม รางจืด อ้อสพายควาย ดอกกระเจียว ฯลฯ เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ สามารถพัฒนาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร สร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้

ไม้ไผ่ จำนวน 2,000 ต้น สร้างอาชีพรายได้แก่ชุมชน

แผนภาพ 4.23 แสดงเอกสารการรับมอบป่าเศรษฐกิจ (สวนป่า) 50 ไร่

3. รับมอบพื้นที่ดินทำกินในเขตป่าตำบลแม่ทาจำนวน 7,282 ไร่ 1 งาน 23 ตร.ว. ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ดูแลรับผิดชอบ ตามโครงการจัดที่ดินให้ชุมชนในท้องที่ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นพื้นที่ที่ได้รับมอบที่ดินตามโครงการนำร่องตำบลแรกตามนโยบายโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล
4. ได้รับการสนับสนุนการจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยต้นเตืองประมาณ 7 ล้านบาท ดำเนินการแล้วเสร็จเมื่อปีพ.ศ.2558 เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในเรื่องน้ำเพื่อการเกษตรของชาวบ้าน
5. ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาจัดทำโครงการและได้รับสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อพัฒนาพื้นที่ดินครบวงจรจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้แก่
 - 5.1 สนับสนุนก่อสร้างประปาแบบผิวดินขนาดใหญ่ จำนวน 4 จุด ได้แก่
 1. จุดที่ 1 บ้านหมู่ที่ 2
 2. จุดที่ 2 บ้านหมู่ที่ 3
 3. จุดที่ 3 บ้านหมู่ที่ 5
 4. จุดที่ 4 บ้านหมู่ที่ 7

5.2 ขยายถนนเพื่อการเกษตรจำนวน 5 เส้นทาง (บรรจุไว้ในข้อบัญญัติปีงบประมาณ พ.ศ.2559)

1. จุดที่ 1 สายทุ่งป่าแหม บ้านหมู่ที่ 1
2. จุดที่ 2 สายแม่บอน บ้านหมู่ที่ 3
3. จุดที่ 3 สายแม่เลาะ บ้านหมู่ที่ 7
4. จุดที่ 4 สายแม่ปงกา บ้านหมู่ที่ 5
5. จุดที่ 5 สายห้วยน้ำขุ่น บ้านหมู่ที่ 4

โดยได้ก่อสร้างในพื้นที่เขตป่าที่ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้

5.3 โครงการขยายเขตไฟฟ้าเพื่อการเกษตร จำนวน 7 หมู่บ้าน จำนวน 5 จุด (บรรจุไว้ในข้อบัญญัติปีงบประมาณ พ.ศ.2559) ได้แก่

1. จุดที่ 1 สายทุ่งป่าแหม บ้านหมู่ที่ 1
2. จุดที่ 2 สายแม่บอน บ้านหมู่ที่ 3
3. จุดที่ 3 สายแม่เลาะ บ้านหมู่ที่ 7
4. จุดที่ 4 สายแม่ปงกา บ้านหมู่ที่ 5
5. จุดที่ 5 สายห้วยน้ำขุ่น บ้านหมู่ที่ 4

โดยสรุป ในการดำเนินงานด้านการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินและลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทามิบทบาทสำคัญในการดำเนินงานเนื่องจาก สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คือประชาชนที่ประสบปัญหา รับรู้ปัญหาในชุมชน เข้าใจสิ่งที่ประชาชนต้องการ และในอีกนัยหนึ่งคือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่รัฐได้มีนโยบาย ซึ่งทำให้เห็นช่องทางที่จะให้ทั้งนโยบายรัฐหนุนเสริมการทำงานของประชาชนให้มีความเข้มแข็งโดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ การที่ประเทศชาติมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า จนนำไปสู่การยอมรับมอบพื้นที่ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับภาครัฐซึ่งคอยกำกับดูแล

4.3. องค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคน ในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

4.3.1. การจัดการความรู้ชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การเก็บข้อมูลการจัดการความรู้ชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยวิธีการสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถาม ประกอบไปด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไป 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน และการใช้ประโยชน์ 3) ความคิดเห็นต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกิน 4) ความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการดูแล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาและนำไปแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอื่นๆ ต่อไปในอนาคต

4.3.1.1. ข้อมูลทั่วไป

จากการลงพื้นที่ภาคสนามเก็บแบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต ประกอบกับการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อรับทราบข้อคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ จากผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา รวมถึงศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ประมวลผลการศึกษารวบรวมด้วยประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ตาราง 4.3 แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่ตอบแบบสอบถามจำนวน 300 ครัวเรือน ร้อยละ 100.00 โดยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย 239 คน ร้อยละ 79.70 รองลงมาคือ เป็นเพศหญิง จำนวน 61 คน ร้อยละ 20.30 สถานภาพสมรส 221 ร้อยละ 73.70 รองลงมา สถานภาพแยก/หย่าร้าง/แยกกันอยู่ จำนวน 44 คน ร้อยละ 17.30 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 222 คน ร้อยละ 73.00 รองลงมา ระดับต่ำกว่าประถมศึกษา จำนวน 25 คน ร้อยละ 8.30 และมีอาชีพหลัก คือเกษตรกรรม จำนวน 169 คน ร้อยละ 56.30 รองลงมา คือ อาชีพรับจ้าง 63 ราย ร้อยละ 21.00 ทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ 300 คน ร้อยละ 100 สมาชิกครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกัน 4 คน จำนวน 83 ร้อยละ 27.70 รองลงมา อาศัยอยู่ร่วมกัน 3 คน จำนวน 81 คน ร้อยละ 27 โดยส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่แต่เกิด จำนวน 252 คน ร้อยละ 84.00 และย้ายมาอยู่ในพื้นที่ จำนวน 48 คน ร้อยละ 16.00 โดยเข้ามาอยู่ในพื้นที่เกิน 5 ปี ความถี่จำนวน 45 คน ร้อยละ 94.00

ตาราง 4.3 ข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบสอบถาม

	รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	239	79.70
	หญิง	61	20.30
	รวม	300	100.00
สถานภาพ	สมรส	221	73.70
	หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	44	17.30
	โสด	35	11.70
	รวม	300	100.00
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	222	74.00
	ต่ำกว่าประถมศึกษา	25	8.30
	มัธยมศึกษาตอนต้น	23	7.70
	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	16	5.30
	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.)	10	3.30
	ปริญญาตรี	4	1.30
	รวม	300	100.00
อาชีพ	เกษตรกรรวม	169	56.30
	รับจ้าง	63	21.00
	ค้าขาย	21	7.00
	รับราชการ/พนักงานรัฐ	6	2.00
	อื่นๆ ไปรกระบุ.....	41	13.70
	รวม	300	100.00
ศาสนา	พุทธ	300	100.00
	รวม	300	100.00

ตาราง 4.3 (ต่อ)

รายการ		จำนวน (คน)	ร้อยละ
จำนวนสมาชิก ในครัวเรือน	4 คน	83	27.70
	3 คน	81	27.00
	2 คน	53	17.70
	5 คน	37	12.30
	มากกว่า 5 คนขึ้นไป	24	8.00
	1 คน	22	7.30
	รวม	300	100.00
การเข้ามาอยู่อาศัย	เกิดในหมู่บ้านนี้	252	84.00
	ย้ายจากที่อื่น	48	16.00
	รวม	300	100.00
รายการ		จำนวน(ความถี่)	(ร้อยละ)
ย้ายจากที่อื่น	มากกว่า 5 ปีขึ้นไป	45	94.00
	ต่ำกว่า 1 ปี	1	2.00
	2 – 3 ปี	1	2.00
	4 – 5 ปี	1	2.00
	รวม	48	100.00

ตาราง 4.4 พบว่า กลุ่มอายุของผู้ที่ตอบแบบสอบถามมีอายุระหว่าง 19 -89 ปี โดยอายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ที่อายุ 55 ปี ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 12.0198 ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย

ตาราง 4.4 อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

รายการ	จำนวนรวม (คน)	อายุผู้ให้ข้อมูล(ปี)			ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
		น้อยสุด	มากที่สุด	เฉลี่ย	
อายุผู้ให้ข้อมูล	300	19	89	55.38	12.0198

4.3.1.2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน และการใช้ประโยชน์

เป็นการสอบถามในเรื่องของการถือครองที่ดินของแต่ละครอบครัว กับการใช้ประโยชน์ ในที่ตลอดถึงการได้มาของที่ดินที่ถือครองกับความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละครอบครัว ผลจากการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

ตาราง 4.5 แสดงถึงลักษณะการใช้ที่ดินของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยพบว่า ส่วนใหญ่มีที่ดิน เป็นของตนเอง จำนวน 268 คน ร้อยละ 89.30 และรองลงมาคือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน 27 คน ร้อยละ 9.00 ส่วนน้อยที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งต้องเช่าที่ดินของคนในชุมชนเพื่อทำเกษตร โดยผู้ ที่มีที่ดินเป็นของตนเองมีที่ดินโดยเฉลี่ย 3.97 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ของ ชุมชนตำบลแม่ทาที่มีลักษณะเป็นแอ่งก้นกระทะมีพื้นที่ดินทำกินน้อยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าซึ่งอยู่ใน เขตป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่ทา

ตาราง 4.5 การถือครองที่ดิน

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
การถือครองที่ดิน		
มีที่ดินเป็นของตนเอง	268	89.30
ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง	27	9.00
ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองแต่เช่าที่ดิน ทำกิน	5	1.70
รวม	300	100.00

ตาราง 4.6 พบว่า ชาวบ้าน มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยแบ่งเป็น ที่อยู่อาศัย ที่สวน ที่นา และอื่นๆ ดังนี้

ที่อยู่อาศัย 267 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 89.00 โดย มากสุดจำนวนร้อยละ 97.00 มีที่ดินความถี่ จำนวน 1 แปลง และมีพื้นที่เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีพื้นที่ 0.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 32.60 มีพื้นที่ 0.5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 24.70 มีพื้นที่ 1 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.00

ที่นา 173 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 57.70 โดยมีจำนวนแปลง 1-7 แปลง มากสุดร้อยละ 54.90 มีความถี่ที่ดินจำนวน 1 แปลง และมีพื้นที่เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีพื้นที่ 2 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.20 มีพื้นที่ 1 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.30 มีพื้นที่ 3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.00 และมีเนื้อที่มากที่สุด 15 ไร่ จำนวน 2 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 1.20

ที่สวน 204 ครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 68.00 โดยมีจำนวนแปลง 1-5 แปลง มากสุดร้อยละ 63.70 มีความถี่ที่ดินจำนวน 1 แปลง และมีพื้นที่เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีพื้นที่ 2 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.10 มีพื้นที่ 1 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.60 มีพื้นที่ 4 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.20 และมีเนื้อที่มากที่สุด 17 ไร่ จำนวน 1 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 0.50 และอื่นๆ จำนวน 7 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 2.3

จะเห็นได้ว่า พื้นที่ดินทำกินชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง คือครัวเรือนที่อาศัยอยู่กับพ่อ แม่ โดยส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ 1 แปลง และมีเนื้อที่เฉลี่ยไม่เกิน 1 ไร่ ส่วนที่ทำกินส่วนใหญ่จะเป็นที่สวนมากกว่าที่นา เนื่องจากลักษณะพื้นที่ตำบลแม่ทามมีข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ในที่นา เพราะมีพื้นที่จำกัด ส่วนที่สวนคือพื้นที่ที่ชาวบ้านบุกเบิกเข้าไปทำประโยชน์ในรูปของการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน และการปลูกพืชผักผสมผสานรวมถึงไม้ยืนต้นต่างๆ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตาราง 4.6 การใช้ประโยชน์ในที่ดิน

รายการ	ที่อยู่อาศัย (คน)	ร้อยละ	ที่นา (คน)	ร้อยละ	ที่สวน (คน)	ร้อยละ	อื่นๆ (คน)	ร้อยละ
มีที่ดินเป็นของตนเอง	267	89.00	173	57.70	204	68.00	7	2.30
ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง	33	11.00	127	42.30	96	32.00	293	97.70
รวม	300	100.00	300	100.00	300	100.00	300	100.00
รายการ	(ความถี่)	ร้อยละ	(ความถี่)	ร้อยละ	(ความถี่)	ร้อยละ	(ความถี่)	ร้อยละ
1 แปลง	259	97.00	95	54.90	130	63.70	7	100.00
2 แปลง	8	3.00	38	22.00	41	20.10	-	-
4 แปลง	-	-	22	12.70	7	3.40	-	-
5 แปลง	-	-	11	6.30	2	0.90	-	-
6 แปลง	-	-	4	2.30	-	-	-	-
7 แปลง	-	-	2	1.20	-	-	-	-
3 แปลง	-	-	1	0.60	24	11.90	-	-
รวม	267	100	173	100.00	204	100.00	7	100.00

ตาราง 4.7 ช่องทางที่ชาวบ้านได้ที่ดินทำกิน ส่วนใหญ่ได้รับจากมรดกสืบทอดจากครอบครัวจำนวน 246 คน ร้อยละ 82.00 รองลงมาคือซื้อจากชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 83 คน ร้อยละ 27.70 และบุกเบิก/จับจองขยายพื้นที่เพิ่มจำนวน 69 คน ร้อยละ 23.00 ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวบ้านชาวบ้านจะมีที่ดินเป็นของตนเองโดยได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย รองลงมาคือที่ทำกิน ส่วนการซื้อและบุกเบิกเพิ่มคือบุกเบิกในช่วงก่อน 20 ปีก่อนรัฐบาลจะกั้นพื้นที่ชัดเจน

ตาราง 4.7 ช่องทางในการไต่ที่ดิน

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
มรดก	246	82.00
ซื้อ	83	27.70
บุกเบิก/จับจอง	69	23.00
อื่นๆ	5	1.70

ตาราง 4.8 พบว่าความถี่เอกสารสิทธิในที่ดินทำกินของชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นโฉนด จำนวน 222 คนร้อยละ 74.00 โดยส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย หนา และที่สวน รองลงมาเป็นโฉนดชุมชน จำนวน 163 คน ร้อยละ 54.30 โดยส่วนใหญ่เป็นที่สวน ที่อยู่อาศัยและที่นา และน้อยสุดคือเอกสารสิทธิที่เป็น น.ส.3 จำนวน 52 คน ร้อยละ 17.30 โดยเป็นที่อยู่อาศัย ที่นาและที่สวน และอื่นๆ เป็น ส.ค.1 จากข้อมูล จะเห็นว่าชาวบ้านที่มีเอกสารสิทธิที่เป็นโฉนดตราครุฑ ส่วนใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัยและอยู่ในที่ลุ่ม ซึ่งสามารถออกเอกสารสิทธิได้ และเป็นโฉนดชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นที่สวนซึ่งเป็นที่ดิน ดินเขตป่า สงวนทำให้ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิรับรองได้ทางชุมชนจึงได้จัดทำในรูปโฉนดชุมชนเพื่อรับรอง สิทธิที่ทำกินของชาวบ้านเป็นการยืนยันพื้นที่ป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่เพิ่ม

ตาราง 4.8 เอกสารสิทธิในที่ดินที่ชาวบ้านถือครอง

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ	ที่นา (ความถี่)	ที่สวน (ความถี่)	ที่อยู่อาศัย (ความถี่)
โฉนด	222	74.00	140	27	151
โฉนดชุมชน	163	54.30	15	130	26
น.ส.3	52	17.30	19	11	28
อื่นๆ	30	10.00	-	-	-

ตาราง 4.9 พบว่า ครั้วเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เห็นว่าที่ดินที่ใช้ประโยชน์ปัจจุบันมี ความเพียงพอต่อการดำรงชีวิตจำนวน 211 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 70.30 เพราะคิดว่าจะใช้ที่ดินที่มีอยู่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดย การปลูกพืชหมุนเวียน ปลูกพืชตามฤดูกาล เก็บที่ดินไว้เป็นมรดกให้ ลูกหลาน ปลูกไม้ยืนต้น และเห็นว่าที่ดินที่ใช้ประโยชน์ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตจำนวน 89

ครัวเรือน หรือร้อยละ 29.70 เพราะต้องเช่าที่เพื่อนบ้านเพื่อทำเกษตรเพิ่ม เนื่องจากมีที่ดินทำกินน้อยไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

ตาราง 4.9 จำนวนที่ดินต่อความเพียงพอการดำรงชีพ

รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพียงพอ	211	70.30
ไม่เพียงพอ	89	29.70
	300	100.00

4.3.1.3 ความคิดเห็นต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทากับการสร้างความมั่นคงที่ดินทำกิน

ตาราง 4.10 ชาวบ้านที่มีความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลผู้การสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินของชาวบ้าน ส่วนใหญ่ ความถี่จำนวน 187 คน ร้อยละ 62.30 ต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาเข้าดูแลพื้นที่ดินไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่ม รองลงมา ความถี่จำนวน 163 คน ร้อยละ 54.30 ต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาออกเอกสารสิทธิรับรองรายบุคคลให้ชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิรับรอง และความถี่จำนวน 89 คน ร้อยละ 29.70 ต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาหาอาชีพใหม่ที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ และอื่นๆ ความถี่จำนวน 7 คน ร้อยละ 2.30 คือให้ชุมชนมีสิทธิในที่ดินทำกินของตนเอง

ตาราง 4.10 ความเข้าใจบทบาท อบต.ต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดิน

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
ดูแลพื้นที่ดินไม่ให้มีการบุกรุก	187	62.30
ออกเอกสารสิทธิรับรองรายบุคคลให้ชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิรับรอง	163	54.30
หาอาชีพใหม่ที่สร้างรายได้ให้กับประชาชน	89	29.70
อื่นๆ ขอมิสิทธิในที่ดินของตนเอง	7	2.30

ตาราง 4.11 ความถี่ประชาชนมีความเชื่อความเข้าใจเกี่ยวกับ ความมั่นคงในที่ดินทำกิน โดยส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นว่าความมั่นคงในที่ดินตนเองต้องสามารถใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวสืบทอดไปสู่รุ่นลูกหลานได้จำนวน 260 คน ร้อยละ 86.70 รองลงมาคือจะต้องมีเอกสารสิทธิที่ได้รับ

ตรารับรองจากหน่วยงานราชการซึ่งสามารถนำไปจำหน่ายได้ จำนวน 69 คน ร้อยละ 23.00 และสามารถนำไปจำหน่าย ขายเป็นได้เงินมาลงทุนใช้จ่าย จำนวน 30 คน ร้อยละ 10.00 ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเชื่อที่ที่ดินเป็นของบรรพบุรุษซึ่งลูกหลานควรได้รับการสืบทอดและใช้ประโยชน์ในที่ดินได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ตาราง 4.11 ความมั่นคงในที่ดินทำกิน

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
มีความเชื่อมั่นในที่ดินว่าตนสามารถใช้ประโยชน์จนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไปได้	260	86.70
มีเอกสารสิทธิที่ได้รับตรารับรองจากราชการสามารถนำไปจำหน่ายได้	69	23.00
มีเอกสารสิทธิที่สามารถนำไปจำหน่าย ขายเป็นได้เงินมาลงทุน ใช้จ่าย	30	10.00

ตาราง 4.12 เมื่อชาวบ้านได้รับเอกสารสิทธิ แนวโน้มที่จะไม่มีการนำไปขายต่อให้บุคคลอื่น โดยส่วนใหญ่มีความคิดว่าจะไม่ขาย จำนวน 289 คน ร้อยละ 96.30 เนื่องจากต้องการเก็บไว้ให้ลูกหลาน เก็บไว้ในการใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าว พร้อมกับเป็นมรดกสืบทอด รองลงมา คิดว่าอาจจะขาย จำนวน 6 คนร้อยละ 2.00 เนื่องจากหากมีความจำเป็นจริงในอนาคตเช่นต้องนำไปขายเพื่อนำมาใช้หนี้สินให้แก่ครัวเรือน และอื่นๆ จำนวน 5 คน ร้อยละ 1.70 ไม่แน่ใจว่าจะขายหรือไม่ขาย

ตาราง 4.12 ความคิดเห็นหลังจากได้เอกสารสิทธิที่ดินกับการนำไปใช้ประโยชน์

รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ไม่ขาย	289	96.30
ขาย	6	2.00
ยังไม่แน่ใจ	5	1.70
	300	100.00

ตาราง 4.13 ความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินของชาวบ้านโดยสามารถเลือกตอบได้หลายความคิดเห็น พบว่าความถี่ส่วนใหญ่ต้องการให้เข้ามาช่วยสนับสนุนให้ชาวบ้านมีอาชีพในที่ดินทำกิน จำนวน 162 คน

ร้อยละ 54.00 เมื่อมีอาชีพแล้วก็ต้องการเรื่องของเงินทุนในการส่งเสริมอาชีพ จำนวน 133 ร้อยละ 44.30 ทั้งเป็นกลไกประสานกับหน่วยงานรัฐในการดูแลรักษาพื้นที่ให้มีความเชื่อมั่นว่าชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างต่อเนื่อง จำนวน 108 คน ร้อยละ 36.00 โดยมองว่าอาชีพที่เข้ามาส่งเสริม ควรจะมีอาชีพที่หลากหลาย ไม่ทำลายทรัพยากรและระบบนิเวศในพื้นที่นั้นๆ ด้วย

ตาราง 4.13 องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทากับการเข้ามามีส่วนสนับสนุนในการสร้างความมั่นคงในที่ดิน ภายหลังจากที่ประชาชนได้รับโฉนดชุมชน

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
ช่วยเรื่องสนับสนุนอาชีพในที่ดิน	162	54.00
ช่วยด้านเงินทุนส่งเสริมอาชีพ	133	44.30
เป็นกลไกประสานกับหน่วยงานรัฐในการดูแลรักษาพื้นที่	108	36.00
ช่วยด้านระบบฐานข้อมูล	70	23.30
อื่นๆ ระบุ (สร้างอาชีพที่หลากหลาย)	5	1.70

ตาราง 4.14 ความคิดเห็นการแก้ไขปัญหาที่ดินสู่การลดการบุกรุกที่ดินเข้าไปในเขตป่า

รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ได้	250	83.40
ไม่ได้	50	16.60
	300	100.00

ตาราง 4.14 ความคิดเห็นชาวบ้านต่อการให้สิทธิทำกิน และการจัดแบ่งพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าใช้สอย จะสามารถช่วยลด แก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินเข้าไปในเขตป่าได้ โดยจำนวน 250 คน ร้อยละ 83.40 เชื่อว่าสามารถทำได้ เนื่องจากชุมชนมีกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าอย่างชัดเจน มีการแบ่งพื้นที่โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางกฎกติกา มีองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาเป็นกลไกหนุนเสริมช่วยเหลือให้ชุมชนสามารถจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน และจำนวน 50 คน ร้อยละ 16.60 เชื่อว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินเข้าไปในเขตป่าได้ เนื่องจากชาวบ้านบางคนมีที่ดินน้อย ต้องการที่ดินเพิ่ม หากกฎระเบียบไม่ถูกนำมาสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริงก็จะมีผลกระทบแผ้วถางขยายพื้นที่ดินเพิ่มได้

4.3.1.4 ความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการดูแล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตาราง 4.15 ความคิดเห็นประชาชนก่อนและหลังจากที่รัฐบาลจะมอบสิทธิที่ดินในเขตป่า

รายการ	ก่อนได้รับสิทธิที่ดินทำกิน (โฉนดชุมชน)		หลังได้รับมอบสิทธิที่ดินทำกิน (โฉนดชุมชน)	
	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ต้องการให้หน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามาช่วยเหลือ	113	37.70	71	23.70
วิตกกังวล กลัวรัฐบาลจะมีสิทธิที่ดิน	82	27.30	15	5.00
ต้องเรียกร้องขอสิทธิในที่ดินทำกิน	70	23.30	191	63.60
อื่นๆ	32	10.70	23	7.70
ต้องบุกรุกพื้นที่เพิ่ม	3	1.00	-	-
	300	100.00	300.00	100.00

จากตาราง 4.15 จะเห็นได้ว่าก่อนที่รัฐบาลจะมอบสิทธิที่ดินทำกินแปลงรวมให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ ชาวบ้านมีความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในการใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าว โดยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการให้หน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามาช่วยเหลือเพื่อเรียกร้องขอสิทธิในที่ดินทำกิน ความถี่จำนวน 113 คน ร้อยละ 37.70 ซึ่งความไม่มีสิทธิในที่ดินดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเกิดความวิตกกังวล กลัวว่ารัฐบาลจะมายึดคืนพื้นที่ดินทำกินของตนเอง ความถี่จำนวน 82 คน ร้อยละ 27.30 ซึ่งในที่นี่อีกส่วนก็ต้องการเรียกร้องขอสิทธิในที่ดินทำกิน ความถี่จำนวน 70 คน ร้อยละ 23.30 และส่วนน้อยก็ยังคิดว่าหากไม่มีการจำกัดที่ดินให้มีความชัดเจน ชาวบ้านเองก็ถูกเบียดพื้นที่ป่าเพิ่มเพื่อประกอบอาชีพ แม้ไม่ได้เอกสารสิทธิรับรองก็ตาม ความถี่จำนวน 3 คน ร้อยละ 1.00

และหลังจากรัฐบาล ได้เข้ามอบพื้นที่ป่าแปลงรวมให้ชุมชน โดยจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้รับผิดชอบ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการเอกสารสิทธิรับรองรูปโฉนดชุมชน ความถี่จำนวน 191 คนร้อยละ 63.60 โดยให้หน่วยงานรัฐท้องถิ่นเข้ามาช่วยดำเนินการ ความถี่จำนวน 71 คน ร้อยละ 23.70 และจะเห็นได้ว่า เมื่อชาวบ้านได้รับสิทธิรับรองที่ดินทำกินแล้วทำให้ทราบขอบเขตพื้นที่ทำกินชัดเจนแล้ว จึงไม่มีใครที่จะต้องการบุกรุกพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าเพิ่ม

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การออกเอกสารสิทธิรับรองมีผลต่อการเข้าไปบุกรุกขยายพื้นที่ป่าเพื่อนำมาเป็นพื้นที่ทำกินของตนเอง ซึ่งนโยบายการจัดสรรพื้นที่ แผนการส่งเสริมสนับสนุนอาชีพ และเอกสารรับรองการใช้พื้นที่ที่มีผลต่อการเข้าไปบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินเพิ่ม

ตาราง 4.16 ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าหลากหลายประเภทโดย 1 คนอาจจะเข้าไปทำกิจกรรมในป่าด้วยความหลากหลายของวัตถุประสงค์ พบว่า ชาวบ้านเข้าไปหาของป่า เช่น พืชผัก หน่อไม้ เห็ด เป็นต้น ความถี่จำนวน 220 คน ร้อยละ 73.30 รองลงมาคือเข้าไปใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ ซึ่งได้แก่ ฟืน สมุนไพร ไม้สร้างบ้าน (ภายใต้กฎระเบียบชุมชน) ความถี่จำนวน 69 คน ร้อยละ 23.00 โดยอีกส่วนหนึ่งก็ไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า แต่ก็ได้รับประโยชน์จากป่า เช่น น้ำประปาภูเขา ซึ่งทุกครัวเรือนต้องเข้าไปร่วมกิจกรรมการดูแลรักษา ในรูปของการจัดการน้ำ เช่นการทำฝายดักตะกอน เป็นต้น และอีกนัยหนึ่ง แม้ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปป่า แต่ก็ได้ใช้ประโยชน์จากป่าในรูปของอาหาร ของป่า โดยการแบ่งปันของญาติพี่น้อง การซื้อ เป็นต้น

ตาราง 4.16 การเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในรอบปีที่ผ่านมา

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
หาของป่า	220	73.30
ใช้เนื้อไม้	69	23.00
ไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า	61	20.30
ท่องเที่ยว	13	4.30
อื่นๆ ระบุ.....	4	1.30

ตาราง 4.17 การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการวางแผนการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรในชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่เคยไปร่วมกิจกรรมทำแผนเป็นบางครั้งเมื่อมีเวลาว่าง จำนวน 202 คน ร้อยละ 67.30 รองลงมาคือไปร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ความถี่จำนวน 64 คน ร้อยละ 21.30 และน้อยสุดคือ ไม่เคยร่วมกิจกรรมทำแผนดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเลย ความถี่จำนวน 34 คน ร้อยละ 11.30 โดยจะเห็นได้ว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมวางแผนการจัดการทรัพยากรทุกครั้ง มีบทบาทหน้าที่เป็นคณะกรรมการป่าที่รับผิดชอบโดยตรง ที่ได้รับการมอบหมายแต่งตั้งจากชุมชน และได้รับการรับรองจากตำบล ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำแผนดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรและปฏิบัติการ ส่วนผู้ที่เคยบางเมื่อมีเวลา จะเป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมประชาพิจารณ์ ทำแผนพัฒนาหมู่บ้านร่วมเวทีประชุมหมู่บ้าน ทำให้ได้รับทราบกิจกรรมงานด้านการจัดการทรัพยากรและทราบแผนปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ส่วนชาวบ้านที่ไม่เคยร่วมกิจกรรมจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรเลยนั้นแม้ไม่ได้

เข้าร่วมทำแผนแต่ทุกคนร่วมกิจกรรมตามแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กิจกรรมทำแนวกันไฟ เป็นต้น

ตาราง 4.17 การเข้าร่วมประชุมวางแผนการดำเนินการด้านการจัดการทรัพยากรร่วมกับชุมชน

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
เคยเป็นบางครั้งเมื่อมีเวลาว่าง	202	67.30
เคยไปร่วมทุกครั้ง	64	21.30
ไม่เคยร่วม	34	11.30
	300	100.00

ตาราง 4.18 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมจัดทำแผนและร่วมประชุมด้านการจัดการทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง และเข้าร่วมประชุมเป็นบางครั้ง มีบทบาทหน้าที่ในเวทีดังกล่าว พบว่าส่วนใหญ่ร่วมรับฟังการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการด้านการจัดการทรัพยากร ความถี่จำนวน 215 คน ร้อยละ 71.70 รองลงมา ได้ร่วมลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้านการดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกับชุมชน ความถี่จำนวน 136 คน ร้อยละ 45.30 โดยได้ร่วมเสนอแนะและขอคิดเห็นการทำงานให้ในที่ประชุม ความถี่จำนวน 78 คน ร้อยละ 26.00 โดยส่วนน้อย ร่วมติดตามตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการ เพื่อให้การทำงานดำเนินงานไปได้อย่างราบรื่น โปร่งใส จำนวน 26 คน ร้อยละ 8.70

ตาราง 4.18 การมีส่วนร่วมของประชาชนในเวทีประชุมในชุมชน

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
ร่วมรับฟัง	215	71.70
ร่วมลงมือปฏิบัติในกิจกรรมด้านการดูแลรักษา ทรัพยากร	136	45.30
ร่วมเสนอแนะการทำงาน	78	26.00
ร่วมติดตามตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการ	26	8.70

ตาราง 4.19 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมตามแผนการดูแลรักษาทรัพยากร ธรรมชาติ หลายกิจกรรม โดยส่วนใหญ่ เคารพกฎระเบียบการรักษาป่า ร่วมกิจกรรมปลูกป่า การทำฝายดักตะกอน กิจกรรมสำรวจป่า การเข้าร่วมประชุมของหมู่บ้าน และการร่วมกิจกรรมทำแนวกันไฟ เป็นต้น ซึ่งในกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามบางคนไม่ได้ไปร่วมกิจกรรมบางชนิดซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องเข้าร่วม

ทุกหลังคาเรือน แต่สมาชิกในครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมแทน ดังนั้น จาก การตอบแบบสอบถามจึงได้มีกิจกรรมใดที่เข้าร่วมครบทุกคนตามแบบสอบถาม เช่น กิจกรรมทำแนว กันไฟป้องกันปัญหาหมอกควัน ซึ่งเป็นแผนการดำเนินงานของหมู่บ้าน และตำบล โดยมติที่ประชุม ทุกหลังคาเรือนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว เป็นต้น

ตาราง 4.19 การเข้าร่วมกิจกรรมดูแลทรัพยากรธรรมชาติชุมชนในรอบปีที่ผ่านมา

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
เคารพกฎระเบียบการรักษาป่า	241	80.30
ร่วมกิจกรรมปลูกป่า	208	69.30
ทำฝายคักตะกอนฝายแม่ว	161	53.70
ร่วมกิจกรรมสำรวจป่า	132	44.00
ร่วมกิจกรรมประชุมหมู่บ้านว่าด้วยการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ	122	40.70
ร่วมกิจกรรมทำแนวกันไฟ	100	33.30

ตาราง 4.20 แนวคิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อเพิ่มความอุดม สมบูรณ์ให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า กิจกรรมที่ชาวบ้านเสนอ ส่วนใหญ่ เสนอให้มีการปลูกพืช พันธุ์ไม้ที่เป็นอาหารและสมุนไพรเพื่อใช้ในครัวเรือน โดยปลูกในพื้นที่ดินของตนเองเพิ่มพื้นที่สีเขียว จำนวน 193 คน ร้อยละ 64.30 รองลงมาคือ การให้องค์การบริหารส่วนตำบลแจ้งข่าวสาร กฎหมาย โทษการบุกรุกทำลายป่า และชาวบ้านสอดคล้องดูแลไม้ได้เกิดปัญหาหมอกควันและไฟป่าขึ้นในพื้นที่ จำนวน 175 ร้อยละ 58.30 และกิจกรรมอื่นๆตามลำดับ ได้แก่ การปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ ปลายนา ลด ปัญหาการเข้าไปใช้ประโยชน์จากไม้ในป่า และเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวขึ้นในชุมชน ส่งเสริมการทำ เกษตรกรรมในรูปแบบของวนเกษตร สร้างสมดุลสิ่งแวดล้อม การณรงค์ไม่ล่าสัตว์ป่า เพื่อเพิ่มวัฏจักรห่วง โซ่อาหารในผืนป่า รณรงค์ให้คนเกิดจิตสำนึกในการ รักษาหวงแหนป่าแหล่งต้นน้ำลำธาร การนำที่ดิน มาใช้ประโยชน์สูงสุด เหมาะสมกับพื้นที่ การกำหนดช่วงเวลาในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อให้ผืนป่าได้ฟื้นตัว การปลูกป่าเพิ่มในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม หรือแม้แต่การปลูกไม้ที่อุ้มน้ำบริเวณลำ ห้วย เป็นต้น

ตาราง 4.20 ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

รายการ	จำนวน(ความถี่)	ร้อยละ
ปลูกพืชพันธุ์ไม้ป่าที่เป็นอาหาร และสมุนไพร เพื่อใช้เอง	193	64.30
ช่วยแจ้งข่าวสารการบุกรุกทำลายป่า การเกิดไฟ ป่า	175	58.30
ปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ ปลายนา	171	57.00
การทำเกษตรแบบวนเกษตร	160	53.30
รณรงค์ให้มีการรักสัตว์ป่า งดการบริโภคสัตว์ป่า	159	53.00
สร้างจิตสำนึกรัก และหวงแหนป่าต้นน้ำ ลำธาร	133	44.30
การใช้ที่ดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด	110	36.70
กำหนดช่วงเวลาเข้าไปเก็บหาของป่า	94	31.30
อื่นๆ (ระบุ)....	49	16.30
ปลูกป่าเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม หรือป่า ชุมชนของหมู่บ้าน	12	4.00

ตาราง 4.21 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ที่จะต้องเข้ามารับผิดชอบในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน โดยส่วนใหญ่ ยังเห็นว่าหน่วยงานรัฐ มีหน้าที่หลักที่ต้องเข้ามาดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจาก มีทุน บุคลากรในการดำเนินงาน ความถี่จำนวน 263 คน ร้อยละ 87.70 รองลงมาคือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทในกาดูแลรักษาทรัพยากร เนื่องจากชาวบ้านเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการดูแลทรัพยากรโดยตรง ความถี่จำนวน 126 คน ร้อยละ 42.00 และรองลงไปคือ บทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากเป็นรัฐท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชุมชนมากที่สุด กรรมการหมู่บ้าน คือผู้ที่ทำหน้าที่แทนชาวบ้าน กรรมการป่าคือบุคคลที่ชาวบ้านได้เลือกตั้งเข้ามาเป็นบุคคลที่มีจิตอาสา และกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน ตามลำดับ

ตาราง 4.21 กลุ่ม บุคคลที่ควรเข้ามารับผิดชอบในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

รายการ	จำนวน (ความถี่)	ร้อยละ
หน่วยงานรัฐ	263	87.70
ชาวบ้าน	126	42.00
อปต.	108	36.00
กรรมการหมู่บ้าน	92	30.70
กรรมการป่า	51	17.00
กำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน	6	2.00

จากข้อมูลดังที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่า

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 79.70 อายุเฉลี่ย 55 ปี ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เกิดในหมู่บ้าน ร้อยละ 84.00 ส่วนใหญ่สถานภาพสมรส ร้อยละ 73.70 ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 74.00 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 56.30 นับถือศาสนาพุทธ

การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินซึ่งเป็นของตนเอง เฉลี่ย 3.97 ไร่ต่อครัวเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย มีเนื้อที่เฉลี่ย 0.25 ไร่ ที่สวนซึ่งมีมากกว่าที่นา ส่วนใหญ่มีเนื้อที่ 2 ไร่ โดยการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ คือการ ทำนาปีละ 1 ครั้ง การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในที่ลุ่มและที่ดอน การปลูกพืชผักผสมผสานรวมถึงไม้ยืนต้นต่างๆ ในที่สวน เป็นต้น

ช่องทางการได้ที่ดินและสิทธิการถือครองที่ดิน ส่วนใหญ่ได้รับการสืบทอดมรดกจากบรรพบุรุษ ร้อยละ 82.00 โดยเป็นที่ยู่อาศัย รองลงมาคือที่ทำกิน ซึ่งเอกสารสิทธิที่ถือครองส่วนใหญ่เป็นโฉนด ร้อยละ 74 ซึ่งเป็นที่ยู่อาศัย โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำ และสิทธิการถือครองในรูปของ นส.3, สก.1 ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำ และสิทธิในการเข้าถึงในการใช้ประโยชน์ในที่ดินในเขตป่าโดยองค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการในรูป “โฉนดชุมชน” เพื่อรับรองสิทธิที่ทำกินของชาวบ้านเป็นการยืนยันพื้นที่ป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่เพิ่ม ทั้งนี้การใช้ประโยชน์ในที่ดินมีความเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยชาวบ้านไม่คิดที่จะขายที่ดินเนื่องจากต้องการเก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

ความคาดหวังต่อบทบาทหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ควรเข้ามาดูแลจัดการพื้นที่ไม่ให้มีการบุกรุกขยายพื้นที่เข้าไปในเขตป่าเพิ่ม พร้อมกันนโยบายแผนงานในการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมให้แก่คนในชุมชนทั้งระบบโดยเชื่อว่าจะสามารถสร้างความมั่นคงในที่ดินให้แก่ประชาชนในตำบลแม่ทาได้ ทั้งนี้จะทำให้สามารถลดพฤติกรรมการทำลายสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ เนื่องจากการ

มุ่งให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าไปใช้ประโยชน์และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าโดยการหาของป่า เช่น พืชผัก หน่อไม้ เห็ด หน่อไม้ และระบบประปาภูเขา โดยได้เข้าร่วมประชุมวางแผน ร่วมรับฟังและร่วมกิจกรรม การดำเนินการด้านการจัดการทรัพยากรร่วมกับชุมชนโดยเคารพกฎระเบียบการรักษาป่า ร่วมกิจกรรมปลูกป่า ทำฝายดักตะกอน สำรวจป่า ร่วมประชุม และร่วมกิจกรรมทำแนวกันไฟ เป็นต้น โดยมีข้อเสนอแนะเรื่องการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ โดยให้มีการปลูกพืชพันธุ์ไม้ที่เป็นอาหารและสมุนไพรเพื่อใช้เอง โดยปลูกในพื้นที่ดินทำกินของตนเองเพิ่มพื้นที่สีเขียว เป็นการลดการเข้าไปใช้ประโยชน์จากผืนป่าให้ธรรมชาติได้ฟื้นฟูตนเอง ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาให้เกิดความสำเร็จลุล่วงด้วยดี จำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนรับรู้ถึงสถานการณ์ทำงานขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความเข้าใจ ให้เกิดความตระหนักรู้อยากเข้ามาช่วยแก้ไข ปัญหา สอดคล้องกับแนวคิดของ สมใจ คชไพร (2545: 9 อ้างอิงจาก ไพรัตน์ เตชะรินทร์, 2532: 38) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาด้วยตนเอง เป็นต้น

แผนภาพ 4.24 แสดงการรับมอบที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ “โครงการจัดที่ดินให้ชุมชน”

4.3.2.องค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาพัฒนาการจัดการที่ดินภาคประชาชนภายใต้แรงกดดันทางสังคมภายนอกและเงื่อนไขของรัฐผ่านการใช้กฎหมายบังคับใช้พื้นที่ส่งผลให้ชาวบ้านต้องถูกจู่โจมต่อผู้ค้ำประกันเพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตประกอบอาชีพภายใต้บริบทพื้นที่ดินที่จำกัดได้อย่างเกื้อกูลกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ผ่านการนำชุดความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาที่ได้จากระบบการเรียนรู้ทดลองลงมือทดลองจนประสบผลสำเร็จซึ่งผ่านการสังสรรค์ประสบการณ์จนได้รับการยอมรับสู่การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของชุมชนจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืนเกิดเป็นองค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนโดยมีการจำแนกองค์ความรู้ออกมาด้านต่างๆที่องค์ความรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้การจัดการเกษตรกรรมยั่งยืน องค์ความรู้การจัดการน้ำ องค์ความรู้การจัดการพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ เป็นต้น ผสานเกิดเป็นองค์ความรู้ชุมชนสู่การจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ สู่การพัฒนาผังชีวิต ผังตำบล โดยสามารถจำแนกองค์ความรู้ได้ดังนี้

4.3.2.1 องค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้

การจัดการพื้นที่ เป็นการจัดการพื้นที่ในตำบลแม่ทา ให้มีความแน่นชัดในขอบเขตการดูแลและใช้ประโยชน์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อแบ่งพื้นที่การดูแล สัดส่วนความรับผิดชอบ ให้มีความชัดเจน โดยในพื้นที่ตำบลแม่ทา ทั้งหมด 72,680 ไร่ มีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ที่ดินทำกินมีเอกสารสิทธิ์,ที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์,พื้นที่ป่าชุมชน,พื้นที่ป่าอนุรักษ์ จากการสัมภาษณ์ พ่ออานันต์ ดวงแก้วเรือน อดีตกำนันตำบลแม่ทา ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา ซึ่งเป็นกลุ่มคนแรกที่น่าแนวคิดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืนเข้ามาใช้ในพื้นที่ เล่าว่า อดีตรุ่นพ่อแม่ทรัพยากรป่าไม้คงความอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อรัฐเข้ามาสัมปทานป่าไม้ พบว่ากับชาวบ้านหันมาทำอาชีพตัดไม้ขายให้กับนายทุนทำให้สภาพป่าลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อถึงวัยเกณฑ์ทหาร ได้เข้าร่วมกองทัพและได้รับการปลูกฝังให้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อออกจากเกณฑ์ทหารกลับมาชุมชน เห็นภาวะคนตัดไม้ทำลายป่า จึงมีทัศนคติที่ไม่ดี จึงร่วมกับเพื่อนที่มีอุดมการณ์เดียวกันร่วมกันคัดค้าน ทั้งการยื่นหนังสือร้องเรียนนายอำเภอ แต่ผู้กระแสนั้นไม่ได้ ต่อมาทางหมู่บ้านได้มีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านตนได้รับคัดเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านจึงนำแนวคิดนี้มาเริ่มใช้ในหมู่บ้านตนเอง โดยการทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมอุดมการณ์ 6-7 คน โดยการใช้อำนาจหน้าที่ของข้าราชการเข้ามาทำงาน แก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งทำให้ปัญหาการลักลอบตัดไม้บ้านห้วยทราย หหมดไป ต่อมาในปี 2525 คนได้รับการคัดเลือกเป็นกำนัน

ตำบลแม่ทา จึงนำแนวคิดการทำงานดังกล่าว ขยายไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง เกิดการทำงานในรูปของ ตำบลแม่ทา ซึ่งมีรูปแบบการจัดการแบ่งออกเป็น

1. การจัดการพื้นที่ มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ 1.พื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดริมน้ำซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนและที่นาเป็นส่วนใหญ่ 2.พื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เป็นพื้นที่ที่อยู่เขตป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่ทา ซึ่งชาวบ้านได้บุกเบิกขยายพื้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นที่สวน 3.พื้นที่ป่าใช้สอย เป็นป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ได้ โดยอนุญาตให้ใช้ไม้มาสร้างบ้าน ชุ้งฉาง โดยมีกฎระเบียบการรักษาป่าคอยควบคุม การยื่นคำร้องขอใช้ไม้ ตรวจสอบจากกรรมการป่า ตำบลแม่ทา 4.พื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ ห้ามมีการตัดไม้อย่างเด็ดขาด สามารถใช้ประโยชน์จาก น้ำประปา ห่ออาหารจากป่าได้ เป็นพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งฟ่อนันต์ เล่าว่า ชุมชนมีการแบ่งพื้นที่การดูแล รักษาและใช้ประโยชน์แบ่งตามหมู่บ้าน โดยแบ่งพื้นที่ตามแนวสันเขาที่รับผิชอบ และการเข้ามาอยู่อาศัย เช่น บ้านท่าข้ามถูกแยกตัวออกมาจากบ้านค้อกลาง ดังนั้นทรัพยากรจึงยังมีการใช้และดูแล ร่วมกัน ส่วนบ้านห้วยทราย มีสัดส่วนของพื้นที่การดูแลและใช้ประโยชน์น้อยกว่าพื้นที่อื่น ด้วยการ ขยายตัวของคนในอดีตมีไม่มากทำให้มีการจัดแบ่งพื้นที่ดูแลน้อย แต่เมื่อเทียบสัดส่วนประชากรกับ พื้นที่ใช้ประโยชน์ปัจจุบันถือว่ามีส่วนน้อยมาก แต่นั่นคือมติและผู้เฒ่าผู้แก่ถือปฏิบัติมาชุมชนจึง ต้องยอมรับอาณาเขตพื้นที่ดูแลของตนเอง การแบ่งพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย คำนึงจากสัดส่วน แนวโน้มการเข้าใช้ประโยชน์และมติดของแต่ละหมู่บ้าน โดยเน้นให้พื้นที่ ป่าใช้สอยมีสัดส่วน 1 : 4 ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่มีอยู่ แต่เป็นที่น่าสังเกตคือ หมู่บ้านใดที่มีป่าอนุรักษ์มาก ปริมาณน้ำที่ไหลจาก ลำห้วยก็จะมากตามไปด้วย

2. การจัดตั้งกรรมการป่าและกฎระเบียบในการใช้ควบคุมดูแล เป็นการเสริมพลังขับเคลื่อนงาน ให้เพิ่มผู้มีจิตอาสาเข้ามาทำงานสาธารณะเพิ่มมากขึ้น ภายใต้กรอบระเบียบที่ใช้ควบคุมดูแลร่วมกัน โดยในชุมชนตำบลแม่ทา ฟ่อนันต์ ดวงแก้วเรือนในฐานะผู้ริเริ่มแนวคิดชุมชนจัดการป่า เล่าว่า เมื่อก่อนตอนขยายแนวคิดหาแนวร่วมในการเข้ามาแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า โดยเริ่มจากผู้นำ ชุมชนต้องมีแนวคิดที่จะร่วมขบวนการดูแลรักษาป่า จากนั้นจึงประชุมหารือกับชาวบ้านให้เห็น สถานการณ์และแนวโน้มปัญหาที่จะเกิดขึ้นหากทรัพยากรถูกทำลาย โดยกรรมการป่าที่คัดเลือก มอง ถึงกลุ่มคนที่เป็นมอดไม้ (คนตัดไม้) คนล่าสัตว์ คนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่ามาก เข้าเป็น คณะกรรมการป่า การให้ข้อมูลผลเสียจากการตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ผสานภูมิปัญญาและการ สังเกต เช่นกรณีเสียงสะท้อนจาก นายสมศักดิ์ อภัยมูล คณะกรรมการป่าบ้านค้อกลาง (ผู้เคยตัดไม้ขาย) ว่าอดีตไปตัดไม้โดยใช้เลื่อยแรงงานคน จะเอาน้ำจากแอ่งน้ำใกล้ต้นไม้มารดเลื่อย แต่ปัจจุบัน แอ่ง น้ำที่เคยมีได้หายไปไม่มีน้ำหลงเหลืออยู่ ทำให้เห็นว่าต้นไม้มันใหญ่เป็นแหล่งให้ความชุ่มชื้นและทำให้เกิดแหล่งน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้การดูแลป่าจะต้องมีระเบียบปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน

เกี่ยวกับขอบเขตการใช้ประโยชน์และบทลงโทษ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เดิมเมื่อผู้นำรวมกลุ่มเกิดพลังขับเคลื่อนสร้างกลุ่มผู้มีจิตอาสาเข้าร่วมทำงานด้านการรักษาป่า จึงมีการวางระเบียบการรักษาป่า ซึ่งบางหมู่บ้านจะไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดข้อกังขา เกิดคำถามกับชาวบ้านหมู่บ้านอื่น เช่น กรณีหมู่ที่ 1 ระเบียบสามารถตัดไม้ดิบมาทำฟืนได้ แต่บ้านหมู่ที่ 4 ห้ามตัดไม้ดิบเด็ดขาด ดังนั้นในปี พ.ศ.2536 ได้มีการประชุมเรื่องการจัดการป่าของตำบลแม่ทาขึ้น มีการเชิญนักวิชาการภายนอก ได้แก่ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เข้ามาชวนชุมชนได้คิดวิเคราะห์ สถานการณ์ปัญหาชุมชน จนได้ข้อสรุป ว่านอกจากจะดูแลเฉพาะเรื่องป่าแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ จำเป็นต้องได้รับการจัดการดูแล จึงนำมาสู่การจัดตั้งเป็นเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตำบลแม่ทา พร้อมกับทบทวนระเบียบการดูแลรักษา จนได้ระเบียบการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ตำบลแม่ทา ผ่านการประชาคมชาวบ้านทุกหมู่บ้าน เป็นระเบียบเดียวกันที่ถือปฏิบัติ (อจธรา รัตติธรรม, 2549.)

3. ไฟป่ากับการจัดการพื้นที่ ปัญหาไฟป่าถือเป็นวิกฤตปัญหาของคนภาคเหนือในช่วงฤดูแล้งเป็นอย่างยิ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ชุมชนแม่ทาเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาไฟป่า ส่วนใหญ่มาจากฝีมือมนุษย์ โดยรัฐมีนโยบายให้มีการป้องกัน ไฟป่า แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากกำลังคนไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับพื้นที่ดูแลรักษา ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะต้องร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่โดยลักษณะพื้นที่ภาคเหนือ เป็นป่าเต็งรังการควบคุมไม่ให้เกิดไฟป่าทำได้โดยยาก ดังนั้นจะอย่างไรให้ชุมชนสามารถจัดการไฟป่าได้อย่างเหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศที่เป็นอย่างได้ พ่ออนันต์ ดวงแก้วเรือน กล่าวว่า ชุมชนมีการแบ่งการดูแลรักษาป่าออกเป็นหมู่บ้าน มีการแบ่งพื้นที่ดูแลรักษาชัดเจน ไฟป่าในอดีตได้รณรงค์ไม่ให้มีการเผาป่าตามนโยบายรัฐที่ต้องการลดพื้นที่เผาป่าให้ได้ ร้อยละ 80 ชุมชนแม่ทามีการจัดการป้องกันไฟป่าอย่างเข้มข้น จนสามารถป้องกันการเกิดไฟป่าได้ถึง 3 ปี (ปีพ.ศ.2532-2535) และในปีที่ พ.ศ. 2536 โลกประสบวิกฤตปรากฏการณ์ เอลนีโญ El Nino (EN) ซึ่งเกิดจากปรากฏการณ์ทางภูมิอากาศ ชุมชนแม่ทาได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ไฟป่าครั้งรุนแรงที่สุด ด้วยสาเหตุที่ 3 ปีก่อนเกิดไฟป่า ชุมชนควบคุมไม่ให้มีไฟป่าเกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้เกิดการสะสมของเศษพืช เศษใบไม้ทับถมมาก เมื่อเกิดไฟจึงรุนแรงถึงขนาดทำลายต้นไม้ที่มีอายุ 3-5 ปี ซึ่งเป็นไม้ที่มีอัตราการรอดสูงแต่เมื่อเจอไฟป่าที่รุนแรงทำให้ต้นไม้ตายไปเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจากสถานการณ์ดังกล่าว ทางผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าตำบลแม่ทา ได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อแก้ไขปัญหา โดยใช้วิธีการ ทำแนวกันไฟ เป็นรูปแบบที่ชุมชนนำมาใช้ ด้วยสถานการณ์ไฟป่าที่รุกรานมาจากภายนอกพื้นที่เข้าสู่ชุมชนตำบลแม่ทา ขยายวงกว้างยากแก่การจัดการ ประกอบกับได้แนวคิดทางวิชาการจากการเข้ามาให้ความรู้จากศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Recoftc) นำหลักคิดการทำแนวกันไฟป้องกัน

การคุกคามของไฟป่านอกพื้นที่เข้ามาในชุมชน โดยมีการแบ่งทำแนวกันไฟแยกตามหมู่บ้าน รอบพื้นที่ตำบล หมู่บ้าน ทำให้สถานการณ์ไฟป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ยังมุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดอนุรักษ์เข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์ เช่นการจัดค่ายเยาวชนกับการอนุรักษ์ เพื่อให้เด็กเยาวชนได้เห็นพัฒนาการตำบล รู้จักรากเหง้าตนเอง การจัดกิจกรรมทำแนวกันไฟ จะทำในช่วงวันหยุด เพื่อให้เด็กเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรม เกิดการเปรียบเทียบพื้นที่ เห็นพื้นที่จริง เกิดสำนึกรักทรัพยากรธรรมชาติ ผู้การเกิดผู้นำรุ่นใหม่สืบทอดรุ่นสู่รุ่นต่อไป (นพรัตน์ ดวงแก้วเรือน. 2552)

4. การจัดการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนแม่ทามีความเชื่อว่า ป่าสามารถฟื้นฟูตนเองได้หากเราไม่เข้าไปใช้ประโยชน์หรือทำลายป่า กิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนเป็นการป้องกันและสร้างจิตสำนึกให้คนได้เห็นประโยชน์ของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้นกิจกรรมได้แก่ การติดตามตรวจสอบสภาพป่า โดยผู้นำชุมชนร่วมกับแกนนำชาวบ้าน สร้างกิจกรรมให้เกิดความเข้มแข็งต่อเนื่องของกลุ่ม ทั้งเป็นการตรวจสอบระหว่างกันของแต่ละหมู่บ้าน ว่าหมู่บ้านใดมีความเข้มแข็งแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้ได้ หรือบ้านใดมีผู้ลักลอบตัดไม้ ชุมชนจะต้องเข้าไปช่วยเหลือจัดการได้อย่างไรบ้าง เป็นการตรวจสอบการทำงานของคนและกัน และเป็นการช่วยเหลือหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน กิจกรรมการปลูกป่า แม้จะทราบว่าปลูกป่า ซึ่งเป็นไม้ต่างถิ่น รากแก้วไม่แข็งแรง ลักษณะพื้นที่ไม่เหมาะสม สัตว์สวนสัตว์การรอดของต้นไม้มีน้อย แต่กิจกรรมดังกล่าวถึงนำมาสร้างจิตสำนึกให้แก่เด็กเยาวชน ให้มีกิจกรรมร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนทรัพยากร สร้างการเรียนรู้การใช้ชีวิตกับธรรมชาติ ให้เกิดจิตสำนึกการรักป่าขึ้น

4.3.2.2 องค์ความรู้การจัดการระบบเกษตร

เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเกษตรทางเลือกอีกแนวทางหนึ่ง โดยเป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีแนวคิดและวิธีปฏิบัติที่สวนทางกับการทำเกษตรแผนใหม่ ที่ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกจำนวนมากและก่อให้เกิดสภาพเสื่อมโทรม สุขภาพและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในเวลาต่อมา แต่เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีรูปแบบการทำเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ เป็นธรรมชาติทางสังคม และมีมนุษยธรรม และระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจะเป็นระบบการเกษตรที่รักษาอัตราการผลิตพืชและสัตว์ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาว นอกจากนี้ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรกรจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนั้นการทำเกษตรกรรมยั่งยืนจึงไม่ได้หมายความว่าเพียงการปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการทำการเกษตร หากยังหมายรวมถึงการสอนให้มีการปรับเปลี่ยนคุณค่าและกฎเกณฑ์การใช้ชีวิตไปในเวลาเดียวกัน

ชุมชนตำบลแม่ทา คืออีกหนึ่งชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งสร้างฐานความมั่นคง และมั่งคั่งผ่านระบบการผลิตแผนใหม่ ส่งผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่มุ่งเพื่อเงินตรา มากกว่ามุ่งเพื่อการบริโภค กระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและที่สำคัญคือสุขภาพของคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากระบบการผลิตแผนใหม่ ที่เกิดจากการนำสารเคมีเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต ดันทุนการผลิตที่สูง ภาวะแนวโน้มความรุนแรงของปัญหานี้สั่นภาคการผลิต ครอบครัวย่ำแย่ ความไม่มั่นคงในที่ดินทำกิน

สถานการณ์ปัญหาที่พบ นำมาสู่การถอดบทเรียนเพื่อค้นหาอาชีพที่เหมาะสม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญคือสถาบันครอบครัวมีความเหนียวแน่น ระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ของกลุ่มคนในชุมชน สร้างพลังการขับเคลื่อนพัฒนางานในพื้นที่ จนนำมาสู่แนวความคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน โดยกลุ่มคนที่ต้องการหาแนวทางออกการประกอบอาชีพ หลุดพ้นปัญหานี้สิน ครอบครัแตกแยก สุขภาพทรุดโทรม ผ่านการสั่งสมประสบการณ์ การออกไปเรียนรู้ การลองผิดลองถูก การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับภาคีเกิดเป็นชุดความรู้ในตัวบุคคล เกิดเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สามารถนำมาพัฒนาการขับเคลื่อนระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้

องค์ความรู้ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการที่ดินในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนสู่การสร้างฐานความมั่นคงในที่ดินทำกินของคนในตำบลแม่ทา ภายใต้อำนาจที่จำกัด โดยในงานวิจัยนี้ขอนำเสนอความรู้ การจัดการที่ดิน ที่ลุ่ม ที่ดอน และที่สูง(พื้นที่ลาดชัน) ตามลักษณะความแตกต่างของพื้นที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืน คือ

ความรู้การจัดการที่ดิน ที่ลุ่ม จะเห็นได้ว่าสัดส่วนที่ลุ่มของตำบลแม่น้อยกว่าพื้นที่ดอน และพื้นที่ลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ติดลำน้ำแม่ทา ใกล้แหล่งน้ำสาขา ซึ่งมีส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในการตั้งบ้านเรือน ที่นา มีการปลูกข้าวในฤดูฝนปีละครั้ง เมื่อหมดช่วงทำนาก็จะหมุนเวียนปลูกพืชเศรษฐกิจส่วนใหญ่คือข้าวโพดฝักอ่อน และบางครอบครัวมีการปรับที่นาให้เป็นพื้นที่แปลงเกษตรกรรมยั่งยืน ปลูกพืชผักพื้นบ้านและพืชผักตามฤดูกาล มีการจัดการพื้นที่ในครัวเรือน โดยคนส่วนใหญ่จะมีการปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ ทุกครัวเรือน เช่นกรณี นายสมศักดิ์ สิงห์ทองแท้ (ลุงอึ้ง) ซึ่งเป็นเกษตรกรที่เคยเข้าสู่วงจรการผลิตพืชแผนใหม่จนนำไปสู่ปัญหานี้สิน ดินเสีย สุขภาพทรุดโทรม โดยช่วงที่ประสบปัญหา ลุงอึ้ง ได้เข้าร่วมกลุ่มหันมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนของกลุ่มนายพัฒน์ อภัยมูล จึงได้ชวนภรรยาเข้ามาเรียนรู้จากสวนนายพัฒน์ อภัยมูล ซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมกลุ่มริเริ่มปรับแนวคิดกระบวนการผลิตสู่เกษตรกรรมยั่งยืน เมื่อกลับไปจึงได้วางแผนการปรับระบบการผลิตของตนเอง โดยใช้แนวคิดหลักแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เข้ามาใช้ (พระบรมโฆษาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) โดยแบ่งพื้นที่หันมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน และอีกส่วนก็ยังคงทำเกษตรแผนใหม่ หรือยังคง

ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน โดยมีการเก็บข้อมูลเชิงสถิติรายได้จากการผลิตพืชทั้ง 2 ชนิด เปรียบเทียบ พบว่า พืชที่มีระบบการแผนแบบเกษตรกรรมยั่งยืน เมื่อเริ่มทำต้องมีการปรับปรุงบำรุงดิน เนื่องจากเดิม พื้นดินมีสภาพเสื่อมโทรมจากการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในกระบวนการผลิต ทำให้รายได้ไม่มากนัก แต่ เมื่อดินปรับสภาพสมบูรณ์ขึ้น พบว่าต้นทุนการผลิตลดลง และปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ รายได้เพิ่มขึ้น มากกว่าเมื่อเทียบกับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ทั้งครอบครัวไม่ต้องประสบปัญหาด้าน สุขภาพ การปรับพฤติกรรมการบริโภค กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน เมื่อได้ข้อมูล เปรียบเทียบผลที่ได้รับจากกระบวนการผลิตพืชทั้ง 2 ชนิด จึงปรับพฤติกรรมการผลิตมาเป็นทำ เกษตรกรรมยั่งยืนเต็มตัว โดยส่วนหนึ่งได้ออกไปศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ลงมือคิด ลองถูกระบบ การผลิต การวางแผน เช่น ในที่บ้านซึ่งมีเนื้อที่ 3 งาน มีการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่ ประกอบ ไปด้วย

1. การกำหนดพื้นที่ ลังก่อสร้างให้อยู่ใน บริเวณเดียวกัน ได้แก่ บ้าน ยุ้งข้าว เล้าไก่ ทางเข้า-ออก ระบบน้ำ โดยมีการจัดการพื้นที่ชัดเจน สะดวกในการควบคุมดูแล ส่วนพื้นที่ที่เหลือ ซึ่งจะต้องเดิน ผ่านบ้านเข้าไปจะเป็นพื้นที่แปลงเกษตรกรรมยั่งยืน โดยมีการจัดวางองค์ประกอบของสวน ไว้ดังนี้ มีการปลูกไม้ผล และพืชผักซึ่งหากเป็น ไม้ยืนต้นส่วนใหญ่จะเป็นพืชท้องถิ่น เช่น ผักชะอม ขนุน น้อยหน่า ฝรั่ง หมากเฒ่า มะม่วง ลำไย ปลูกเป็นแถว ง่ายต่อการจัดการ มีการเลี้ยงไก่ในแปลงเกษตร เพื่อให้ได้ปุ๋ยจากมูลไก่ และเป็นการกำจัดศัตรูพืชในแปลงเกษตร มีการสร้างบ่อซีเมนต์ เพื่อเลี้ยงกบ และปลา มาเป็นอาหารและน้ำจากบ่อปลานำมารดผักเป็นปุ๋ยชั้นดี

2. การปรับปรุงบำรุงดิน ซึ่งเดิมเป็นที่นาที่มีการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนซึ่งมีการใช้ปุ๋ยเคมีค่อนข้าง สูงทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม ซึ่งจำเป็นต้องมีกระบวนการฟื้นฟูดิน ด้วยการพักดินไม่เข้าไปใช้ ประโยชน์ 1-2 ปี เพื่อให้หญ้าขึ้น ให้ดินได้รับการฟื้นฟูตามธรรมชาติ การหว่านพืชตระกูลถั่วและใส่ ปุ๋ยคอก ลงไปในแปลงเพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดิน การใส่ปุ๋ยหมักเร่งด่วนโบกาชี เพื่อบำรุงดินและใส่ ในแปลงผัก การใช้ปุ๋ยหมักแห้งใส่ลงในแปลงผัก ตลอดถึงการปลูกหญ้าแฝกบริเวณขอบสวน เพื่อเป็น พืชเลี้ยงให้อินทรีย์วัตถุคลุมดิน บำรุงดิน ย่อยสลายเป็นสารอาหารป้องกันการชะล้างของหน้าดิน ตลอด ถึงเป็นเกราะกันพื้นที่ที่มีการใช้ปุ๋ยเคมีที่อาจจะกระจายเข้ามาในพื้นที่สวนอีกทางหนึ่ง เทคนิควิธีการ ทำปุ๋ยหมักและน้ำหมัก มีสูตรของลุงอึ้ง ซึ่งได้ความรู้จากการออกไปศึกษาดูงาน การเข้ารับการอบรม ต่างๆ ซึ่งมีสูตร ดังนี้

น้ำสกัดชีวภาพสูตร 1 (บำรุงต้น)

ส่วนประกอบ พืชผักสด : กากน้ำตาล

3 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม

การใช้ประโยชน์ ใช้หมักฟางในนาข้าวอัตราประมาณ 5 ลิตร/ไร่ โดยปล่อยไปกับน้ำที่ไถเข้านา และฉีดพ่นข้าวตั้งแต่อายุ 15-45 วัน อัตรา 30-50 ซีซี/ไร่ 20 ลิตร ทุก 5-7 วัน สำหรับพืชผักใช้ฉีดพ่นทางใบ อัตรา 15-20 ซีซี/ไร่ 20 ลิตรสลับกับให้พร้อมกับน้ำสปริงเกอร์ หรือ รดด้วยบัวรดน้ำ อัตรา 30-50 ซีซี/ไร่ 20 ลิตร ทุก 15-20 วัน น้ำสกัดชีวภาพสูตร 2 (บำรุงดอกและผล)

ส่วนประกอบ

ผลไม้สุก : กากน้ำตาล

3 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม

การใช้ประโยชน์

ใช้กับผักกินดอก ผักกินผลและไม้ต่าง ๆ ฉีดพ่นทางใบในระยะออกดอกและติดผล อัตรา 15-20 ซีซี / ไร่ 20 ลิตร สลับกันให้พร้อมกับน้ำระบบสปริงเกอร์ หรือรดด้วยบัวรดน้ำอัตรา 30-50 ซีซี / ไร่ 20 ลิตร ทุก 5-7 วัน

น้ำสกัดชีวภาพสูตร 3 (บำรุงดอกและผล)

ส่วนประกอบ

พืชผักสด : ผลไม้สุก : ปลาสดหรือหอยเชอร์รี่ : นมเปรี้ยว หรือ โยเกิร์ต : กากน้ำตาล

1 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม 1 กิโลกรัม : 100 ซีซี : 2 กิโลกรัม

การใช้ประโยชน์

ใช้กับผักกินดอก ผักกินผล พืชไร่ ไม้ผล ในระยะออกดอกและติดผล และใช้กับข้าวอายุ 45 วัน จนถึงระยะออกรวง ฉีดพ่นทางใบ อัตรา 30-50 ซีซี / ไร่ 20 ลิตร ทุก 5-7 วัน

น้ำสกัดชีวภาพสูตร 4 (บำรุงดอกและผล)

ส่วนประกอบ

พืชผักสด : ผลไม้ดิบ : ผลไม้สุก : ปลาสดหรือหอยเชอร์รี่ : เหนังก้าม : กากน้ำตาล

4 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม : 3 กิโลกรัม

การใช้ประโยชน์

ใช้กับผักกินดอก ผักกินผล พืชไร่ ไม้ผล ในระยะออกดอกและติดผล โดยฉีดพ่นทางใบหรือรดลงดินรอบบริเวณโคนต้น อัตรา 30-50 ซีซี / น้ำ 20 ลิตร ทุก 5-7 วัน และใช้กับข้าวอายุ 45 วัน จนถึงระยะออกรวง ฉีดพ่นในอัตราเดียวกัน
น้ำสกัดชีวภาพปลาสดหรือหอยเชอร์รี่ (บำรุงต้น)

ส่วนประกอบ ปลาสดหรือหอยเชอร์รี่ : กากน้ำตาล

1 กิโลกรัม : 1 กิโลกรัม

การใช้ประโยชน์

ใช้กับพืชผักและไม้ผล บำรุงต้นก่อนออกดอก ฉีดพ่นทางใบหรือรดลงดินรอบบริเวณโคนต้น อัตรา 30-50 ซีซี / น้ำ 20 ลิตร ทุก 5-7 วัน

น้ำสกัดชีวภาพถั่วเหลือง (บำรุงต้น ดอกและผล)

ส่วนประกอบ เมล็ดถั่วเหลือง : กากน้ำตาล : น้ำสะอาด : หัวเชื้อจุลินทรีย์

3 กิโลกรัม : 3 กิโลกรัม : 10 ลิตร : 2 ลิตร

การใช้ประโยชน์

ใช้กับพืชผักและผลไม้ได้ทุกระยะการเจริญเติบโต ฉีดพ่นทางใบหรือรดลงดินรอบบริเวณโคนต้น อัตรา 30-50 ซีซี / น้ำ 20 ลิตร ทุก 5-7 วัน

น้ำสกัดชีวภาพนมสด (บำรุงต้น ดอกและผล)

ส่วนประกอบ นมสด : กาบน้ำตาล : น้ำสะอาด : หัวเชื้อจุลินทรีย์

10 ลิตร : 3 กิโลกรัม : 5 ลิตร : 2 ลิตร

การใช้ประโยชน์

ใช้กับพืชผักและไม้ผลได้ทุกระยะการเจริญเติบโต ฉีดพ่นทางใบหรือรดลงดินรอบบริเวณโคนต้น อัตรา 30-50 ซีซี / น้ำ 20 ลิตร ทุก 5-7 วัน

น้ำสกัดสมุนไพรป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช

ส่วนประกอบ

สมุนไพรกลิ่นฉุน : หางไหล : หนอนตายอยาก : ยาเส้น : เหล้าขาว : น้ำส้มสายชู : กาบน้ำตาลหรือมีรสเผ็ด

3 กิโลกรัม – 3 กิโลกรัม – 3 กิโลกรัม - 0.5 กิโลกรัม - 750 ซีซี – 250 ซีซี - 3 กิโลกรัม

การใช้ประโยชน์

ใช้กับพืชผัก ไม้ผล และพืชไร่ ฉีดพ่นอัตรา 30-50 ซีซี / น้ำ 20 ลิตร และใช้กับข้าว ฉีดพ่นหรือปล่อยไล่ไล่ไปกับน้ำที่ไขเข้านา ในอัตราเดียวกัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

น้ำสกัดสมุนไพรป้องกันกำจัดเชื้อรา

ส่วนประกอบ

สมุนไพรสมหรือรสผาด – กากน้ำตาล – น้ำสะอาด

3 กิโลกรัม – 1 กิโลกรัม – เดิมจนท่วมสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

ใช้กับพืชผัก ไม้ผลและพืชไร่ ฉีดพ่นอัตรา 30-50 ซีซี / น้ำ 20 ลิตร และใช้กับข้าว ฉีดพ่นหรือปล่อยให้ไหลไปกับน้ำที่ไขเข้านา ในอัตราเดียวกัน

วิธีทำน้ำสกัดชีวภาพ

การทำน้ำสกัดชีวภาพแต่ละสูตร ให้นำวัตถุดิบมาล้าง บด โขลกหรือหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วบรรจุลงในภาชนะ เติมหากากน้ำตาลและส่วนผสมอื่น ๆ ลงไป คนหรือคลุกเคล้าให้เข้ากัน ปิดฝาภาชนะ หมักไว้ 7-15 วัน ส่วนน้ำสกัดชีวภาพสูตร 3 สูตร 4 และน้ำสกัดชีวภาพปลาสดหรือหอยเชอรี่ ควรหมักอย่างน้อย 1 เดือน จึงนำไปใช้ได้และระหว่างหมักให้หมั่นคนส่วนผสมทุกวัน น้ำสกัดชีวภาพที่ดีจะมีกลิ่นหอม หากมีกลิ่นเหม็นหรือบูดเน่าให้เติมหากากน้ำตาลหรือน้ำตาลทราย แล้วคนให้เข้ากันทิ้งไว้ 3-7 วัน กลิ่นเหม็นหรือบูดเน่าก็จะหายไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ

ปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ เป็นปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตโดยนำมูลสัตว์ชนิดต่าง ๆ ผสมคลุกเคล้ากับขี้เถ้า แกลบหรือกากอ้อยและรำละเอียด แล้วใช้กากน้ำตาลและหัวเชื้อจุลินทรีย์เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาการย่อยสลายให้เป็นปุ๋ยอินทรีย์ที่มีอนุภาคเล็กลง

องค์ประกอบ

มูลสัตว์ – ขี้เถ้าแกลบหรือกากอ้อย – รำละเอียด – กากน้ำตาล – น้ำสะอาด – หัวเชื้อจุลินทรีย์

400 กิโลกรัม – 100 กิโลกรัม – 30 กิโลกรัม – 1 กิโลกรัม – 200 ลิตร -5 ลิตร

การใช้ประโยชน์

ใช้กับพืชผัก โดยคลุกเคล้ากับดินในระยะเตรียมแปลงปลูก อัตราประมาณ 2 กิโลกรัม / ตารางเมตร ในผักกินใบโรยแต่งหน้าหลังเมล็ดงอกประมาณ 15 วัน อัตราประมาณ 1 กิโลกรัม / ตารางเมตร ส่วนผักกินผล ใช้โรยบริเวณโคนต้นในระยะติดผลและหลังเก็บผลผลิต อัตรา 50-100 กรัม / ต้น สำหรับไม้ผล ใช้โรยรอบทรงพุ่ม อัตรา 5-10 กิโลกรัม / ต้น อย่างน้อย 2 ครั้ง ในระยะก่อนออกดอกและติดผล

วิธีทำปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ

1. ผสมมูลสัตว์ ขี้เถ้าแกลบหรือกากอ้อย และรำละเอียดให้เข้ากัน
2. ผสมกากน้ำตาล น้ำสะอาด และหัวเชื้อจุลินทรีย์ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากันกับส่วนผสมข้อ 1 จะได้ส่วนผสมที่มีความชื้นประมาณ 40 % ซึ่งทำเป็นก้อนได้
3. กองส่วนผสมในที่ร่มแล้วเกลี่ยกองสูงประมาณ 30 เซนติเมตร ใช้กระสอบป่านชุบน้ำคลุมทิ้งไว้ 3-7 วัน โดยรดน้ำให้กระสอบป่านชื้นอยู่เสมอ จนกองปุ๋ยหมักไม่เกิดความร้อน ไม่มีกลุ่มเห้มนูน แต่มีกลิ่นของเชื้อราเห็ดและมีเส้นใยเชื้อราสีขาวกระจายทั่วกองปุ๋ยหมัก ขณะที่เศษวัสดุมีลักษณะอ่อนนุ่มและมีสีน้ำตาลเข้มจนถึงสีดำ

หัวเชื้อจุลินทรีย์

หัวเชื้อจุลินทรีย์ เกิดจากกระบวนการเลี้ยงขยายจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ให้เจริญเติบโตและเพิ่มจำนวนมากขึ้น มี 2 วิธี คือ

1. การผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์จากจุลินทรีย์ในดิน

องค์ประกอบ

เศษไม้ใบไม้ผุ และดินที่มีเส้นใยเชื้อราสีขาว – ราละเอียด – น้ำสะอาด – กากน้ำตาล

60 กิโลกรัม – 15 กิโลกรัม - 120 ลิตร - 6 กิโลกรัม

วิธีทำหัวเชื้อจุลินทรีย์

1. ผสมเศษไม้ ใบไม้ผุและดินที่มีเส้นใยเชื้อราสีขาวขึ้นปกคลุมกับราละเอียด
2. ผสมน้ำสะอาด 20 ลิตร และกากน้ำตาล 1 กิโลกรัม คลุกเคล้าให้เข้ากันกับส่วนผสมข้อ 1 จะได้ส่วนผสมที่มีความชื้นประมาณ 30 %
3. กองส่วนผสมในที่ร่มแล้วเกลี่ยกองสูงประมาณ 30 เซนติเมตร คลุมด้วยกระสอบป่านชุบน้ำทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน หรือมีเส้นใยเชื้อราสีขาวกระจายทั่วกอง โดยรดน้ำให้กระสอบป่านชื้นอยู่เสมอ
4. นำส่วนผสมที่ได้ใส่ลงในถังน้ำหมักแล้วเติมน้ำสะอาด 100 ลิตร แลกากน้ำตาล 5 กิโลกรัม คนให้เข้ากัน ปิดฝาแล้วทิ้งไว้อย่างน้อย 7 วัน จึงกรองเอาหัวเชื้อจะลินทรีย์บรรจุเก็บไว้ในภาชนะที่มีฝาปิดสนิท

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

การผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์จากสับปะรด

องค์ประกอบ

สับปะรด – น้ำสะอาด – กากน้ำตาล

2 ผล – 20 ลิตร – 5 กิโลกรัม

วิธีทำหัวเชื้อจุลินทรีย์

1. หั่นสับปะรดเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วบรรจุในถังหมัก
2. เติมน้ำสะอาดและกากน้ำตาลจนส่วนผสมให้เข้ากัน แล้วปิดฝาภาชนะให้สนิทหมักทิ้งไว้
อย่างน้อย 7 วัน คนส่วนผสมในระหว่างการหมักทุกวัน

การผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์ในดินดีกว่าการผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์จากสับปะรด เพราะได้จุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์หลายชนิดกว่าและมีความทนทานต่อสภาพแวดล้อมในแปลงปลูกและเจริญเติบโตได้ดีในธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์หัวเชื้อจุลินทรีย์

สำหรับเป็นส่วนผสมทำน้ำสกัดชีวภาพและปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ

การใช้น้ำสกัดชีวภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

1. น้ำสกัดชีวภาพมีค่าความเข้มข้นของสารละลายสูง (ค่า EC เกิน 4 Ds/m) และเป็นกรดจัด มีค่าความเป็นกรดเป็นด่างอยู่ระหว่าง 3.6 – 4.5 ก่อนนำไปใช้กับพืชต้องปรับสภาพความเป็นกรดเป็นด่างของน้ำสกัดชีวภาพให้เป็นกลาง โดยเติมหินฟอสเฟต ปูนโดโลไมท์ ปูนขาว กระจุกปูน อย่างใดอย่างหนึ่ง อัตรา 5-10 กิโลกรัม / น้ำสกัดชีวภาพ 100 ลิตร แล้วผสมน้ำสกัดชีวภาพอัตรา 30-50 ซีซี / น้ำ 20 ลิตร
2. น้ำสกัดชีวภาพจะเป็นประโยชน์ต่อพืชได้สูงสุด ต้องใช้เวลาในการหมัก จนแน่ใจว่าจุลินทรีย์ย่อยสลายอินทรีย์สารสมบูรณ์แล้วจึงนำไปใช้กับพืชได้
3. น้ำสกัดชีวภาพแต่ละสูตรมี ธาตุอาหารเกือบทุกชนิด แต่มีในปริมาณต่ำ จึงควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด หรือปุ๋ยเคมีเสริม
4. น้ำสกัดชีวภาพแต่ละสูตรมี ฮอร์โมนพืช ในระดับที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่นำมาใช้ทำน้ำสกัดชีวภาพ มีฮอร์โมนในกลุ่มอ็อกซิน ได้แก่ อินโดลอะซิติกแอซิด (IAA) มีผลในการเร่งการเจริญเติบโตของยอด กระตุ้นการเกิดรากของกิ่งปักชำ ฮอร์โมนจิบเบอเรลลิน (GA3) ช่วยทำลายการพักตัวของเมล็ด กระตุ้นการเจริญเติบโตของต้น ส่งเสริมการออกดอก และทำให้ช่อดอกยืดยาวขึ้น และฮอร์โมน กลุ่มไซโตไคนิน ได้แก่ เซติน (Zeatin) และไคเนติน (Kinetin) มีผลกระตุ้นการเกิดตา ช่วยเคลื่อนย้ายอาหารในต้นพืช และช่วยให้พืชผักมีความสดนานขึ้น

ข้อควรระวัง

น้ำสกัดชีวภาพและปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ ควรใช้ประกอบกับค่าวิเคราะห์ดิน และเมื่อนำไปใช้ในพื้นที่อื่น ซึ่งมีใช้เป็นแหล่งเกิดเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ควรใช้อย่างระมัดระวัง

ค่าวิเคราะห์ของน้ำสกัดชีวภาพและปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ

ตาราง 4.22 ค่าวิเคราะห์ของน้ำสกัดชีวภาพและปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ

รายการ	นมสด	ถั่วเหลือง	พลาสติก	สมุนไพร	ปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ
1. ธาตุอาหารหลัก (เปอร์เซ็นต์)					
● ไนโตรเจน	0.39	1.09	1.06	0.38	1.81
● ฟอสฟอรัส	0.09	0.09	0.69	0.19	2.20
● โพแทสเซียม	1.74	1.15	1.08	0.77	1.94
2. ธาตุอาหารรอง (เปอร์เซ็นต์)					
● แคลเซียม	0.28	0.16	0.09	0.79	
● แมกนีเซียม	0.210	0.130	0.140	0.085	0.500
● ซัลเฟอร์	0.26	0.18	0.14	0.09	-
3. ธาตุอาหารเสริม (เปอร์เซ็นต์)					
● เหล็ก	0.027	0.055	0.170	0.085	-
● แมงกานีส	0.002	0.001	0.003	0.001	-
● สังกะสี	0.004	0.003	0.005	0.002	-
● คลอรีน	0.61	0.17	0.15	0.18	-
4. อื่น ๆ					
● อินทรีย์วัตถุ (เปอร์เซ็นต์)	23.48	11.95	14.43	5.34	-
● ค่ากรด – ด่าง	3.80	3.60	4.1๖	4.5๖	-
● ค่าความนำไฟฟ้า (Ds / m)	6.41	4.27	7.44	2.75	-

ตาราง 4.22 (ต่อ)

รายการ	นมสด	ถั่วเหลือง	พลาสติก	สมุนไพร	ปุ๋ยหมัก แห้งชีวภาพ
5. สอร์โทน (ส่วนในล้านส่วน)					
● อินโดลอะซิติกแอซิด	0.30	0.11	0.11	ไม่พบ	-
● จิบเบอเรลลิน	ไม่พบ	ไม่พบ	ไม่พบ	39.97	
● เซติน	4.38	2.13	ไม่พบ	11.57	-
● ไคเนติน	ไม่พบ	4.95	ไม่พบ	ไม่พบ	-

ที่มา: นางสมหมาย หนูแดง บ้านเลขที่ 19 หมู่ 8 ต.หนองแขม อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี

วิเคราะห์โดย: คณะทำงานทดสอบประสิทธิภาพน้ำสกัดหรือน้ำหมักชีวภาพกรมวิชาการเกษตรปี 2544 อ้างอิงจาก คู่มือประกอบการจัดอบรมศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านตำบลแม่ทา. (2551)

3. การปลูกพืชที่เกี่ยวคู่กัน เป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่เกิดจากองค์ความรู้การสังเกตลักษณะของพืช โดยมีการจัดวางผังการปลูกพืชหลัก ซึ่งเป็นพืชประจำถิ่นการวางแผนปลูก ได้แก่ ลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง และเอาผักหอม ปลูกแซมระหว่างพืช พร้อมปลูกพืชที่มีอายุสั้น เช่น พริกชี้ฟ้า แห้ว เข้าไป เพื่อเป็น กุศโลบายให้ต้องเข้าไปดูแลพืช ที่มีอายุสั้นให้ผลผลิตเร็ว ส่งผลให้ได้ไปดูแลไม้ผล พืชยืนต้นอื่นๆ ไป ด้วย การปลูกพืชหมุนเวียนในแปลงเกษตร หรือแม้แต่การปลูกดอกไม้ เช่น ดอกบานไม่รู้โรย เพื่อเป็น เทคนิคการไล่ศัตรูพืชไม่ให้มารบกวนพืชในแปลง ทั้งนี้มีการเลือกปลูกพืชที่สร้างรายได้ รายวัน ได้แก่ ผักหอม ผักพื้นบ้าน รายเดือน พืชล้มลุก รายปี นางแล และไม้ผลต่างๆ สร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง ให้กับครอบครัว

4. การจัดการระบบน้ำ เดิมมีการขุดเจาะบ่อน้ำตื้นที่อยู่บริเวณพื้นที่ ใช้ปั้มน้ำดูดน้ำไปพักไว้ใน บ่อซีเมนต์ จากนั้นก็หามน้ำไปรดพืชผักโดยใช้แรงงานคน ซึ่งต้องใช้กำลังแรงงานมากแต่มีเพียงกำลัง 2 คนกับภรรยา ทำให้การดูแลพืชผักไม่ทั่วถึง จึงหาทางจัดการน้ำโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการ นำขวดพลาสติก มาคว้านก้นขวดเพื่อใช้เป็นช่องใส่น้ำ จากนั้นก็เอาน้ำมาเทใส่ขวดจนเต็ม คั่วขวดน้ำ ด้านหัวกลงไปในดิน ซึ่งดินต้องเปียกเป็นโคลนชุ่มน้ำ นำไปวางไว้ใกล้โคนต้นไม้เพื่อให้ น้ำ ค่อยๆ ซึมออกมาให้ต้นไม้ได้นำไปใช้ประโยชน์ ลดแรงงานในการเดินน้ำ 1 ขวด สามารถอยู่ได้ประมาณ 5 วัน ก็จะเอาน้ำซึ่งปัจจุบันใช้สายยางนำไปเติมในขวด ทั้งนี้ยังวางแผนการปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย ไม่ต้อง ดูแลมาก โดยเฉพาะการปลูกพืชผักและไม้ผลพื้นเมืองที่ทนแล้งได้ดี เช่น ลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง เป็นต้น

จากการปรับแนวคิด วิธีการผลิตของลุงอึ้ง ทำให้พบว่า ด้วยบุคคลที่เป็นคนละเอียดอ่อน ชอบจดบันทึก สังเกต ทดลอง โดยการทำบัญชีรับจ่ายครัวเรือน มาเป็นเครื่องมือในการรู้ตัว รู้ตน ทำให้สามารถลดรายจ่ายที่ได้จำเป็นและทราบรายได้จากการประกอบอาชีพ มีเงินเก็บจนสามารถชำระหนี้สิน ธกส.และญาติพี่น้องได้ จนได้รับการยอมรับจาก ธกส. นำแนวความคิดการทำบัญชีครัวเรือนไปเป็นนโยบายและออกสมุดบัญชีครัวเรือนให้แก่สมาชิก ธกส.นำไปปฏิบัติ ผลผลิตพืชเกษตรอินทรีย์จากเดิมที่ต้องมีการปรับปรุงบำรุง เมื่อดินมีสภาพสมบูรณ์ขึ้น ผลผลิตจากการปลูกพืชจึงเพิ่มมากขึ้น การได้เทคนิคการปลูกพืชใหม่ๆ จากการทดลอง เช่น เทคนิคการปลูกผักหวานป่า ซึ่งเป็นพืชที่ปลูกยาก เนื่องจากรากยาวและมีความอ่อนไหวสูง โดยลุงอึ้งเล่าว่า การปลูกผักหวาน การงอกของเมล็ดผักหวานจะมีรากงอกออกมาก่อน ซึ่งจะกินเนื้อเยื่อที่อยู่ในเมล็ดผักหวานเป็นอาหารจนหมด เหลือกะลาเมื่อถอดกะลาออกจะเหลือแต่ต่อ ซึ่งรากจะยาวประมาณ 1 สอก ไม่มีใบออกมาจนหลังจาก 10-15 วัน ถึงจะเริ่มแตกใบ วิธีการปลูกผักหวานจะต้องขุดหลุมกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาว 30 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกผสมดินนาแล้วอัดดินให้แน่น จากนั้นเอาเหล็กแหลมตอกลงไปในดิน ลึกกว่าดินที่ขุดลงไปอีก 20 เซนติเมตร จากนั้นเอาเมล็ดที่งอกแล้วประมาณ 2 นิ้ว หย่อนลงไปหลุมที่ตอกเหล็กเอาไว้และบีบดินส่วนบนให้กระชับเมล็ด กลบดินให้เมล็ดโผล่มาเพียง ครึ่งเมล็ด จากนั้นใช้เกลบคลุมดินเอาไว้ เป็นต้น ทั้งสุขภาพจากที่ภรรยาต้องเข้ารับการรักษาสภาพกับทางโรงพยาบาลบ่อยๆ ปัจจุบันแทบไม่ต้องไปโรงพยาบาล เนื่องจากปรับระบบการใช้ชีวิต ไม่ได้สัมผัสปุ๋ยเคมี สารเคมี การหันมาบริโภคอาหารที่ปลอดสารเคมี ร่างกายได้รับการฟื้นฟูจนห่างไกลโรคภัย และที่สำคัญคือการได้ดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ทำให้คุณภาพชีวิตของครอบครัวดีขึ้น

ความรู้การจัดการที่ดิน ที่ดอน จะเห็นได้ว่าสัดส่วนที่ดอนของตำบลแม่ทามิมากกว่าพื้นที่ลุ่ม ซึ่งเกิดจากลักษณะทางกายภาพของชุมชนซึ่งที่ลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัยและที่นา ส่วนพื้นที่ดอนซึ่งจะอยู่ถัดจากที่ลุ่มขึ้นไป ส่วนใหญ่ช่วงฤดูฝนจะปลูกข้าวโพดฝักอ่อน และช่วงฤดูแล้งก็จะปล่อยพื้นที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ ซึ่งในส่วนของเกษตรกรที่ปรับระบบการผลิตเข้าสู่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่ดอน มีการจัดการพื้นที่ให้มีการใช้ประโยชน์ตลอดทุกฤดูกาล เช่นกรณี นางบัวใส กั้นระดา ขยายพื้นที่มาเกษตรกรรมยั่งยืนในที่สวน เนื่องจากสามารถพัฒนาพื้นที่ได้ครบวงจร โดยมีเทคนิค/วิธีการในการวางแผนฟาร์ม และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ดังนี้

1. การสร้างห้างสวน (ที่ปักชำคราว) ไว้ตรงทางเข้าของที่สวน มีทางเข้าออกทางเดียว โดยมีถนนตัดเข้าไปจนถึงตัวสวน ที่ปักก่อนข้างถาวร เพื่อเป็นที่เก็บอุปกรณ์เครื่องมือการเกษตร และเก็บเมล็ดพันธุ์พืช

2. ปุ๋ยหมักและการสร้างบ่อซีเมนต์ ไล่เดือน โดยการใช้เศษพืชเศษอาหารในแปลงเกษตรเป็นอาหารให้แก่ไล่เดือน ไล่มูลสัตว์ เศษใบไม้ให้ไล่เดือนปรับปรุงบำรุงดิน ได้น้ำหมักไล่เดือนไปใส่ใน

พืช โดยใช้วิธีนำปุ๋ยคอก มาใส่ลงในบ่อซีเมนต์ให้สูงพอประมาณ แล้วใช้น้ำหมักชีวภาพรดไปในปุ๋ยหมัก หมักไว้ประมาณ 7-10 วัน ระหว่างนั้นหมั่นพลิกปุ๋ย 2-3 วัน/ครั้ง เพื่อให้ความร้อนในปุ๋ยลดลง พร้อมทั้งจะนำไส้เดือนลงไป จากนั้นก็เริ่มให้อาหารเสริม ได้แก่เศษผัก เศษอาหาร ผลไม้สุก เช่นกล้วย มะละกอ ใช้ระยะเวลา 1 เดือนก็สามารถนำปุ๋ยหมักไส้เดือนมาใช้ประโยชน์ได้ พร้อมได้น้ำหมักไส้เดือนมาเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. การวางแผนการปลูกพืช จะมีการปลูกไม้ยืนต้นรอบพื้นที่สวน เป็นแนวเขต เช่น ไม้สัก ขนุน มะม่วง พื้นที่ตรงกลางสวน เน้นการปลูกพืชตามฤดูกาล และมีทั้งพืชอายุสั้นอายุยาว ไม้ยืนต้น สมุนไพร และพืชไล่แมลง ช่วงฤดูหนาวปลูกผักจีน เช่นกะหล่ำปลี กะหล่ำดอก คะน้า เน้นความหลากหลายและนำพืชสายพันธุ์ใหม่ พืชต่างถิ่นมาทดลองปลูกในแปลง ซึ่งก็เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้พืชสายพันธุ์ใหม่เข้ามาในชุมชน

4. การจัดการระบบน้ำ ขุดสระน้ำไว้พักน้ำ และต่อน้ำจากลำห้วยขึ้นมาพักไว้ในบ่อ เพื่อกระจายน้ำลงสู่สวนมีการวางท่อส่งน้ำจะวางพาดตรงกลางสวนจากนั้นก็วางท่อย่อยแยกออกไปทั่วแปลงพร้อมต่อก่อนน้ำไว้เป็นจุดๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการกับพืชผักที่มีพื้นที่กว้าง

ความรู้การจัดการที่ดิน ที่สูง ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับเขตป่า ลักษณะเป็นพื้นที่ลาดชัน อาศัยน้ำจากธรรมชาติ ดังนั้นการปลูกพืช จึงเป็นพืชที่ทนแล้ง และต้องมีการจัดการเรื่องระบบน้ำให้ดีเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินได้มากที่สุด เช่นกรณี นายพัฒน์ อภัยมูล เป็นอีกหนึ่งเกษตรกรที่เข้าสู่วังวน ของหนี้สิน แม้จะทำงานหนักกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อนำมาซึ่งเงินตรา ที่จะได้นำมาสร้างฐานะและหน้าตาทางสังคม แต่ก็ประสบปัญหาทั้งการถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบ การถูกหลอกจากนายทุน นำไปสู่การทรุดโทรมของสุขภาพร่างกายของทั้งสามี ภรรยา จึงได้กลับมานั่งทบทวนตนเอง ซึ่งมีคำถามกับภรรยา ว่า ถ้าหากหลงป่า 3 วัน 3 คืนไม่ได้กินข้าว แล้วมีคนเอาเงินมาให้ 3 กระสอบกับข้าว 1 ห่อและน้ำ 1 ขวด จะเลือกอันไหน ภรรยาตอบ “จะกินข้าวก่อน แล้วค่อยเอาเงินทีหลัง” พ่อพัฒน์ บอกให้เลือกร้อยอย่างเดียว “สุดท้ายก็เลือกข้าว” ดังนั้นวิถีการดำรงชีวิตของเราปัจจุบัน 4 มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงคิดกลับไปทำระบบการผลิตเหมือนอดีตที่ปู่ย่าตายายทำเลี้ยงพวกเรา ไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง พ่อพัฒน์เล่าว่า ย้อนไปอดีตตอนเด็กพ่อพัฒน์ร้องไห้ขอร้องทำไร่แต่พ่อไม่ให้ด้วยไม่มีเงินแต่ทำไมพ่อถึงเลี้ยงพ่อพัฒน์และครอบครัวมาได้ทั้งๆ ที่ไม่มีเงินซักบาท เพราะพ่อเอาข้าวเอาอาหารเลี้ยง ไม่ได้เอาเงินมาเลี้ยง ข้อคิดดังกล่าว พ่อพัฒน์ วางแผนเพื่อลดหนี้สิน ทำบัญชีรายรับจ่าย ปรับแนวความคิดการผลิตในแปลงปลูกทุกอย่างที่กินได้ ทุกอย่างที่ชอบกิน ด้วยความเชื่อและแรงศรัทธา จนภรรยาต้องหันมาร่วมลงมือปลูกพืชด้วย เนื่องจากลดค่าใช้จ่ายและมีรายได้จากการปลูก จัดสรรการออมเงินวางแผนการใช้ชีวิต ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีเงินเก็บจนสามารถซื้อ

ที่ดินเป็นของตนเองได้ ทั้งมีการวางระบบผังแปลงให้มีการวางแผนการจัดการพื้นที่อย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ โดยมีเทคนิค/วิธีการในการวางผังฟาร์ม และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ดังนี้

1. การจัดการระบบน้ำ พบว่าพื้นที่ของสวนพอพัฒนาเป็นที่ลาดชัน ติดกับลำห้วยที่มีน้ำซับไหลซึมออกมาจากซอกหิน จึงคิดหาทางกักเก็บน้ำที่ไหลมา โดยการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านวัดปริมาณน้ำที่ไหลซึมออกมาโดยการทำแอ่ง สร้างคันดินคั่นน้ำไว้ (คล้ายลักษณะการทำฝายกันอ่าง แต่ขนาดเล็ก ลักษณะเป็นแอ่งน้ำมากกว่า) จากนั้นนำไผ่มาตัดเป็นท่อนไปรองน้ำที่ล้นออกมาให้ไหลลงลิตร (ลิตรดวงข้าว) ปรากฏว่า 1 ชั่วโมง สามารถตวงน้ำได้ถึง 7 ลิตร ดังนั้นใน 1 วัน น้ำมีปริมาณไหลออกมาเท่ากับ 168 ลิตร ซึ่งเพียงพอต่อส่งน้ำไปรดพืชในพื้นที่ได้โดยการสร้างบ่อกักเก็บน้ำบนพื้นที่ลาดชัน สร้างบ่อกักเก็บน้ำไว้ด้านบนสุดของสวน ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบมากกว่าสวนประเภทที่ลุ่ม และที่ดอน คือ นอกจากจะไม่ต้องไปเบียดบังพื้นที่การเพาะปลูกแล้ว และไม่ต้องใช้ไฟฟ้าในการดูดและส่งน้ำไปรดพืชผัก แต่อาศัยแรงโน้มถ่วงของโลกในการดึงน้ำจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ พร้อมกับเทคนิคการรดน้ำต้นไม้ โดยการต่อสายยางรดน้ำลงไปตามหลุม โดยต้นไม้ปลูกให้มีลักษณะเป็นแอ่งเล็กๆ โดยรอบ เพื่อให้พืชได้รับน้ำอย่างเพียงพอลดการสูญเสียน้ำได้อีกทางหนึ่ง

2. การสร้างถนนและที่ปัก (ห้างสวน) จะสร้างอยู่ในบริเวณด้านหน้าของทางเข้าสวนเพื่อความสะดวกในการเข้าออกขนส่งผลผลิตทางการเกษตรลักษณะเป็นเรือนไม้ผสมปูนชั้นเดียว เพื่อความคงทนถาวร มีถนนตัดผ่านเข้าไปถึงตัวสวน ด้านในจะเป็นทางเดินเล็กๆ เพื่อทำกิจกรรมภาคการเกษตร

3. การปลูกไม้ผลและพืชผล โดยจะคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ลักษณะคุณสมบัติของพืชแต่ละชนิด ระบบการเกื้อกูลกันของพืช เน้นความหลากหลายระบบนิเวศน์ โดยปลูกพืชเลียนแบบธรรมชาติ มีการเลือกกลุ่มพืชสูง-ต่ำ แตกต่างกันไป ได้แก่ ต้นสัก ไผ่ มะพร้าว มะม่วง ลำไย ส้มโอ ขนุน ปลูกระหว่างไม้สักและต้นมะพร้าว มีการนำพืชต่างถิ่นมาทดลองปลูกในพื้นที่ เช่น ลองกอง มังคุด และต้นไม้นขนาดเล็กลงมากคือ มะปราง มะกรูด มะนาว และปลูกต้นไม้ที่ชอบร่มเงาไว้ได้ต้นไม้ใหญ่ เช่น กาแฟ ชะอม สับปะรด และผักพื้นบ้านต่างๆ ส่วนพืชอายุสั้น ตามฤดูกาล จะมีการทำแปลงยกทรง ทำหลุมเล็กในแปลง เพื่อให้มีการจัดการน้ำอย่างคุ้มค่า การเน้นปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยแต่สามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตต่อเนื่องตลอดปี ประเภทผักพื้นบ้าน เช่น ผักชะอม เพาะ เชิงดา นางแลว ต้างหลวง เป็นต้น (พูนสิน เจียมประโคน และคณะ.2547)

4. การปรับปรุงบำรุงดิน เน้นการนำพืชตระกูลถั่วเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน เนื่องจากพื้นที่สูงลักษณะจะเป็นหินและมีดินผสมอยู่ ดังนั้นจึงต้องปรับปรุงบำรุงดิน โดยพืชตระกูลถั่ว โดยเฉพาะถั่วปี(ถั่วพันธุ์พื้นบ้าน) นอกจากจะบำรุงดินแล้วยังสามารถควบคุมวัชพืชต่างๆ ได้อีกด้วย การพักดินเพื่อเตรียมดินปลูกพืช ขึ้นแปลงเพื่อรอปลูกผักตามฤดูกาล จะขึ้นแปลงรูปสามเหลี่ยม แล้วเอาเศษใบไม้ผสมปุ๋ยหมักที่หมักข้ามปีมาแล้วนำไปใส่บนแปลงสามเหลี่ยม เพื่อไว้ปลูกพืชในปีถัดไป ซึ่งจะ

ทำให้ดินร่วนซุยเหมาะสำหรับการปลูกพืชผักในปีถัดไป การออกแบบการปลูกพืชอายุยาวบนที่สูงจะ ใช้รูปแบบการปลูกแบบขั้นบันได ช่วยลดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ได้แก่ ตะไคร้ สับปะรด พันธุ์พื้นบ้าน เป็นต้น

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นการนำวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม การผลิตที่เกื้อกูลกันกับระบบ นิเวศน์ ผสานความรู้ใหม่ที่ได้จากการออกไปศึกษาเรียนรู้ ลองผิดลองถูก เกิดเป็นชุดความรู้การจัดการ พื้นที่เกษตรกรรม ให้สามารถดำรงชีวิต ได้เทียบเท่ากับการทำระบบเกษตรเชิงเดี่ยวซึ่งนอกเหนือจาก การเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรกรรมของตัวเองแล้ว ยังส่งผ่านหรือถ่ายทอดความคิดให้ไปสู่ลูกหลาน เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้มีความเชื่อมั่นในวิถีของเกษตรยั่งยืน โดยกระบวนการปลูกฝังเยาวชนคนรุ่น ใหม่ด้วยวิธีแบบง่ายๆ โดยพ่อแม่ปลูกฝังการเรียนรู้เรื่องเกษตรยั่งยืนให้กับลูกหลาน ก่อนที่จะไปสอน คนอื่น สอนโดยการทำให้ดู ให้เยาวชนได้เรียนรู้จากสิ่งที่ทำจริง และได้ลงมือทำจริงฯ ได้ทั้งทฤษฎี และการปฏิบัติ เวลาที่พ่อแม่ไปประชุมเรื่องเกษตร ก็จะพาลูกๆ ไปด้วย ทำให้เด็กๆ ได้รู้จักกัน พูดคุย เล่น เป็นเพื่อนกัน เมื่อโตขึ้นก็มีสายความสัมพันธ์ที่ดีและมีแนวความคิดที่ดีและเป็นไปในทางเดียวกัน เกิดการรวมกลุ่มช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันพัฒนา และเรียนรู้ร่วมกันในการที่จะทำให้การเกษตร แบบผสมผสานของแม่ทาพัฒนาขึ้น จนถึงวันนี้ แม่ทากลายเป็นแม่แบบของการทำเกษตรพอเพียงที่ ยั่งยืน สอดคล้องและสัมพันธ์กับธรรมชาติ นี่คือภาพวิถีชีวิตของคนแม่ทา ที่มีความสุขบนความ พอเพียง

4.3.2.3 ฝั่งชีวิต ฝั่งตำบล

ชุมชนตำบลแม่ทาด้านบพเรียน ประสบการณ์ทำงาน การต่อสู้แย่งชิง การเข้าไปจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเข้มข้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 - 2550 ส่งผลให้ทรัพยากรที่เคย เสื่อมโทรมซึ่งส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่มาจากฝีมือมนุษย์ กลับฟื้นคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ด้วยฝีมือมนุษย์ เช่นเดียวกัน ส่งผลให้คนแม่ทา มีความสุข แต่ปัญหาเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีให้ แก่ไขเพื่อป้องกันปัญหาอันจะเกิดขึ้นในอนาคตและปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข พบว่า ตำบลแม่ทา อยู่ในพื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้และอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติขุนทา การ อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติ รอยเลื่อนแม่ทา ช่วงฤดูฝนประสบปัญหาน้ำหลาก ช่วงฤดู แล้งประสบปัญหาน้ำแห้ง ตลอดจนผลกระทบจากความเสี่ยงที่เกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น นโยบาย การเปิดการค้าเสรีของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economics Community: AEC) การจัด พื้นที่แบ่งเขต Zoning เช่น นโยบายรัฐปี พ.ศ.2538 การจัดพื้นที่แบ่งเขต Zoning ของกระทรวงเกษตร และสหกรณ์การเกษตรเพื่อส่งเสริม การปลูกพืชพาณิชย์ พื้นที่ตำบลแม่ทาปัจจุบันปลูกข้าวโพดฝัก อ่อน ซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่ตำบลแม่ทามากที่สุด ณ เวลานี้ เนื่องจากไม่มีการใช้ สารเคมีในดิน จะใช้เพียงปุ๋ยเคมีในการเร่งการเจริญเติบโตของพืช การใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วนของต้น

อาทิ ผัก นำไปเป็นข้าวโพดอ่อนจำหน่าย ต้น เปลือก และยอด นำไปเป็นอาหารให้เลี้ยงวัวเนื้อ และวัวนมในพื้นที่ แดนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กลับพบว่าพื้นที่ตำบลแม่ทา มีความเหมาะสมกับการปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์ โดยเกษตรอำเภอต้องเป็นผู้เข้ามาส่งเสริม ชุมชนเกิดความวิตกกังวลว่าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะมาทำลายระบบนิเวศน์ชุมชน ซึ่งเกิดจากการการใช้พื้นที่เพาะปลูก และปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีสารเคมีค่อนข้างสูง แนวโน้มการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าเพิ่ม เนื่องจากภาวะกระแสทุนนิยมที่มีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ตลอดถึงกระแสทุนนิยม การขยายตัวของเมืองทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น สร้างแรงจูงใจชาวบ้านให้ขายที่ดินทั้งลักษณะภูมิประเทศที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำ อากาศที่บริสุทธิ์ การคมนาคมปัจจุบันมีความสะดวก รวดเร็ว ทำให้เป็นที่หมายปองของนายทุนภายนอกมากขึ้น แนวโน้มการสูญเสียที่ดินในอนาคตเพิ่มขึ้นส่งผลให้ชาวบ้านอพยพแรงงานออกนอกชุมชน หากไม่มีการวางแผนรับมือที่ดี อาจส่งผลให้ชุมชนล่มสลายได้

ดังนั้นผู้นำ แกนนำชุมชนตำบลแม่ทาภายใต้สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา เป็นองค์กรรับผิดชอบดำเนินการขับเคลื่อนงาน จึงต้องมีการหารือ วางแผนอนาคตคนแม่ทา เพื่อให้เป็นชุมชนที่มีสุขอย่างพอเพียงและยั่งยืนภายใต้พื้นที่และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างไร ภายใต้วิสัยทัศน์ตำบลคือ

“ป่าไม้นานา น้ำทาใส ไร้มลพิษ เศรษฐกิจรุ่งเรือง ฟูเฟื่องวัฒนธรรม ผู้นำต้องเข้าใจ”

ป่าไม้นานา หมายถึง เป็นชุมชนที่ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

น้ำทาใส หมายถึง ลำน้ำแม่ทาต้องมีความสะอาดบริสุทธิ์ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปี

ไร้มลพิษ หมายถึง เป็นชุมชนที่ไม่มีปัญหาด้านมลภาวะ สิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจรุ่งเรือง หมายถึง การประกอบอาชีพที่สร้างความมั่นคงด้านอาหารและที่อยู่อาศัย

ผู้นำต้องเข้าใจ หมายถึง ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องร่วมมือ สร้างพลังขับเคลื่อนงานพัฒนาตำบลร่วมกัน

จากวิสัยทัศน์ นำมาสู่แนวการจัดการที่ดินในชุมชน เป็นการสร้างนวัตกรรมในพื้นที่ ในชื่อ “โครงการผังชีวิต ผังตำบลแม่ทาเพื่อการจัดการที่ดินโดยชุมชนอย่างยั่งยืน” จากการสัมภาษณ์นายก อบจ.ด.ด. ดวงแก้วเรือน นายกองคการบริหารส่วนตำบลแม่ทา ซึ่งถือเป็นหัวหน้าส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานผังชีวิต ผังตำบล ได้เล่าว่า จากประสบการณ์การต่อสู้การจัดการพื้นที่ป่าและการเรียกร้องสิทธิทำกินในที่ดินและที่อยู่อาศัย เพื่อสร้างความมั่นคงของคนในตำบลแม่ทา โดยคนแม่ทามีแนวคิดว่าในพื้นที่ตำบล 73,000 ไร่ ซึ่งชาวบ้านครอบครองและมีเอกสารสิทธิ เพียง 5,000 กว่าไร่ และมีพื้นที่ที่ไม่เอกสารสิทธิรับรองแต่เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์แท้จริงอีก 9,000 กว่าไร่ ทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้าไปมีสิทธิเกิดความมั่นใจการใช้ที่ดินจำนวน 9,000 กว่าไร่ได้ ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในพื้นที่ดังกล่าว โดยไม่กล้าปลูกไม้ยืนต้น เนื่องจากไม่มั่นใจว่ารัฐจะเข้า

มายึดพื้นที่เมื่อใด โดยเมทาตั้งสมมติฐานว่า ปัจจุบันชุมชนมีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ จำนวน 5,000 ไร่ หากได้สิทธิในที่ดินเพิ่มอีก 9,000 ไร่ ชาวบ้านจะมีความมั่นใจและสามารถพัฒนาพื้นที่ได้อย่างครบวงจรได้ โดยชาวบ้านต้องให้สัญญาว่าจะไม่ขยายพื้นที่เพิ่มเข้าไปในป่า ดังนั้นจึงมีกระบวนการขับเคลื่อนสู่การสร้างรูปธรรมการทำงานในพื้นที่ ดังนี้

1. การสร้างกระบวนการรับรู้ การมีส่วนร่วม โดยใช้เวทีประชาคมตำบล ผ่านการมีส่วนร่วม ผู้นำ แกนนำชุมชน ของสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนเมทาในการวิเคราะห์สถานการณ์การจัดการพื้นที่ การใช้ประโยชน์ที่ดินทำกิน แนวโน้มภาวะเศรษฐกิจจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน เพื่อเป็นการค้นหาข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์แนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดินสู่ความมั่นคงของชุมชน ด้วยการรับมือกับกระแสทุนนิยมภายนอก พบว่า ชุมชนตำบลเมทา มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่หลากหลาย ได้แก่ ทำนาปีละครึ่ง ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ในที่นาและที่ดินเลี้ยงวัวเนื้อ และวันม โดยใช้ต้นและเปลือกข้าวโพดเป็นอาหาร ไข่มูลวัว เป็นปุ๋ยใส่ต้นไม้ มีการปลูกพืชสวนผสมผสาน และพืชโครงการหลวงบ้าง โดยรวมแล้วลักษณะการใช้ประโยชน์ในที่ดินมีความเหมาะสมกับสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งสามารถทำให้จะสามารถรักษาที่ดินนั้นไว้ได้ แต่เป้าหมายของคนเมทา คือ การปรับระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อาศัยกันอย่างเกื้อกูล ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยจะต้องส่งเสริมปรับแนวความคิดการผลิตให้ชาวบ้านให้ความสำคัญการทำเกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ลองผิด ลองถูก ด้วยพื้นที่ตำบลเมทา มีลักษณะเป็นแอ่งก้นกระทะมีภูเขาล้อมรอบและใช้ประโยชน์จากน้ำที่ไหลมาจากลำห้วยสาขาต่างๆ ดังนั้นจึงมีการร่วมกันทดลองพัฒนาแผนผัง พื้นที่การใช้ประโยชน์ในที่ดินให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ โดยมีภาคีภายนอกเข้ามาช่วยในการพัฒนาข้อมูล จากกลุ่มสถาปนิก คนใจบ้าน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เข้ามาช่วยในการจัดทำข้อมูล วิชาการผานภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดพื้นที่การใช้ประโยชน์ลักษณะเดียวกันเข้าไปไว้ในโซนเดียวกัน โดย องค์การบริหารส่วนตำบลเมทา ซึ่งเป็นรัฐท้องถิ่นที่ต้องออกนโยบายรองรับการพัฒนาพื้นที่ เช่น

การจัดพื้นที่ปศุสัตว์ ซึ่งปัจจุบันเริ่มสร้างผลกระทบด้านมลภาวะให้แก่ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงเนื่องจาก ชาวบ้านบางครอบครัวเลี้ยงวัวนมในบ้าน ส่งผลกระทบด้านสุขภาพ มลภาวะแก่ชาวบ้านใกล้เคียง ดังนั้นจำเป็นต้องจัดพื้นที่เพื่อรองรับ การขยายตัวของการเลี้ยงปศุสัตว์ และการสร้างนโยบายให้มีการย้ายพื้นที่ออกนอกชุมชน ซึ่งพื้นที่เหมาะสมจะต้องห่างจากลำน้ำ ลำห้วยสาขา มากกว่า 100 เมตร และต้องมีรัศมีห่างจากหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 500 เมตร เพื่อไม่รบกวนส่งผลกระทบต่อเพื่อนบ้านใกล้เคียง พื้นที่อยู่ที่ความชัน 10 -20 เพื่อวางผังฟาร์ม จัดการพื้นที่ง่าย ต้องอยู่ไม่ห่างจากรัศมีถนนและเขตไฟฟ้า 200 เมตร เนื่องจากกระบวนการผลิตน้ำนมและการจัดการฟาร์มต้องมีการใช้

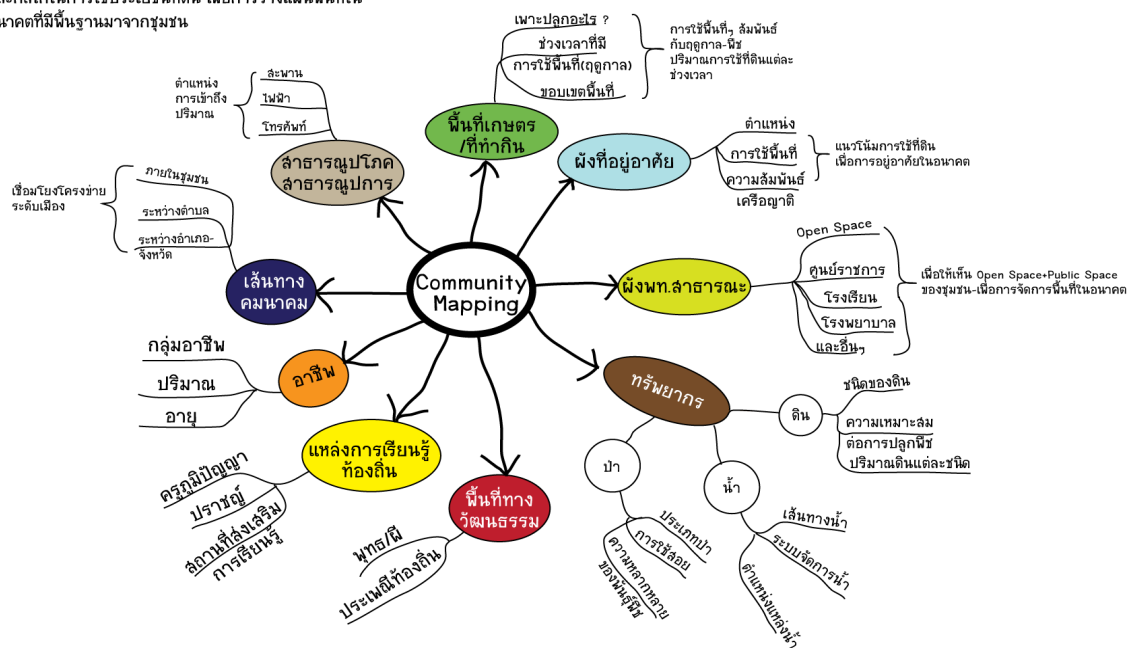
ไฟฟ้า เป็นต้น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา มีนโยบายการย้ายพื้นที่ปลูสดัวออกนอกเขตหมู่บ้าน โดยชาวบ้านสามารถยื่นขอกู้เงินกองทุนที่ได้ในวงเงินที่สูงกว่าปกติ เพื่อสนับสนุนทุนให้ชาวบ้านย้ายพื้นที่ไปอยู่ในเขตที่กำหนดไว้

การจัดพื้นที่เกษตรคุณภาพ ต้องอยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำของทุกลำห้วย ซึ่งจะได้ใช้น้ำจากลำห้วยที่ไม่มีการปนเปื้อนสารเคมี ความลาดชันต้องไม่เกิน 30° เป็นพื้นที่ที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ และต้องอยู่ในรัศมีถนนและเขตไฟฟ้าไม่เกิน 200 เมตร

การจัดพื้นที่รองรับการขยายตัวของเขตที่อยู่อาศัย โดยต้องห่างจากลำน้ำ 100 เมตร พื้นที่ความชันระหว่าง 0 -10 และต้องอยู่ในรัศมีถนนและเขตไฟฟ้าเดิม เป็นต้น

3. สร้างการมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติ เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดสำนึก จิตอาสา โดยการจัดเก็บข้อมูลทางกายภาพของชุมชน อาทิ ข้อมูลทางกายภาพ ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะที่อยู่อาศัย พื้นที่เสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ ที่สาธารณะประโยชน์ ลักษณะผืนป่า เส้นทางน้ำ พื้นที่ทางวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ อาชีพของคนในชุมชน เส้นทางคมนาคม การขยายตัวระบบสาธารณูปโภค และโครงสร้างพื้นฐานในอนาคต จัดทำออกมาในรูปแบบ Community Mapping

: MeaTha Planing & Management Project
การทำ Mapping ในประเด็นต่างๆ เพื่อหาความเชื่อมโยง
และกลไกในการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการวางแผนพื้นที่ใน
อนาคตที่มีพื้นฐานมาจากชุมชน

แผนภาพ 4.25 แสดงข้อมูล Community Mapping ตำบลแม่ทา

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา (2556)

เมื่อได้ข้อมูลจาก Community Mapping แล้วจึงเข้าสู่กระบวนการพัฒนาแผนการจัดการพื้นที่ ที่อนาคต โดยใช้กระบวนการ Focus Group ร่วมกับ Stakeholders โดยกลุ่มตัวอย่าง 7 กลุ่ม คือ ผู้นำชุมชน ครูเกษียณ ผู้เลี้ยงหมูแม่พันธุ์ในพื้นที่ตำบลจำนวนกว่า 2 พันตัวและเป็นคนไข้ที่เข้าใจการทำงานชุมชน ผู้นำทางธรรมชาติ และผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้เฒ่าผู้แก่ (อินทร ปุเพย) ที่เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการพัฒนาชุมชนและเคยมีบทบาทหน้าที่ในท้องถิ่น ชาวบ้านที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืน (ไสว สุทธิณิล) มีการจัดการพื้นที่ในรูปแบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ 3 ไร่ ผู้เลี้ยงวัวนม (เพ็ญพรรณ เต๊ะจะแยง) ซึ่งเป็นเกษตรกรที่เลี้ยงวัวนมในชุมชนส่งผลกระทบต่อเพื่อนบ้านด้านมลภาวะ แม่บ้าน (พิศวาส อุปคำแดง) เป็นผู้ดูแลเรื่องกองทุนต่างๆ ในตำบล ซึ่งจะทราบสถานการณ์ด้านการเงินของคนในชุมชนเป็นอย่างดี ส่วนสาธารณสุข (ทัศนีย์ คำดา) ซึ่งเป็นคุณหมอประจำตำบลและจะทราบปัญหาด้านสุขภาพของคนในชุมชนเป็นอย่างดี ประเด็นโดยรวมคือ เราอยากเห็นแม่ทาในอนาคตเป็นอย่างไร จากข้อสรุปเวที พบว่า ด้านการจัดการการเงิน ต้องการให้ตำบลแม่ทา มีธนาคารเป็นของตนเอง ชาวบ้านสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่าย ถ้าไร้จากการดำเนินงานสามารถนำมาพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ สร้างคนรุ่นใหม่เข้ามาพัฒนาตำบล ด้านปศุสัตว์ การเลี้ยงวัวในเขตชุมชน ครอบครัวยุติ ดินดี 3 เพื่อไม่เข้าวัดให้วัวกิน ส่งเสียงรบกวนชาวบ้านและสร้างมลภาวะ ต้องการย้ายเข้าไปอยู่ในพื้นที่เหมาะสม มองว่าหากมีพื้นที่ 5 ไร่สามารถย้ายออกไปอยู่นอกชุมชนได้ ไม่รบกวนชาวบ้าน ด้านสาธารณสุข ต้องการให้ตำบลให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพ ทำอย่างไรให้ตำบลมี พื้นที่ออกกำลังกายได้อย่างปลอดภัย เมื่อได้ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่จึงนำไปสู่การลงมือปฏิบัติ โดยเริ่มกระบวนการศึกษาข้อมูลที่ทางผู้นำรุ่นก่อนได้ต่อสู้ จัดการพื้นที่ไม่ให้มีการขยายพื้นที่เพิ่มโดยการสร้างข้อตกลงและลงไปจำกัดพื้นที่ให้มีความชัดเจนโดยใช้เครื่องมืออย่างง่าย คือการใช้สีไปป้ายต้นไม้ที่อยู่ติดเขตที่ดินทำกินชาวบ้านเพื่อกันไม่ให้ชาวบ้านบุกรุกขยายพื้นที่เพิ่ม เมื่อถึงรุ่นปัจจุบันมีการนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ หลักวิชาการเข้ามาใช้ในรูปแบบเครื่องมือ (Global Positioning System: GPS) การเรียนรู้การอ่านแผนที่ทางอากาศ การจัดแบ่งการจัดการพื้นที่ และพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์มีการวางแผนเชิงรุกในการลงไปจัดการเก็บข้อมูลรายแปลง พิกัด การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการคำนวณพื้นที่ใช้ประโยชน์จริงของชาวบ้าน สร้างความเชื่อมั่นในที่ดินของชุมชนในระดับหนึ่งคือการออกโฉนดชุมชน โดยการเห็นชอบรับรองจากสภาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา สร้างความเชื่อมั่นสู่การพัฒนาพื้นที่ดินทำกินอย่างเป็นระบบ

การนำงานวิจัยเข้าพัฒนาระบบน้ำในชุมชนให้มีการจัดการและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ โดยศึกษาปริมาณน้ำที่ไหลมาสู่ตำบลแม่ทาตลอดปี (ฤดูฝนน้ำหลาก ฤดูแล้งน้ำแห้ง) พบว่า น้ำไหลเข้า

ตำบลแม่ทา 100,000,000 ลบ.ม.ต่อปี และไหลออกตำบลไป 89,000,000 ลบ.ม.ต่อปี ทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการพัฒนาพื้นที่อย่างเต็มที่ ดังนั้นหากชุมชนแม่ทาดำเนินการใช้น้ำให้เพียงพอตลอดปี 20,000,000 ลบ.ม.จะต้องมีการวางแผนการใช้พื้นที่ให้เหมาะสม โดยการจัดพื้นที่ โชนนึ่ง การจัดการน้ำ มีการสร้างฝายเล็กๆ กว่า 3,000 ฝาย โดยการประยุกต์เรียนรู้รูปแบบการสร้างฝาย โดยในอดีตสร้างฝายโดยใช้ไม้ ปรับมาเป็นฝายคอนกรีตให้มีความคงทนมากขึ้น ขุดลอกหน้าฝาย ให้ความชุ่มชื้น โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้างใช้แรงงานชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาสมทบเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของต้องการดูแลรักษาให้มีการจัดการและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ด้านปศุสัตว์ พบว่า ชุมชนตำบลแม่ทามีฟาร์มกว่า 50 ฟาร์ม มีสัตว์เลี้ยงกว่า 580 ตัว ซึ่งอยู่ในเขตชุมชนจำนวน 39 ฟาร์ม ส่งผลกระทบด้านมลภาวะ ดังนั้น จะต้องหาพื้นที่รองรับฟาร์มดังกล่าว โดยต้องใช้พื้นที่ 243 ไร่ นายกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน กล่าวว่า หากใช้หลักกฎหมาย โดยเอาพรบ. สาธารณสุข เข้ามาใช้เราสามารถสั่งย้ายฟาร์มให้ออกนอกชุมชนได้ แต่ในหลักคุณธรรมชาวบ้านจะต้องมีทุนในการสร้างโรงเรือนใหม่ โดยเจ้าของฟาร์มจะต้องหาที่ดินที่อยู่ในโซนที่ตำบลกำหนด โดยการซื้อ หรือแลกพื้นที่ พร้อมกันนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาจะต้องอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้

การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในแปลงเกษตรกรรม เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในความมั่นคงที่ดินทำกินของตนเอง พร้อมพัฒนาสร้างความหลากหลาย ลดการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าธรรมชาติ โดยการดำเนินงานในรูปแบบโครงการปลูกป่าครอบครัว สนับสนุนให้มีการปลูกไม้สัก ไม้พยูง ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านปลูกได้แต่ไม่สามารถตัดไปใช้ได้ เนื่องจากกฎหมายไม่เปิดโอกาส โดยสิ่งที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาดำเนินการคือ สำรวจและออกหนังสือรับรองให้กับชาวบ้าน โดยมีรายละเอียดทั้งชื่อเจ้าของสวน ระบุสวน พิกัด ช่วงเวลาปลูก และให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลรับรองจัดทำในรูปแบบปลูกต้นไม้รายคน ซึ่งคาดหวังว่าอนาคต 10-20 ปี ข้างหน้านโยบายรัฐจะเปิดโอกาสให้กับชุมชนที่ปลูกต้นไม้สามารถนำต้นไม้ที่ตนเองปลูกไปใช้ประโยชน์ได้

การสร้างกองทุน ผู้การบริหารจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืน คืออีกแผนงานของผังชีวิต ผังตำบลแม่ทา เนื่องจากเกษตรกรรมปัจจุบันไม่สามารถพัฒนาพื้นที่ตนเองได้อย่างครบวงจร เพราะไม่มีทุนในการประกอบอาชีพที่เหมาะสม ทั้งการไม่มีสิทธิในที่ดินทำกิน แม้จะทำประโยชน์อยู่แล้วก็ตาม ดังนั้นจึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาอาชีพให้ตอบสนองต่อวิถีชีวิตปัจจุบัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีแผนในการส่งเสริมอาชีพ โดยการหาทุนให้ชาวบ้านลงทุน โดยการใช้เอกสาร โฉนดชุมชนเข้ามาจำนอง

ตอบสนองแนวคิดแม่บ้าน เริ่มต้นจากกองทุนที่ดิน บริหารเงินให้ชาวบ้านกู้ ยืมไปประกอบอาชีพ สร้างกองทุนของตนเองพัฒนาตำบล

ดังนั้น สรุปได้ว่า ข้อมูลมีความสำคัญกับการวางแผนพัฒนาภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา เห็นปัญหาร่วมกัน ต้องการแก้ไขปัญหา เรียนรู้ ลองผิด ลองถูก เกิดทักษะที่ดี เกิดเป็นจิตสำนึก และจิตอาสาพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง เจือใจสำคัญ เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ภายใน “พื้นที่ความรู้” ที่นอกจากปะทะประสานแลกเปลี่ยนกับภายนอกแล้ว ยังสร้างพื้นที่ความรู้ภายในที่ไม่เพียงแต่ในระดับของแกนนำเท่านั้น แต่มีกระบวนการส่งหรือขยายไปสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน ได้ใช้พื้นที่ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาต่อยอดต่อไปเพื่อให้ชุดความรู้ องค์ความรู้ดังกล่าว ได้รับการนำไปปรับใช้ เกิดประโยชน์กับชุมชนอื่นๆ ได้ต่อไป

4.3.2.4 ระบบการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่

ชุมชนใดก็ตามแม้จะมีผู้นำแกนนำที่เข้มแข็ง ชุมชนมีการขับเคลื่อนงานได้อย่างเป็นระบบ เป็นชุมชนเข้มแข็ง แต่หากขาดผู้สืบทอด สานต่อเจตนารมณ์ แล้ว ความยั่งยืนในพื้นที่ก็ลดลงน้อยลง ชุมชนตำบลแม่ทาจึงให้ความสำคัญกับระบบการสืบทอดของคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสานต่อเจตนารมณ์ของคนรุ่นก่อน โดยการใช้กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วม เรียนรู้ มอบหมายบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ มีอิสระในการคิด ให้โอกาสในการรับฟังข้อเสนอ และให้แนวทางข้อเสนอแนะ ให้เด็กรุ่นใหม่ได้คิด วิเคราะห์ด้วยตนเอง ผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาปรับใช้ในการทำงาน ซึ่งกระบวนการพัฒนาสู่การสร้างระบบการสืบทอด

ในอดีตเกิดจากการร่วมกลุ่มทำกิจกรรมของกลุ่มหนุ่มสาวตามงานประเพณีงานบุญต่างๆ เป็นครั้งคราว ไม่มีกิจกรรมทำต่อเนื่อง และเมื่อหนุ่มสาวคนใดแต่งงานก็จะไม่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม กลายเป็นกลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้านไป ความเหนียวแน่น ช่วยเหลือกันของเยาวชนลดน้อยลง ประกอบกับช่วงที่รัฐมีการส่งเสริมการศึกษา เด็กเยาวชนหลายคนทิ้งการศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชนได้เข้าไปเรียนนอกชุมชนเพิ่มขึ้น ความผูกพันของเด็กยิ่งลดน้อยลงไป ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างหมู่บ้านของกลุ่มวัยรุ่นแม้จะเป็นพี่น้องในตำบลเดียวกันกลับมีความคิดแยกพวกฟ้องออกเป็นหมู่บ้าน สถานการณ์ดังกล่าวผู้นำชุมชนซึ่งเห็นสถานการณ์ดังกล่าว และแนวโน้มความรุนแรง จึงได้เปิดโอกาส ในการให้เยาวชน (เปลี่ยนชื่อจากกลุ่มหนุ่มสาว) เข้ามามีบทบาทการทำงานร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการวิจัย สร้างกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกับแกนนำชุมชน ภายใต้การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา และให้เยาวชนได้เรียนรู้การหาทางออกแก้ไขปัญหาชุมชนที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างปัญหานั้นๆ ซึ่งนางงานวิจัยเข้ามาเป็นกลไกในการให้เยาวชนได้เข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมในชื่อโครงการ “วิจัยการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน บ้านห้วยทราย ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน

จังหวัดเชียงใหม่” ส่งผลให้เมื่อจบงานวิจัย ชุมชนได้กลุ่มเยาวชนที่มีจิตอาสาและมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด โดยมีภาคีจากภายนอกเป็นกลไกหนุนเสริมการทำงานสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านงานวิจัยต่างๆ จนนำไปสู่การเข้าไปมีบทบาทการทำงานร่วมกับชุมชนตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล เกิดเป็นกลุ่มคณะทำงานที่หนุนเสริมการทำงานระหว่างกัน ระหว่างกลุ่มนำ กลุ่มทำ กลุ่มหนุน ร่วมวางทิศทางและนโยบายจากคนรุ่นพ่อแม่ และมีคนรุ่นใหม่ที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงาน มีการชักชวนเยาวชนมาเป็นมดงานในการทำงาน และถ่ายทอดแนวคิดที่เป็นอัตลักษณ์ของตำบลแม่ทาสู่คนรุ่นหลังที่เรียกว่า ขวชน เพื่อให้เกิดการสานต่อเครือข่ายทางสังคมในการทำงาน เช่น กรณีคนรุ่นใหม่ที่มีส่วนร่วมต่อยอดการขับเคลื่อนงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืน โดยการส่งผ่านประสบการณ์บทเรียนการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ที่ผ่านการสั่งสมมาเนิ่นนาน มีการวางแผนให้สืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ มีการชักชวนให้คนรุ่นใหม่ก้าวสู่การทำงานแบบเกษตรยั่งยืน เปลี่ยนมุมมอง พัฒนา ประยุกต์ใช้สิ่งที่ได้จากสถาบันการศึกษามาผสานกับชุดความรู้รุ่นพ่อแม่ ประยุกต์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงในสังคมที่จะเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economics Community: AEC) โดยมุ่งปรับแนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ค้นหาผ่านครอบครัวเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนให้หันกลับมาต่อยอดงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ในรูปคนรุ่นใหม่โดยดำเนินการด้านการตลาดในรูปแบบตลาดที่เป็นธรรม (Community Support Agriculture: CSA) เป็นการขยายแนวคิดฐานผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและอยากส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมธุรกิจเกษตรกรรมยั่งยืนให้คนรุ่นใหม่หันกลับมาพัฒนาตำบล มีเวลาเข้าไปช่วยเหลืองานในชุมชน เกิดผู้นำรุ่นใหม่สานต่องานผู้นำรุ่นก่อนสร้างชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

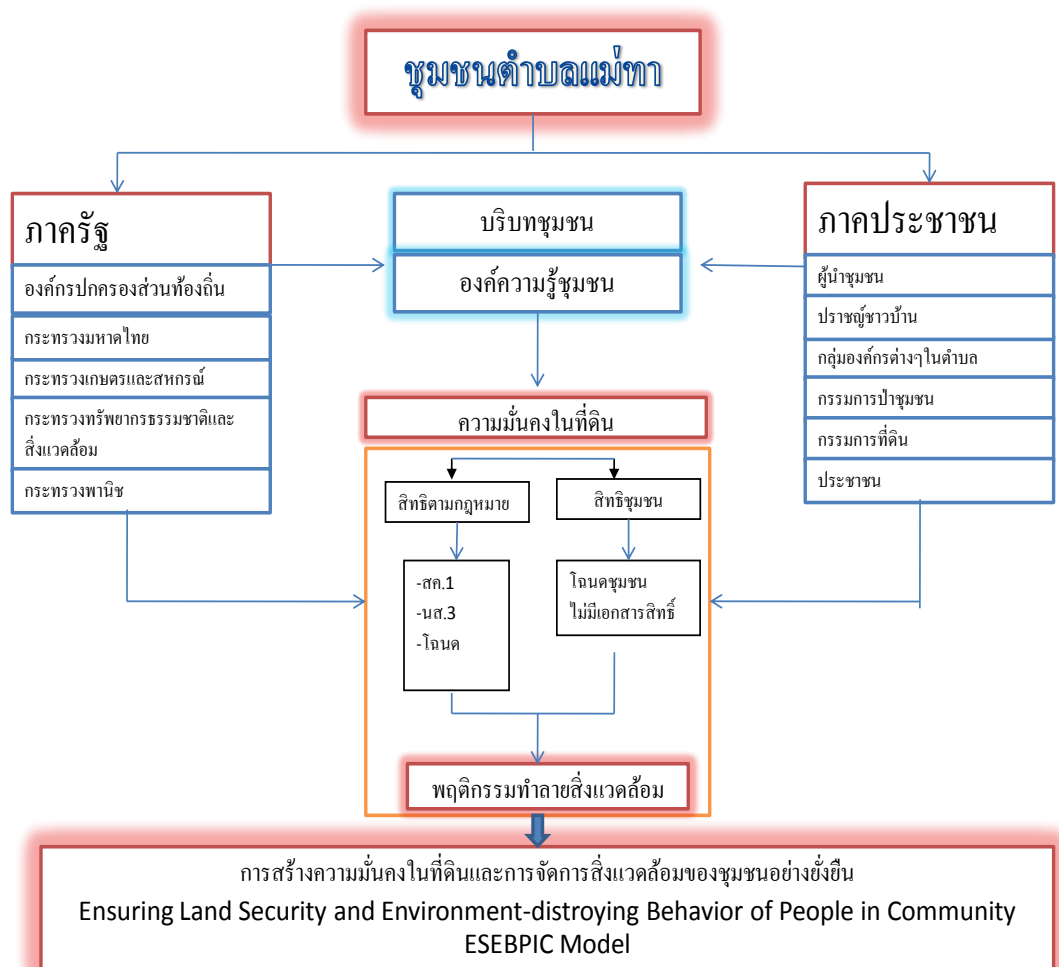
ดังนั้นสรุปได้ว่า การสร้างระบบการสืบทอดจะต้องปลูกจิตสำนึกให้เด็กได้เห็นความสำคัญของทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเกื้อกูลกันของชุมชน สร้างกิจกรรมให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วม การให้เยาวชนได้คิด วิเคราะห์ วางแผน ออกแบบแก้ไขปัญหาด้วยตนเองจะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การเกิดชุดความรู้ สั่งสมเป็นประสบการณ์ฝังลึกเป็นจิตสำนึก จิตสาธารณะ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ได้กลุ่มคนที่จะเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์งานพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามจากผลสรุปการศึกษา ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะถึงการที่จะได้มาซึ่งชุดความรู้ชุมชนในการสร้างความมั่นคงในที่ดินและลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮ่อน จังหวัดเชียงใหม่ ควรจะดำเนินการในรูปแบบโมเดล ประกอบไปด้วย ความร่วมมือของภาคทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ซึ่งในส่วนของภาครัฐองค์ประกอบที่สำคัญคือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นรัฐท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายที่จะนำไปสู่แผนปฏิบัติการในพื้นที่ โดยมีหน่วยงานรัฐภายนอกเข้ามาหนุนเสริมการดำเนินงานให้เกิดรูปธรรมยิ่งขึ้น อาทิ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตร

และสหกรณ์ เป็นต้น ซึ่งกระทรวงต่างๆนี้ มีอำนาจในการออกนโยบายระดับประเทศ มีทุนทรัพยากร บุคลากร ที่จะเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาพื้นที่ทั้งระบบให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนของภาค ประชาชน คือการมีส่วนร่วมของผู้ชุมชน ปราชญ์ผู้รู้ กลุ่มองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดถึงผู้มีจิตอาสาเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน เช่นคณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการ จัดการที่ดินโดยชุมชน และประชาชนในพื้นที่ โดยการนำบริบทพื้นที่ชุมชนผสมผสานกับองค์ความรู้ที่เกิด จากประสบการณ์เรียนรู้และได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาแก้ไขปัญหามุมชน นำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงในที่ดิน กับสิทธิการถือครองที่ดิน นำไปสู่การลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมของคนใน ชุมชนได้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้รูปแบบการจัดการความรู้สู่การสร้างความมั่นคงในที่ดินและลดพฤติกรรมทำลาย สิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งหาก ชุมชนอื่นจะนำรูปแบบไปใช้ซึ่งจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น สิ่งสำคัญคือจะต้องขึ้นอยู่กับ ศักยภาพ ความพร้อมบริบทพื้นที่และชุดความรู้ที่ชุมชนมีตลอดถึงภาคีการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัจจัยความสำเร็จกับการดำเนินการสร้างความมั่นคงในที่ดินและลดพฤติกรรม ทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างแท้จริงต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภาพ 4.26 การสร้างความมั่นคงในที่ดินและการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน